KAREL KRAMÁŘ

FR. ŘIVNÁČ
KNIHKUPECTVÍ
V PRAZE, PŘÍKOPY 24

143e - 173
ÚK
Oebro
6'-
Co 388/1968

DR. KAREL KRAMÁŘ.

KAREL KRAMÁŘ

K PADESÁTÝM NAROZENINÁM JEHO
S ÚVODNÍM SLOVEM DR. VÁCLAVA
ŠKARDY NAPSALI MILOSLAVA SÍSOVÁ,
DR. KAREL HOCH, DR. KAREL
FRANZL, JUC. F. STAŠEK A
JOS. ST. HEVERA.

PRAHA 1910.
NÁKLADEM ČESKÉHO ČTENÁŘE. TISKEM DR. EDUARDA
GRÉGRA A SYNA V PRAZE.

ÚVODNÍ SLOVO.

Bez vnější okázalosti, za to s tím větší vřelostí a upřímností chystá se naše strana oslavit den padesátých narozenin dra Karla Kramáře. Všichni, již jsou věrně oddáni velkým cílům, jež vytkli naší straně její nezapomenutelní zakladatelé, jsou si dobře vědomi, čím nám dr. Kramář byl, jest a čím bohdá ještě dlouhá léta bude.

V důležité době politického obratu, který nastal r. 1891, zvolen byl dr. Kramář za poslance na říšskou radu, jsa při vstupu do politické praxe vyzbrojen jako sotva kdo druhý z českých politiků. Vykonav důkladná studia v národním hospodářství a státních vědách, uvedl se na veřejnost pozoruhodnou prací z oboru finanční vědy. Na rozhraní let 80. a 90. minulého století vytrhl jej živý ruch politický z odborné práce a přiměl jej ucházeti se o důvěru voličstva ve venkovské skupině Jičínské. V klubu poslaneckém ve Vídni a později v Praze, když r. 1894 dosáhl sněmovního mandátu na Vysocku, vydobyl si záhy přes mládí své vý-

značné postavení svým všeobecným vzděláním, neobyčejnou pílí a jasným politickým úsudkem.

S upřímnou účastí pozorovali jsme tehdy my mladší stoupenci strany, jak se snažil dr. Kramář soustavně a houževnatě činnost klubu dle starších politických tradic vedenou, uvésti v soulad s kulturními a sociálními požadavky nové doby. V krátké době zjednal si dr. Kramář plnou pozornost doma i v cizině nejen řečnickými výkony v parlamentě, nýbrž i publicistickou činností, kterou se zvláštní oblibou vždy pěstoval. Od počátku své politické práce jest dr. Kramář pevným vyznavačem politiky reální, navazuje v tom směru na názory dra Sladkovského a dra Ed. Grégra; nespouštěje nikdy se zřetele konečného cíle našeho národního programu snaží se za daných poměrů pro národ získati vše, co slouží k rozmnožení jeho politické moci, jakož i k zvelebení jeho kulturní a hospodářské zdatnosti. Neustálá péče o potřeby vědy a umění, o požadavky školství a pokrok sociální proniká celé jeho působení.

Kramářova ryzí českost nikdy se nezvrací v krátkozraký šovinism, naopak vždy jest ovládána pravou humanitou a spravedlností k odpůrcům. Přes rozhodné zápasy, jež neohroženě podstupuje s Němci, by odrážel

jejich protivenství, nikdy neupadá v nenávist k nim, nýbrž vždy přihlíží k cíli docíliti s nimi čestného smíru.

Kramářovo skalopevné slovanství neoddává se fantastickým snům, nýbrž neopouštějíc půdu reální politiky respektuje hranice státní a otevřeně směřuje ke kulturní a hospodářské součinnosti všech Slovanů.

Ten, jehož politice od domácích odpůrců po leta byla vytýkána barva černožlutá a jenž s jiné strany je pranýřován za škůdce Rakouska, důsledně usiluje o to, aby Rakousko, plníc své historické poslání, stalo se státem ke všem svým národům spravedlivým a tím své postavení nejbezpečněji posílilo a upevnilo.

Celým svým veřejným působením osvědčil dr. Kramář svůj poctivý demokratism, který nerozpakoval se přinésti sebe větší oběti, když jednalo se o zásadní otázku, jako při uskutečnění všeobecného, rovného práva hlasovacího.

Po smrti Kaizlově, a odstupu Englově octl se dr. Kramář vedle drů Pacáka a Herolda v čele říšského klubu, jenž r. 1906 volí jej svým předsedou. Skutečné vůdčí postavení Kramářovo v české delegaci nabývá i formálního vyjádření.

Ovšem dru Kramářovi ukládala česká veřejnost zodpovědnost za českou politiku ve Vídni, aniž by mu byla poskytla potřebných k tomu prostředků. České poselstvo ve Vídni bylo již tehdy rozbito na řadu frakcí, jež více bojovaly mezi sebou než proti společnému nepříteli.

Na tomto stavu nic nezměnila ani radikální přeměna poměrů v poselstvu po volbách r. 1907, kdy počet poslanců svobodomyslných klesl na desetinu celé delegace. Přes to dr. Kramář nezmalomyslněl a vždy jednal, podřizuje zájmy své strany, v úsilovné snaze, aby za nejtěžších situací pracoval co nejvydatněji pro českou věc.

Těžké ztráty, jež za posledních let vzala věc česká rovratem v českém poselustvu, konečně dodaly váhy úsilí Kramářovu po soustředění českých poslanců v jednotném klubu na říšské radě. Kéž naděje, již česká veřejnost skládá ve společný klub, dojde splnění!

Bez vzájemné loyality, pevné solidarity a mužné kázně jednotný klub nepřinesl by zlepšení posavadních neutěšených poměrů.

Přes sebe větší trpkost, jež dru Kramářovi a naší straně byla spůsobena na prahu nového klubu, učiní naše strana vše, aby byla zjednána náprava.

Všecky útoky proti dru Kramářovi podnikané jsou bez výsledku u těch, kteří jasně vidí a spravedlivě soudí.

My, kteří jsme zblízka seznali vzácné vlastnosti dra Kramáře a napjatě pozorovali jeho dlouholetou činnost ve službě národa, dovedeme oceniti vše, co pro společnou věc naši vykonal, proto jsme mu za to neskonale vděčni. My přejeme mu u příležitosti letošního jubilea ze srdce, aby ve zdraví dočkal se splnění našich velkých ideálů, za něž s nadšením a obětavostí vždy pracoval.

V Praze, dne 10. prosince 1910.

Dr. **Václav Škarda,**

ŽIVOT.

Politické hnutí let devadesátých, které mělo za následek náhlé odstranění staročeské strany z aktivní politiky na říšské radě, způsobilo, že i skupina směru realistického vstoupila do organisace národní strany svobodomyslné. Ve skupině této, jejímž mluvčím byl týdenník »Čas«, byla řada význačných osobností českého světa vědeckého a politického: prof. Albert, prof. Heyrovský, prof. Kaizl, dr. Kramář, prof. Masaryk, prof. Rezek a j. Původně spojovala je pojítka spíše kulturní, nežli politická. Teprvé vlivem dra Kaizla a dra Kramáře byl mezi ně vnesen politický element.

Dr. Kramář, který začátkem r. 1889 stal se spolupracovníkem a později i vydavatelem Času, byl hybnou silou politickou ve hnutí: svými politickými statěmi vytvářel program a určoval cíle politické, byl původcem aktuálního programu skupiny pro českou politiku lidovou. On také potom úspěšně se zasadil o dohodu s vůdčími osobami strany svobodomyslné. Ba i název politického realismu poprvé přijímá a formuluje ho v »Čase« z 6. února 1889, když vyskytl se ve »Slawische Warte«, v níž bylo referováno o schůzce prof.

Masaryka s Riegrem za účelem dohody realistů se Staročechy. Dr. Kramář však už tehdy vyslovoval se pro splynutí s národní stranou svobodomyslnou, jestliže by se změnila ve stranu kladného programu a dovozoval, že známky pro její reformu lze spatřovati v projevech dra Herolda před všeobecnými volbami zemskými.

Teprve punktace rázem rozhodly vstup realistů do národní strany svobodomyslné. »Provádění jejich ukázalo celému národu, že na dosavadní cestě nelze dále vésti českou politiku, nemáli neodčinitelnou měrou utrpěti čest a důstojnost národa. Elementární silou žádá český lid nejen odpor proti punktacím, nýbrž daleko více. Při volbách staročeský kandidát propadl, i když vyslovil se proti punktacím. Zřejmější mluvy netřeba. Lid chce sebevědomější politiku.« A tak 13. prosince 1890 při jednání, kterého za vedení strany svobodomyslné súčastnili se prof. Tilšer, dr. Jul. Grégr a dr. Kučera a s druhé strany dr. Kaizl, dr. Kramář a dr. Masaryk, byl proveden vstup realistů do strany mladočeské. Ve volebním programu strany byla už zřejmá práce a vliv realistů, kteří přišli do strany s návrhem programu, uveřejněného v Čase 1. listopadu 1890, jehož iniciativa přísluší dr. Kramářovi.

Že právě dr. Kramář pracoval k splynutí realistů se stranou svobodomyslnou je velmi přirozeno. Jeho otec Petr Kramář (zemřel 28. ledna 1907) stavitel v Semilech, žulově český člověk z hor na hranici národnostního boje, muž ryzího charakteru skálopevné houževnatosti a energie, byl z předních průkopníků a věrných zápasníků za

národní stranu svobodomyslnou v Podkrkonoší. Mezi otcem a synem byl vřelý a harmonický poměr a je tudíž přirozeno, když se to ukázalo i v politickém nazírání, tím spíše, že dr. Kramářovi překážela u strany svobodomyslné jedině její počáteční agitační jednostrannost a negativnost, ostatně v boji proti Staročechům snadno vysvětlitelná.

Ve chvíli, kdy formálně vstupoval do strany svobodomyslné, k níž citem vždy příslušel, nedovršil dr. Kramář ještě třicet let života (narodil se 27. prosince r. 1860 ve Vysokém nad Jizerou) a byl také nejmladším kandidátem strany do říšské rady. Přes svoje mládí však přinášel do českého života nové obzory a myšlenky, značné teoretické znalosti v politických, národohospodářských, kulturních a sociálních otázkách, názorovou zralost a bystrost i mimořádné nadání řečnické. Při tom byl sympatickou osobností čistě českého ražení, čestný, otevřený a upřímný demokrat, bezelstný a energický, temperamentní, sebevědomý, vznětlivý, s velikou kulturou citovou, ušlechtilý a rytířsky dobrosrdečný. Práce politická mu byla přímo vnitřní nutností, a už na střední škole a pak na vysoké škole v Praze i v politických střediskách zahraničních bylo pro něj sledování dějů politických žhavou potřebou ducha.

Ujímal se aktivní práce politické za šťastnějších osobních okolností než jest obvyklo u českého lidového politika. Byl nezávislý a jeho poměry finanční umožnily mu nejintensivnější rozvoj vloh,

stejně jako působí, že může celý svůj život a talent dáti výhradně ve službu věci národní.

Byl promován na doktora práv pražskou universitou r. 1884, před tím však studoval na universitě v Berlíně a Strassburku. Po formálním skončení studií vrátil se opět do Berlína, kde se věnoval v první řadě národnímu hospodářství, sleduje jmenovitě přednášky sociálního politika prof. Wagnera, pak vydal se na pařížskou »Ecole libre des sciences politiques.« Zde obrátil zájem svůj jmenovitě k otázkám mezinárodní politiky. Potom věnoval se vědecké činnosti v otázkách státoprávních a finančních a psal vědecké články do »Athenaea«. R. 1886 vydal knihu »Papiergeld in Oesterreich seit 1848«.

V létě r. 1890. vykonal cestu po Rusku, která měla mocný účin na slovanské jeho cítění a nechybíme, vidíme-li v jejím výtěžku (napsal do Času »U hraběte Tolstého« r. 1890 a »Dojmy z Ruska« r. 1891), základy novoslovanských idejí, k nimž za velikého vnitřního převratu Ruska 1905 se znovu vrací, a jež konečně v květnu 1908 svou cestou do Petrohradu počíná prováděti. V Rusku každoročně tráví dr. Kramář po vysilujících kampaních prázdniny, na Krymu v létohrádku Barbo. Velmi často dlí u něho čeští umělci a spisovatelé, neboť dr. Kramář je »bílou vranou« v české politice, jak jej tuším označil Vilém Mrštík, když ukazoval na jeho kulturní a umělecké snahy. K Rusku přirozeně přilnul tím více, když pojal za choť Naděždu Nikolajevnu. Na Krymu neodpočíval pouze, připravoval se i k politickým akcím, sleduje události a posílá články odtud. »Jak často

našel jsem tam po těžkých parlamentních bojích duševní klid a nutnou vzdálenost, abych objektivněji mohl viděti, co dělal jsem sám, co dělali jsme my všichni a co dělati bychom měli v budoucnu,« píše v předmluvě svých »Poznámek«. Také první jeho politický spis »České státní právo« jest psáno v Barbo-Christo r. 1895. Vedle toho zajíždí v prázdných chvílích do Libštátu, kde má továrnu textilní a do Semil k své matce.

Pro dra Kramáře jest příznačná úsilná snaha pracovní, nutnost úvahy v otázkách, k nimž v budoucnu přikročuje, ať jsou to otázky národohospodářské a finanční, o něž zvláště v prvých letech jeho parlamentární činnosti se jednalo, ať je to otázka státoprávní, v níž po půlpáta roku archivně bádal, ať jest to otázka jazyková, v níž je neobyčejně zapracován, ať je to otázka změn státní správy a ústavy, nebo konečně problém zahraniční politiky. Proto, když 2. března 1891. při památných všeobecných volbách říšských v 7. skupině volební (okres vysocký, semilský, železnobrodský, jičinský, turnovský, lomnický a novopacký) vyslali volitelé 371 hlasy proti 51 staročeským spisovatele dr. Kramáře do rady říšské, obohatili pracovní síly české politiky o osobnost, která měla už tehdy znaky příštího politika velkého slohu.

Voličské schůze a řeči Kramářovy odlišovaly se od většiny projevů poslaneckých kandidátů. Nespokojoval se jen s útočnou jednostrannou polemikou proti Staročechům, nýbrž přinášel nové a positivní ideje o sociální otázce, o reformách hospodářských, o problému vzdělání a horlivě

propagoval positivní program strany, jak byl obsažen v jejím volebním provolání.

Bohužel poslanecká delegace svobodomyslná nebyla vnitřně scelena a radikální křídlo její od počátku zodpovědného postavení strany přímo i nepřímo stěžovalo realisování positivního programu. Bylo k tomu ovšem podněcováno i postupem vlády a nabývalo vždy větší půdy ve vznětlivé veřejnosti. Také dr. Kramář osobně velmi záhy pocítil střely vrhané ze skupiny mladočeských radikálů. Po prve parlamentní kampani na voličské schůzi ve Vysokém 9. srpna 1891 věnoval v řeči zvláštní partii otázce šlechty v národě českém, otázce federalisace Rakouska a akutní nutnosti nové methody a revise boje za státní právo české. Proti této řeči tři dny na to na Žofíně v Praze ostře vystoupil dr. Vašatý a dokazoval, že český národ má to pevné přesvědčení, že jeho smlouvy budou dodrženy, a kdo mu tu víru bere, ten ho dobře nevychovává. Věc byla vyřízena tím, že na schůzi důvěrníků strany 6. září po vyšetření čestným soudem dr. Vašatý své útoky odvolal. Také na voličských schůzích dr. Kramář býval často nucen brániti realisty, ač s nimi vnitřně pro směr v tehdejším »Času« se stále více rozcházel, vyvraceti pochybnosti o upřímnosti svého státoprávního přesvědčení a hlavně hájiti věcnou oposici strany, ukazovati na rozdíl mezi součinností při akcích reformních a mezi podporováním vlády. »Což jest opravdu potřebí v Čechách dlouze a široce dokazovati, že možno býti ve věci co nejrozhodnějším i ve formě mírné? Ne, nechci tomu věřiti. Rozhodným

ve věci člověk musí všude být, ale formu svého vystupování přece nutno měniti podle okolností,« dovozoval před jičínskými voliči 31. srpna 1891 v řeči, kterou šťastně obhájil postup poslanců při jednání o adresu a o přechod k debatě rozpočtové, a tu poprvé dokazoval: »Komu se povoluje rozpočet? Přece ne vládě, nýbrž státu.«

Na parlamentní půdě počal dr. Kramář s prácemi v oborech jemu blízkých: 18. dubna 1891 byl zvolen spolu s dr. Trojanem do berního výboru, v němž se stal předsedou po smrti Kaizlově, 23. dubna odbyl se značným úspěchem první svou řeč v plenu u příležitosti projednávání návrhu Steinwendrova na zřízení říšské banky pro společenstva, kterýžto projekt zásadně přijímal sympaticky, avšak jeho provádění pomocí scentralisované banky odsuzoval ze stanoviska autonomistického. V květnu usiloval ve volném agrárním sdružení na říšské radě o řešení otázky všeobecného pojištění, v červnu na říšskou radu přivedl otázku postátnění severoněmecké spojovací dráhy.

Politicky debutoval při jednání o rozpočtu. V generální debatě 20. června promluvil o státním právu a mluvil pro silné Rakousko: »Vím, že české státní právo, jak my si je myslíme, nemůže jinak uvedeno býti v život, než bude-li celá polovice státu federativně sestrojena na základě poměrů historických, národních a zeměpisně hospodářských, čímž jedině je dána možnost řešiti rakouský problém, totiž spojiti svobodu částí se silou celku.«

V předvánoční kampani parlamentní mluvil v říjnu o návrhu na osvobození dělnických domků od činžovní daní, v poplatkovém a berním výboru byl obhájcem moderních soustav a názorů při jednání o dani bursovní, živnostenské a potravní. Při jednání o předloze, kterou příslušníci cizích států osvobozují se od poplatků z pozůstavených movitostí, mluvil proti z toho důvodu, že k tomu zákonu je potřeba souhlasu zemského sněmu.

Příští rok zahájil v parlamentě velkou řečí 12. ledna debattu o obchodních smlouvách s Německem, Italií, Belgií a Švýcary. Rozvinul svérázné, nové myšlenky obchodně-politické, zásadní stanovisko naše proti Německu, ukázal na úkol Rakouska na Balkáně, a žádal si Rakouska, které spoléhajíc na své síly a historické poslání, na venek zachová přísnou neutralitu, nikoho neohrožuje a nebude ohrožováno samo. 4. února byl zvolen generálním řečníkem o dani bursovní, v poplatkovém výboru byl zpravodajem v otázce zrušení dvouprocentního poplatku z úroků volných vkladů záloženských, kterouž otázku do jejího skončení sledoval a propagoval.

O velkonočních prázdninách na schůzi v Hořicích pronesl cennou řeč o časových otázkách: »Sociální otázka je otázka budoucnosti a budoucnost je toho kdo půjde s ní v čele. My Češi celým svým složením jsme k úkolu takovému předurčeni. Nezapomínejme, že jsme čistě lidový národ, nezapomínejme, že máme tolik dělnictva a malého živnostnictva, a nikde přemíru bohatství. My musíme být sociální a musíme chtíti sociální spravedlnost.« Na lomnické schůzi 10. dubna měl

tuhou opposici mladočeských radikálů. Tehdy také prohlásil, že nemůže býti činěn zodpovědným za »Čas«, který čte jako kdokoliv jiný. Jeho zápas se staršími Mladočechy, vedený více mimo veřejnost, uvnitř strany, trval do pozdních let.

Letní zasedání říšské rady vyplněno bylo především jednáním o valutní předloze, kterou ministr Steinbach přejal jako dědictví po Dunajewském. V jednání o změnu rakouské měny měli tři čeští odborníci veliký podíl; Eim, kterému podařilo se dosíci změny textu, dr. Kaizl a dr. Kramář, který zastával tehdy kacířské hledisko, že mají býti dány bankovky do oběhu, kdežto zlato má zůstati v bankách, že k udržení valuty v rovnováze stačí dostatečný fond zlata ke krytí bankovek. Zákon valutní předložen byl říšské radě 14. května a po projednání ve výboru, v němž zvláště ve dnech 20.—27. června čeští poslanci vedli úporný boj, byl vyřízen v červenci říšskou radou. Dr. Kramář v generální debatě 12. července poukázal, že vzhledem k celkové situaci čeští poslanci jsou nuceni hájiti stanovisko oppoziční, a mluvil neobyčejně ostře a výstižně proti německým liberálům, následkem čehož utkal se se znovu o dva dny později s vůdcem liberálním dr. Plenerem.

Ovzduší politické tehdy bylo dusné a tíživé. Hrabě Taaffe úplně přesunul své těžiště na levo, a česká delegace byla nucena k ostrému postupu proti vládě a k obraně práv národních a občanských. Dr. Kramář v zasedání letním hned při zahájení dotazoval se, proč byl rozpuštěn sjezd živnostnictva v Jičíně, na němž měl mluviti,

14. června hájil immunitu poslaneckou, 28. června interpeloval vládu v záležitosti odstranění znaků zemských na Besedním domě v Brně, a 5. července s velkým úspěchem ujal se sesazeného prof. Spinčiče proti Gautschovi, jehož relief vykreslil s ostrou výstižností.

Přirozeně, že protičeský postup vládní vynutil si opposiční ráz prázdninových schůzí voličských, na nichž bylo také aktuelní thema o možnosti dohody se Staročechy. Dr. Kramář považoval dohodu v té době za nemožnou.

Na podzim při projednávání aféry Masaryk-Menger pronesl státoprávní krédo české tak, že celou českou veřejností bylo přijato sympaticky. Naproti tomu za prosincovou řeč o rozpočtu pro kladné názory o dualismu a německých nacionálech byl »Nár. Listy« desauvován.

Parlamentní kampaň r. 1893 poskytla dr. Kramářovi řadu příležitostí uplatniti ethické a sociální názory moderního demokrata, 17. ledna o dělnické otázce, 7. února ujal se sklářů krkonošských, 27. února mluvil proti kartelům, 28. února o zrušení poplatku záložen z vkladních úroků, 11. března o chování pražské policie proti demonstrantům, 21. března o shromažďovacím zákoně jako generální řečník proti, a v podzimní kampani o podporách okresům postižených, a o všeobecném právu hlasovacím, jež dostalo se k jednání návrhem dr. Slavíka 11. března. O nutnosti demokratisace volebních řádů mluvil dr. Kramář v parlamentě častěji, avšak teprve v r. 1906 bylo možno provésti tento český požadavek.

Podzimní kampaň vyznačena byla mimořádnou událostí, pádem vlády Taaffovy a nastolením koaličního ministerstva Windischgraetzova, proti němuž jménem Čechů protestoval nezvykle ostrou formou dr. Kramář při projednávání zatímního rozpočtu.

16. ledna 1894 byl v doplňovací volbě zvolen za poslance venkovské skupiny vrchlabské a vysocké do sněmu království českého, na němž uvedl se mimo řeč 23. ledna o nouzové akci velikou řečí o zemském rozpočtu, v níž nastínil plán finanční reformy zemské a účinně polemisoval s dr. Riegrem, proti němuž ujal se dělnictva.

Na říšské radě patřil tehdy už k mluvčím, jichž řeči jsou poslouchány celou sněmovnou. V r. 1894 byly to tři významné řeči, v lednu o prozatímním rozpočtu, 8. května o valutních předlohách a rakouskouherské bance a 30. května o obchodní smlouvě s Ruskem, při čemž prokázal, že zná Rusko jako žádný jiný poslanec, a také docílil silného dojmu u všech stran. Mimo to 12. listopadu odůvodňoval svůj pilný návrh, aby poslanci jmenovaní státními úředníky v době poslancování pozbyli tím mandátu, 14. listopadu návrh na otevření zrušené školy tkalcovské v Lomnici a 10. prosince návrh na změnu tiskového zákona, pokud se týká odnímání dopravy zahraničnímu listu (»Frankfurter Zeitung«).

Na valném sjezdu moravské strany lidové, která byla součástí národní strany svobodomyslné, měl dr. Kramář 22. dubna v Brně referát o volební reformě. Byla to řeč veliké programové skladby, o demokratisaci celé politiky, o moder-

ních hospodářských otázkách, o dělnické otázce, o svobodě občanstva, o národním smíru a o všeobecném právu hlasovacím. »Základ naší politiky je lid. V jeho sílení mravním i hmotném, v proniknutí jednou velkou myšlenkou veškerého lidu československého je naše síla i budoucnost.«

Vnitřní poměry ve straně svobodomyslné, kde rozkladný proces projevoval se jednak secessí stoupenců prof. Masaryka a jednak zevním ovládnutím radikálního křídla, byly vyrovnány Pardubickým sjezdem 23. září 1894, na němž byla přijata resoluce, před tím vypracovaná schůzí všech poslanců srany. Resolucí, která je programovým prohlášením, byl proveden návrat ku programu vytčenému volebním provoláním z r. 1891 a určen poměr k ostatním stranám. Přirozeně, že na urovnání poměrů působil také dr. Kramář, který těžce snášel proudy a poměry, jež tlačily stranu na cesty principiálního radikalismu, a který zvláště zrazoval před nastoupením obstrukce na sněmu a na radě říšské, kde byla projednávána berní reforma v souvislosti s volební opravou. Jeho snaha nedosáhla přisvědčení, a teprve pozdější vývoj ukázal její oprávněnost.

Poslední zasedání zemského sněmu v r. 1895 zabráno bylo palčivými aktualitami, otázkou místodržitele Thuna, otázkou nového rozhraničovacího pokusu vládního, otázkou jazykovou a volební. Iniciativně zasáhl do dějů dr. Kramář návrhem na změnu § 17. zemského zřízení, aby místodržitel byl zodpovědný sněmu. Prohlášení Thunovo vzbudilo bouři, která trvala do konce

zasedání, a za prudkých debatt byl sněm uzavřen.

Na podzim pak byly provedeny všeobecné zemské volby, a v nich jednomyslně zvoleni kandidáti národní strany svobodomyslné. Přirozeně také dr. Kramář v dosavadním svém okresu.

Jednání na říšské radě vyplněno bylo především otázkou berní reformy a volební reformou. Dr. Kramář účastnil se jednání v obou. Marně bojoval proti vypuknutí české obstrukce technické, která sice sprovodila neudržitelný systém koaliční, ale vyvořila nebezpečný prejudic pro budoucnost. Působivou řeč pronesl dr. Kramář 5. července 1895 jako repliku na prohlášení nového náčelníka ministerstva hr. Kielmansegga. O řeči napsal Eim, který jinak reservovaně posuzoval dr. Kramáře: »Byl to vůbec ze všech velkých řečí jeho výkon, který ve vídeňském parlamentě při vší rozmyslnosti a mírnosti formy a tónu, neoslabujících nijak rozhodnost ve věci, vzbudil pozornost i vzrušení největší. Řečník byl účinný v dojmu a šťastný v přednesu. Celá sněmovna ho poslouchala. Vzrušení na českých lavicích bylo veliké a trvalé.«

V září 1895 jmenován byl ministerským předsedou hrabě Badeni. Znamenalo to nejen změnu vlády a systému. Byl to úspěch české delegace a zároveň zlomení nepřátelských předsudků a podceňování politických sil českého národa. Současně bylo to nastoupení éry velikého jazykového zápasu, a přes následující ztráty česká politika nedala se už vrhnouti zpět. Česká otázka jest od té doby otázkou, kterou musí se zabývati každá

vláda na předním místě. Dr. Kramář měl značný podíl na jazykové akci, v níž zvláště později měl vůdčí úlohu, a jest od Badeniho jednou z hybných a rozhodujících sil v politickém dějství vůbec. Úloha jeho jako finančního a sociálního odborníka v české delegaci je nyní rozšířena na úkol politika veliké linie. Ryze politická složka nabývá rozhodné převahy. A tak od Badeniho velký jeho význam spočívá v přímé akci politické, té, která se spíše odehrává mimo parlamentní forum, a v níž řeči parlamentní jsou výslednicí vlastního dějství, a proto ovšem také směrodatné a závažné. K nové vládě Badeniově vytknul stanovisko české delegace v generální debatě budžetní 10. prosince 1895.

Obrat ve vládním systému přirozeně projevil se i na zemském sněmu, nově zvoleném, na němž dr. Kramář 25. ledna 1896 podal návrh státoprávní adressy, která zůstane pro vždy cenným dokumentem v státoprávním boji českém. Adressu musil několikráte hájiti v komisi i v plenu sněmovním proti Němcům, jimž 12. února nabídl národnostní dohodu. Otázku státního práva vůči Němcům, kteří nevstoupili do komise pro projednání státoprávní adressy, hájil i tiskem v »Nár. Listech« a v »Zeit«. Stati z »Zeit« vyšly jako 1. svazek »Politické knihovny« vydávané Klubem národní strany svobodomyslné« r. 1896 česky s názvem »České státní právo«.

Na říšské radě, kde v r. 1896 jednalo se o dědictví koaličního ministerstva, o berních otázkách a volební reformě, ujímal se dr. Kramář často slova, a také speciálně v berní reformě po-

dařilo se mu zjednati nápravy, jednak na prospěch živnostnictva, jednak se stanoviska autonomistického, ovšem jako generální řečník mluvil proti reformě.

Věcný postup svobodomyslných poslanců budil v Čechách, kde chtěli boření říšské rady, zmatky a odpor. Dr. Kramář, a to právě vyznačuje jeho postup vždycky, svému voličstvu mluvil jen pravdu, a dovedl vždy také nezastírati stav věci a hájiti stanovisko poslanců. Zvláště v Nové Pace 24. května měl rozhodnou řeč: »Badeni není Němec, není centralista a zná dosah české otázky, ví, že bez uspořádái věcí v Čechách není zdravých poměrů v Rakousku.« Velmi rozhodně vyslovoval se proti obstrukci: »Kdyby naše politika byla skutečně již tak daleko, že by jí nespomohla než obstrukce, kdyby neměla větších vyhlídek pro svoji vnitřní mravní hodnotu, pro spravedlnost naší politiky, nechtěl bych míti účastenství v ní a vrátil bych vám svůj mandát.« A také proti nekázni politické ve vlastní straně: »Není neštěstím více stran, ale je neštěstím, když v jedné straně tvoří se frakce, které jdou ven.«

R. 1896 byl dr. Kramář poprvé členem delegací, v nichž až do dneška velmi účinně zasahuje do zahraniční politiky, propagoval úkol Rakouska jako moci míru, obrat politiky na Balkáně a vůči Rusku, potíral postup trojspolku, a hlavně: vždy usiloval o uplatnění české otázky, o prokázání jejího významu, i se stanoviska zahraniční politiky a interessů světových. Jako muž hluboce ethický usiloval o spojení poslanců, kteříž při-

náležejí mezinárodní konferenci mírové, a také se tato akce r. 1896 zdařila.

V kampani parlamentní horlivě přičiňoval se o úpravu poměrů vysokoškolských profesorů, o zrušení novinářského kolku a úpravě daně bursovní a cukerní a zasáhl řečí do sporu o »Mořské oko.«

Rok 1897 značí velmi významnou dobu v dějinách české politiky a jmenovitě v životě dra Kramáře. Ve všeobecných volbách březnových, jež konaly se poprvé se všeobecnou kurií, byl zvolen v okresu, který zastupoval už v prvém šestiletí. Na voličských schůzích, jež konaly se po celých Čechách za sociálně demokratické opposice, přes tento boj prohlašoval: »Co se týče theoretických názorů, musím říci, že jsem jeden z poslanců, který jest nejblíže sociální demokracii.« Proti klerikálům poprvé vystupujícím namítal: »Budeme se brániti celou silou, aby byla otázka náboženství zatažena do víru politického boje.«

Nově složená říšská rada byla postavena před hotový čin v jazykové otázce: 5. dubna vydána byla nařízení ohledně užívání zemských jazyků při úřadech v království Českém a nařízení ve příčině jazykové způsobilosti úředníků. Proti nařízením zvedli Němci neústupný boj. Dr. Kramář, který 6. dubna byl zvolen druhým místopředsedou parlamentu, koncem května musil osvědčovati už plnou energii ve své funkci vůči násilné německé obstrukci. Říšská rada byla za pustých scén 2. června uzavřena, a když se 28. září sešla, dr. Kramář, který před tím navrhl osvědčení pravice, že se zasadí o zdárné a úspěšné provedení neodkladných potřeb státu a lidu, usiloval o to,

aby Badeni zcela rozhodně postavil se v boj, v němž pravice jej bude podporovati a který skončí úspěchem. 14. října byl zvolen předsedou rozpočtového výboru a 17. listopadu prvním místopředsedou sněmovny. Následující dny byly jediným bojem presidia s obstrukcí, která vyvrcholila, když sociální demokraté 26. listopadu podnikli útok na dra Kramáře a Abrahamovicze, takže dr. Kramář byl nucen používat nejkrajnějších prostředků obranných. Energický boj však byl marný, neboť Badeni 28. listopadu padl. Jeho nástupcem byl bar. Gautsch, jehož jméno bývá uváděno v souvislost s dr. Kramářem, který za jeho vládnutí měl možnost uplatňovati český vliv na státní správu. Také jazyková nařízení, která bar. Gautsch vydal bezprostředně před svou demissí, byla pracována s účastí dra Kramáře.

Český sněm sešel se 10. ledna 1898 a zabýval se velkými otázkami politickými. Jedna z nich byla dílem dr. Kramáře; vzhledem k panovnickému jubileu vypracoval a odůvodnil sněmu obsáhlou adresu. Ve svých řečech sněmovních velmi šťastně polemisoval s Němci a obhajoval systém Badenův. K tomu měl ještě vhodnější příležitost, když 26. dubna na říšské radě mluvil proti návrhu na obžalobu Badena. To bylo už po demisi Gautschově a za nové vlády Thunovy, v jehož kabinetě byl ministrem financí dr. Kaizl. Pro českou politiku znamená jeho éra velmi úrodné období, vyplněné velkými hospodářskými i kulturními aktivy. Dr. Kramář na říšské radě hájil v červnu skvěle jazyková nařízení, v delegacích pak konstatoval obrat v zahraniční politice vůči Rusku.

V Revue de Paris uveřejnil v té době významnou úvahu o budoucnosti Rakouska.

Vnitřní poměry české neodpovídaly úspěchům politickým, z nichž nejvýznačnější byla česká technika v Brně, sestátnění opavského gymnasia a jazyková nařízení, vytvořila se samostatá strana agrární, národně-sociální a radikální, ba i »Národní Listy« pracovaly proti politice volné ruky. K tomu vypukla aféra s hlášením u vojska, v níž česká veřejnost propapdla čirému radikalismu. Bylo nemožno téměř postaviti se proti proudu, a dr. Kramář snad jediný z poslanců s celou odvahou v Jičíně a později v Semilech varoval před dalším rozvinováním otázky »Zde«, a ukázal na důsledky, kam to povede. A také došlo na jeho slova. 2. října povolán k vládě hrabě Clary, pouhý figurant, který měl úkolem provésti bezohledně likvidaci dosavadní politiky, především zrušení všech našich vymožeností jazykových.

Dr. Kramář, přirozeně vyvinul proti vládě silnou akci, naléhal, aby Češi zamezili volby do delegací nejprudší obstrukcí. Návrh jeho však nebyl přijat.

Obstrukce česká záhy Claryho zdolala a dojista, kdyby byla tak prudká, jak dr. Kramář žádal, byla by přesvědčila také o nutnosti úplného obratu. Dr. Körber, který nastoupil v lednu 1900 vládu s úkolem uspořádati poměry mezi Čechy a Němci, nebyl s to úkol provésti. Akce dohodovací, v níž přirozeně i dr. Kramář byl súčastněn, nevedla k cíli, a když konečně vláda vypracovala jazykové předlohy, byly takové, že vynutily obnovu české obstrukce, kterou avisoval dr. Kra-

mář na schůzi v Semilech, a která vyvrcholila hudební produkcí ve schůzi říšské rady 8. června, po níž byla říšská rada uzavřena. Když jednání dr. Rezka s českými poslanci nevedlo k cíli, byl parlament rozpuštěn.

Na zemském sněmu 9. dubna 1900 navrhl dr. Kramář, který i soukromě neobyčejně úsilně fedruje české umění výtvarné, literaturu a pěstuje hudbu (ovládá zručně dva nástroje hudební), aby země každoročně kupovala závazně za 20 tisíc korun výtvorů moderního umění výtvarného, vláda aby k tomu přispěla dalšími 20.000 K, a aby byla zřízena gallerie umění v Praze. Návrh tento se neočekávaně uskutečnil příštího roku za mimořádných okolností. 13. dubna 1901 vykonal císař čin »z panovnických povinností nejkrásnější« a věnoval dvou millionový dar ku zřízení Moderní gallerie umění a 23. srpna 1902 jmenoval dr. Kramáře předsedou českého odboru, v jehož čele i dnes radostně dr. Kramář pracuje k prospěchu českého umění současného.

Volby do říšské rady učinily trhlinu do dosavadní jednotné delegace, vyšli z nich národní sociálové, agrárníci a radikálové, třebas naprostá majorita patřila straně svobodomyslné. Dr. Kramář byl zvolen 10. ledna 1901 v městské skupině Tábor, Pacov, Kamenice, Něm. Brod, Humpolec. Voličských schůzí nemohl pořádati, jsa churav, a proto také poslal pouze programový list voličům.

Říšské radě byla předložena renunciace arcivévody Františka Ferdinanda, kterou vzdal se při svém sňatku pro potomky dědičného práva

na trůn. Dr. Kramář 12. února velmi přesně dokázal kompetenci sněmu království Českého vyslechnouti a vyříditi takové akty a přednesl deklaraci českých poslanců, kterou rozhodně upřeno říšské radě právo činiti tak za země koruny české. Jednání o renunciaci v důsledku toho se čeští poslanci nezúčastnili a český národ má proto oproti renunciaci úplně volné ruce.

V Čechách se však rozmáhala nespokojenost, že česká delegace neprovádí obstrukci, ačkoliv bylo by největší pohromou obstruovati to, co právě nátlakem obstrukčním vymoženo bylo, totiž uskutečnění velkých bodů hospodářského programu českého: zbudování vodních cest, z nichž kompromisem poslanci naši proti vládnímu projektu udělali zákon v prvé řadě regulační. Mimo to financím zemským zjednán zdroj příjmů z části lihové daně, předlohami investičními zajištěny Praze a Čechám větší kredity na provedení železničních spojení, kolejí a nádraží Františka Josefa. Dr. Kramář s plným přesvědčením politiku své strany hájil i v Čechách, na voličských schůzích své skupiny a v Praze.

8. října 1901 byl zvolen na základě nově zavedených přímých voleb ve staré své skupině venkovské do sněmu. Volby dopadly nejednotně: bylo zvoleno 21 agrárníků, 6 staročechů a 3 radikálové vedle 68 mladočechů.

V říjnu sešla se říšská rada, a opět ve znamení pohrůžky českou obstrukcí. Dr. Kramář, který byl 29. října zvolen proti dr. Mengrovi, předsedou berního výboru po zemřelém dr. Kaizlovi, promluvil u příležitosti podání rozpočtu řeč velkého

slohu, také o všeněmecké otázce, a o nedůvěře k vládě: »Trpělivost česká jest vyčerpána a my Čechové učiníme vše, abychom zkřížili plány vlády, dokud se nevzchopí k tomu, by zjednala nám opět spravedlnost«. Je charakteristický poměr mezi dr. Kramářem a dr. Körbrem, který nejen neúnavně bojoval řečnickými výkony proti dr. Kramářovi, ale býval jeho sugestivními řečmi do nejvyšší míry rozčilován. Nazýval jej ve svých projevech stereotypně: »vysoce ctěný poslanec za město Tábor.« Také po této řeči rozechvěně reagoval na Kramářovy vývody.

Po dr. Kaizlovi přejal dr. Kramář dědictví ve vedení české agendy v rozpočtovém výboru, úkol, který dodnes vykonává s podivuhodnou neúnavností, přesností a znalostí všech potřeb nejen celonárodních, ale i jednotlivých okresů, měst a míst ve všech budžetních oddílech. Jakou velikou práci vykonává tu od r. 1902, nelze dobře oceniti a vypočítati.

K iniciativnímu jeho tlaku jednáno bylo v Praze o zvýšení pivní dávky zemské, při čemž v červenci 1902 jak na sněmu tak v přímém jednání s Körbrem hájil finanční zájem země, žel jen s výsledkem menším, než přec podařilo se království Českému zajistiti několik milionů korun, o něž mělo přijíti.

O prázdninách v září poslal do »Nár. Listů« ze svého letního sídla na Krymu statě nadepsané: »K našemu boji státoprávnímu...« a v říjnovém svazku londýnského sborníku »National Review« uveřejnil essay »Europe and the Bohemian Question« (Evropa a česká otázka, překlad byl oti-

štěn v České Revue), jeden z článků, v nichž přiváděl českou otázku na evropské forum a nejen dokazoval, že tam vskutku patří, nýbrž i navykal zahraniční svět pohlížeti na ni s hlediska zájmů světových. V tomto essay poukázal také na snahy velkoněmecké a na nebezpečí z pangermanismu vyplývající pro světovou rovnováhu. Projev vzbudil mocné ozvěny a diskuse v anglickém a německém tisku. Dr. Kramář přirozeně mluvil o věci také na říšské radě a v delegacích, za zřejmé nervosity a konvulsivního trhání dra Körbra, který hnutí všeněmecké nechával volně se rozvíjeti a přerůstati meze rakouské politiky.

Český klub usnesl se vzhledem k novým jazykovým vládním předlohám zahájiti nejostřejší boj proti vládě. Dr. Kramář přiváděl vládu do úzkých jednak pilným návrhem ze 7. listopadu o vládním prohlášení, a tu také přímo vytknul veliké potíže jazykové otázky, jakož i, že zákonná úprava jazykových záležitostí je v parlamentě nemožná a uznal stanovisko o dvojí kompetenci říšské rady a zemského sněmu, jednak pilným návrhem z 25. listopadu o zdanění piva, a pak svou řečí 28. ledna 1903 o branné předloze, po níž dr. Körber ujišťoval o své neutralitě.

31. ledna 1903 konala se schůze »Klubu národní strany svobodomyslné« v Praze, na níž mluvil dr. Pacák, dr. Herold a dr. Kramář a na níž — tušíme — poprvé vědomě bylo mluveno o positivní politice. »Dříve chtěli jsme české státní právo napřed, aby Rakousko bylo lepší a jiné, dnes, kdy na dobytí státního práva rázem není pomyšlení, formule praktické a cílevědomé politiky české mu-

sí být jiná. Rakousko musí být jiné a lepší, abychom my došli státního práva. Musíme chtíti toto mocnářství positivní nejen jako menší zlo, ale obrozené, nové, spravedlivé ke všem národům a k jich nacionálním a historickým právům. Za tím, aby se toho docílilo, musí jíti každá positivní česká politika. To musím říci docela otevřeně a loyálně a bez strachu před radikálními výtkami rakušanství, neboť my tuto říši zvláště chceme a musíme míti především pro sebe mocnou a silnou, aby sama sebe i nás uchránila proti Německu.« S těmito názory souvisí také snaha dra Kramáře, který poznal zhoubnost německého veta pro Čechy, po odstranění obstrukce z parlamentu vůbec. Prohlásil 6. února na říšské radě, že je pro opravu jednacího řádu, která by znemožnila každou obstrukci. Velkých klubů jako malých.

Dr. Kramář velmi houževnatě vedl jednání o docílení reformy jednacího řádu, za zřejmé nepřízně dra Körbra a německých nacionálů, kteří právě tak byli odpůrci odstranění obstrukce za Körbra jako za Badeniho, kdy pravice podala lex Falkenhayn. Kdyby bylo lze odstraniti německou obstrukci a tím i tedy vliv hrozeb, německé veto, bylo by znenáhla nastalo ozdravění poměrů. V Čechách akci dra Kramáře sledovali s nedůvěrou. Tím spíše, když v důsledku kladného jednání o změnu jednacího řádu ve výboru čeští poslanci upustili od obstrukce proti prvnímu čtení rakousko-uherského vyrovnání a proti rozpočtu, o němž mluvil dr. Kramář v parlamentě.

Proti tomuto postupu povstal v Čechách silný

tlak. Orgán strany psal proti rozhodnutí, vůdčí poslanec v Kolíně mluvil proti, při doplňovací volbě na Starém městě pražském byl zvolen na ráz radikál do říšské rady a jeho heslem volebním byla fráze o »kramaření«...

Dr. Kramář v Táboře 25. března s plnou odvahou se postavil proti proudu. Prohlásil po pravdě, že upuštění od obstrukce nestalo se na jeho návrh, ale velmi určitě prohlásil se pro nutnost politiky positivní.

»Nár. Listy« vyslovily nesouhlas s jeho řečí a také důvěrníci strany 26. dubna rozhodli ve smyslu radikálnějších názorů. Tak se stalo, že poslanci nejen podřídili se tomuto votu, ale dru Kramářovi a dru Pacákovi bylo nutno mlčeti a nehájiti správnost nové cesty v politice, a dosažení reformy jednacího řádu bylo zmařeno odporem ne německým, ale českým, třebas jistě se cítilo, že obstrukce je zájmem dra Körbra, jenž neměl ve sněmovně pevné většiny.

Postavení dra Kramáře nebylo právě závidění hodné v české veřejnosti a jeho osobnost stala se terčem radikálních útoků a podezírání, což rok od roku rostlo, a to přes to, že ve věci patřil dr. Kramář vždy k nejrozhodnějším, nejpevnějším politikům. Pouze ve formě uchovával si noblesu, pouze taktiku přizpůsoboval okolnostem, s nimiž rozumná politika musí počítati. Dr. Kramář neustupoval, nepoddával se proudu, který za vlády Gautschovy a Beckovy rozlil se přímo v příval. Věděl a cítil, že bojuje o rozumnou politiku, o pravdu, a proti němu že stojí buď úmyslná nepravda nebo nesprávné informace, buď nízká agi-

tace nebo romantické fantasie. Považoval vždy za povinnost jíti dále zodpovědně a nedbati smýšlení ulic. Na schůzi »Klubu národní strany svobodomyslné« 5. listopadu 1903 pak s drem Pacákem učinil své vyznání, proč musí bojovati a přímo prohlásil: »Neprotiviti se nekalému, nepoctivému tomuto řádění, bylo by prohřešením se proti budoucnosti národa.« Je konečně příznačno, že největší agitaci proti dru Kramářovi obstarávají lidé, kteří neznají jeho práci, názorů a jeho osobnosti.

V létě 1903 byl učiněn pokus o nové řešení otázky jazykové. Boj jazykový je dru Kramářovi otázkou nade vše povznesenou: »Zač má národ bojovat, trpět, vytrvat, když ne za čest a důstojnost svého jazyka?« Dosavadní zkušenosti vedly k tomu, že na parlamentním kolbišti, v ujednáních s Němci, nebude lze dosáhnouti kýženého výsledku, a že Němci by měli býti postaveni do takové situace, která by znamenala uznání hotové věci. Dr. Kramář se čtyřmi členy parlamentní komisse klubu jednali s drem Körbrem v bytě o řešení úřední češtiny via facti. Dr. Körber závazně slíbil, že vláda připustí zavádění vnitřní češtiny úředníky. Dr. Körber porušil však slovo. A porušil je i v otázce císařského listu o české universitě. Tu právě dr. Kramář, jehož povaha nejméně dovedla chápati podivnou charakternost Körbrovu, naléhal na demissi dra Rezka, na krajně bezohledný boj proti Körbrovi a vedl tento boj tak, že i císař v delegačním cerklu ostře se proti dru Kramářovi postavil.

Na podzim byl zvolen po zemřelém dru Brzorádovi druhým místopředsedou »Českého klubu«. Na českou obstrukci v říšské radě byla dána odpověď v českém sněmu stejně prudkou obstrukcí německou, kterou ostentativně fedroval dr. Körber, a stal se tak tvůrcem hesla: za říšskou radu český sněm. S drem Körbrem byly spřetrhány styky, a specielně osobně přetrhl je dr. Kramář. Německé listy neustávaly předstírati, že z pouhé osobní náladové nenávisti postupuje proti Körbrovi. Není tomu tak. Naopak, dr. Kramář, když jednal předseda »Polského kola« s ním o možnosti dohody Čechů s vládou, prohlásil, že jest choten dra Körbra loyálně podporovati, vyřídí-li jazykovou otázku v duchu spravedlnosti.

Dr. Körber, poněvadž poctivých úmyslů neměl, byl nucen vládnouti absolutistickým systémem 14. paragrafu dále, pomocí stálého odročování říšské rady, jenže jeho finanční prostředky došly tak ke konci. Byl nucen peníze na terstský přístav opatřiti nenáležitým způsobem. Taková soustava finanční přirozeně dlouho se nedala držeti. A toho využil dr. Kramář.

Volby do delegací obstruovány nebyly a právě v delegacích podařilo se dru Kramářovi připraviti ministerskému předsedovi hlubokou morální porážku při projednávání námořního rozpočtu tím, že na přímý dotaz k admirálovi bar. Spaunovi, týž prohlásil, že jsou správné argumenty Kramářovy o ohrožení rozvoje rakouské námořní moci refundačními předlohami.

Významnou episodou je rozmluva dra Kramáře s císařem při zahájení delegací, kdy v dlouhé roz-

mluvě císař mluvil proti české obstrukci, proti postupu o českých požadavcích, proti odporu proti vládě. Dr. Kramář zpříma ukázal několikrát, že je císař mylně informován, a positivně nakreslil stav věcí a projevil úmysl neustoupiti z linie dosavadního postupu, dokud nebude obratu u vlády.

Na říšské radě v jarním zasedání dokazoval nutnost ostřejší obstrukce technické. Systém Körbrův zřejmě blížil se ke konci. Události v delegacích, drem Kramářem způsobené, otřásly definitivně jeho postavením, a byla císařem vláda o prázdninách vyzvána, aby učinila poslední pokus o dohodu s Čechy.

O prázdninách dr. Kramář mluvil 12. června na krajském sjezdu strany v Ml. Boleslavi. Vedle politického referátu mluvil také o vnitřních poměrech strany a tu poprvé vyzvednul potřebu programové a osobní reorganisace strany, jakož i nutnost dělby práce ve straně. Reorganisace strany, bohužel, k největší škodě strany uskutečnila se teprve bezprostředně několik týdnů před říšskými volbami r. 1907.

Dr. Körber po ischelské audienci učinil po prázdninách pokus o dohodu s Čechy. Jenže nenašel víry, a jeho systém byl příliš zdiskreditovaný, že se podařilo zlomiti víru v něho i u německých poslanců. Jmenoval dra Randu a hr. Bouquoye ministry, zřídil české parallelky při učitelském ústavu v Opavě, a staral se také na Moravě a v Čechách o hnutí proti obstrukci.

Úsilí bylo marné. 9. prosinec 1904 znamenal konec vlády. 9. prosince bylo dru Kramářovi mož-

no pronésti na říšské radě pohřební řeč vládě, prokázati její mravní i finanční insolventnost a nutnost pádu. Téhož dne byla velikou většinou v rozpočtovém výboru zamítnuta refundační předloha.

18. prosince na krajském sjezdu strany v Německém Brodě dr. Kramář na to vytýčil cestu příští české politice. »Můžeme přec jen jíti v před politikou positivní práce a tou nemůže být jiná, nežli politika volné ruky na všechny strany nahoru i dolů, politika spravedlnosti ke všem národům, svobodomyslná a opravdu lidová.«

Pád Körbrův byl nepopíratelným úspěchem české delegace, a to tím spíše, že jeho nástupce bar. Gautsch hned v prvé schůzi říšské rady prohlásil, že nechce uznati jakékoliv veto, a že v otázce jazykové vítá každý krok ke smíru, ale ze své strany vyhražuje si také činiti samostatná rozhodnutí a 21. června v rozpočtovém výboru se zavázal nedvojsmyslně k podání universitní předlohy.

Dr. Kramář byl pro svůj poměr k bar. Gautschovi úžasně napadán, vytýkána mu slabost a ochotné sloužení krásným očím ministerského předsedy. A přece jak falešné posuzování! Dr. Kramář jest politik, který mluví s toutéž upřímností nahoru i dolů, který je pro svoji otevřenost a české sebevědomí přímo příslovečně znám u rozhodujících kruhů a který, kdyby neměl jistoty, že bar. Gautsch nesmýšlí dobře s českou věcí, by byl první, který bezohledně, ve srovnání s danými poměry, a věcně vystoupil by proti němu. Baron Gautsch, který vyhověl v otázce zavádění vnitř-

ní češtiny, který nám vyhověl v řadě kulturních a hospodářských požadavků, který v otázce úřednické šel vstříc Čechům, který měl bezelstné a určité úmysly přivésti k cíli otázku universitní, měl právo na důvěru dra Kramáře a na podmíněnou podporu Čechů.

Jenže i v samotném »Českém Klubu« docházelo k prudkým útokům na dra Kramáře. Dr. Stránský, který za Körbra obstarával podivnou úlohu proti obstrukci, postavil se proti dru Kramářovi, dr. Plaček vystoupil z Klubu, v říjnu a v listopadu na veřejných schůzích i v časopisech vedl útočnou kampaň proti dru Kramářovi, který bránil se v Národních Listech, v nichž doslovem Plačkovým byla kampaň skončena konečně 14. listopadu.

Zatím veliká otázka přeměny vnitřního politického života v Rakousku zaujala vládu i dra Kramáře, že všechny druhé události byly zatlačeny do pozadí. Je to volební reforma.

Psychologický moment, pro provedení ideje všeobecného hlasovacího práva nastal v r. 1905. Dr. Kramář, který vrátil se z Krymu pod dojmem ruské revoluce, učinil v »Českém Klubu« návrh na akci o zavedení všeobecného práva hlasovacího a 26. září s drem Pacákem a drem Stránským podal příslušný pilný návrh.

5. října návrh svůj odůvodňoval řečí, která fascinovala celý parlament, byla snad nejpůsobivější ze všech jeho řečí na radě říšské a končila mohutným appelem. »Otevřte brány tohoto zastupitelstva lidovým massám dobrovolně!«

Také na zemském sněmu českém byla otázka volební reformy aktuální. Ze strany naší byl podán návrh na všeobecné právo hlasovací drem Podlipným, a tu 24. listopadu rovněž velmi horlivě je obhajoval dr. Kramář vůči všem zásadním námitkám. Na zemském sněmu po delší době bylo možno pracovati. V létě i na podzim. Hlavní věci volební reforma a reforma zemského zřízení, jež byly soukromě na poradách s Němci a velkostatkáři v zásadách sjednány už dříve, projednány však nebyly.

28. listopadu 1905 bar. Gautsch velikou řečí ohlásil podání volební reformy. Dru Kramářovi tím nastává doba intensivní neúmorné práce ve výboru pro volební reformu. Když odmítl baronu Gautschovi kompromis o dvouhlasém rozpjetí mezi slovanskými a německo-italskými mandáty, baron Gautsch ustoupil vládě Hohenlohově, který vedl říši od 2. do 28. května 1906 a ustoupil pro konflikt s Uhrami, když také zhoršil k neprospěchu českému předlohu volební, vládě bar. Becka, do níž vstoupil na požádání dra Kramáře dr. Pacák s dr. Fořtem. Na to zvolen byl dr. Kramář předsedou »Českého klubu.«

Vedle jednání o volební reformě, při níž vystoupnula plně politická potence Kramářova, účastnil se prací výboru rozpočtového a parlamentní práce vůbec. Pozoruhodnou byla jeho řeč k vlastnímu pilnému návrhu o pražské klinice v květnu, řeč o rakousko-uherském vyrovnání, a řeč proti zavedení výhradní řeči německé v dolnorakouských školách.

Pro volební reformu pracoval přímo horečně v parlamentě a schůzích i v »Národních Listech«. Konečně 1. prosince 1906 byla v říšské radě 194 hlasy proti 63 vyřízena, a 26. ledna 1907 stala se zákonem. Pro volební reformu, která nepopíratelně přinesla, nehledíme-li ani k veliké idei demokratisace politické, také zvětšení české a slovanské posice v parlamentu, byl dr. Kramář napadán tak, že vůdce agrární strany mluvil o vypáleném Kainově znamení, a radikálové ohlašovali nejkrajnější důsledky.

Současně s jednáním o volební reformě, která rozšiřovala 67člennou lidovou delegaci českou na 108 poslanců, byla drem Kramářem rozvinuta otázka přípravy k nové politice, v novém parlamentu a za nové konstellace politických sil národních i sociálních. Proto už v kuriovém parlamentu jednal o koncentraci volební dosavadních stran v parlamentě zastoupených. Koncentraci stran ovšem, jak výslovně prohlásily jeho články v Národních Listech, požadoval jen takovou, která se stane na základě jasného programu o tom, co chceme a o cestě, po jaké k cílům svým máme jíti. S posl. Klofáčem vypracoval tento program.

Říšská rada byla rozpuštěna 28. ledna. Poslední dvě řeči Kramářovy v kuriovém parlamentu byly: o složení panské sněmovny 11. ledna a o zlepšení platů mimořádných professorů vysokoškolských 23. ledna.

Zahájeny byly práce volební. Koncentrace stran se rozbila 20. února Za to strana provedla svou reorganisaci programovou i ústrojovou a intelligence přihlašovala se do jejích řád.

3. března konal se sjezd strany, na němž za velikých ovací a bouřlivého souhlasu dr. Kramář podal politickou bilanci a narýsoval program positivní politiky.

Do říšské rady byl zvolen 23. května 1907 v užší volbě ve 33. volebním okrese Německobrodském proti sociálnímu demokratu. Z voleb, v nichž v Čechách bylo zvoleno pouze 13 poslanců mladočeských, vyšla česká delegace rozčleněna v několik skupin.

Říšská rada sešla se poprvé 19. června. Akce o volbu slovanského předsedy skončila nezdarem, v jednání o protokolování českých řečí v parlamentě úsilí dra Kramáře podařilo se smluviti kompromis. Podal v důsledku toho 12. července návrh na přesné provádění § 51. jednacího řádu, jímž se vyžaduje, aby protokol zjednával přesný obraz jednání. V letním zasedání promluvil k rozpočtu, pro který strana hlasovala.

Po prázdninách nastal druhý veliký úkol vlády koaliční, projednání rakousko-uherského vyrovnání a dr. Kramář byl 5. listopadu zvolen předsedou příslušného výboru.

Před projednáním rakousko-uherského vyrovnání vyvolána byla agrární stranou vnitřní česká krise, jejíž původ tkví v novém rozčlenění sil politických, a jež měla za následek rekonstrukci Beckova kabinetu. Místa dra Pacáka a dra Fořta zaujali poslanci Prášek a dr. Fiedler. Tím však nebyla vyřízena otázka positivní politiky, k níž se číselně hlásila sice většina poslanecké delegace, ale pro jejíž důsledky, jak ukázal dvouletý boj další, nebylo pochopení. Česká politická veřejnost

nebyla připravena pro provádění positivní politiky, ba i v lůně národní strany svobodomyslné bylo třeba zápasů o její proniknutí.

V organismu strany vyvřel starý rozpor více méně skrývaný mezi přivrženci staré methody politického postupování a mezi drem Kramářem, za nímž stálo nesporně jádro strany. »Národní Listy« odřekly v den jmenování nových českých ministrů následovati stranu v dalším postupu.

Za podzimního zasedání, v němž promluvil dr. Kramář také o drahách dalmatských a o snížení daně cukerní, utvořen byl na základě positivní politiky »Národní Klub« poslanců svobodomyslných, staročeských, agrárních a klerikálních. Předsedou byl zvolen 4. prosince dr. Kramář.

Jazyková revolta německá, která s celou prudkostí krátce po rekonstrukci vládní rozvinula se jako odveta za úspěchy české ve vnitřní řeči úřední, přirozeně poskytla nový materiál k tažení proti positivní politice a proti dru Kramářovi, ač týž s celou houževnatostí pracoval k odstranění chebské revolty, a zaujímal v boji jazykovém nejradikálnější stanovisko retorse českých soudců. Dr. Kramář otevřeně v této chvíli hájil s úspěchem positivní politiku — žurnalisticky i na schůzích ve Slaném, v Klatovech, na Smíchově a v Praze.

Otázku jazykové anarchie u německých soudů v Čechách přivedl i do únorových delegací a přednesl české stanovisko i přímo císaři v delegačním cerklu. Soud dra Kramáře o chebské revoltě a důsledcích pro stát, učiněný při hovoru s císařem,

dal podnět k osobním výpadům německým proti jeho osobě.

V době prudkého boje konaly se všeobecné sněmovní volby. Kandidátům strany svobodomyslné ani nebylo možno konati veřejné schůze voličské, a přece zvítězila strana v zápase volebním a dr. Kramář byl zvolen proti říšskému místnímu poslanci národně-sociálnímu ve venkovské skupině semilské a železnobrodské. O významu voleb, které konaly se tentokráte ve znamení zápasu proti všem stranám, staročeskou nevyjímajíc, promluvil dr. Kramář 4. března na schůzi Klubu národní strany svobodomyslné v Praze.

Boj ani po volbách neutuchl. Článek ve »Dni« z 5. dubna »Upřímné slovo« zůstane smutným svědectvím pro odpůrce. K tomu byl také ve »Venkově« odhalením fiktivního »tajného paktu« učiněn nešťastný pokus vnésti rozkol do stran. Než v boji strana získávala, a získával i dr. Kramář, neboť tím více vnikala jeho osobnost a jeho kredo politické do ducha celého organismu strany a tím více upevňovaly se svazky s vůdcem strany jehož osobní neporušenost, čestnost, ideálnost snah, byla vždy nade vše povznešena.

Na říšské radě na jaře 1908 v celé šíři byly rozvinuty dvě otázky: universitní, v níž zvláště 24. března dr. Kramář formuloval náš program, a jazyková, ve které precisoval stanovisko české 28. března. V obou otázkách bylo dosaženo určitého úspěchu.

Květen 1908 znamená jarní svátek v politickém životě dra Kramáře. Je to položení konkrétních

fundamentů novoslovanství. Už 24. ledna jako doslov k článku generála Volodomirova ve »Dni« »Komu přísluší svolati slovanský sjezd?«, napsal: »Konečně něco nového, velkého, povzneseného nad bahno našich domácích svárů a rozporů! A chce se zase žít, pracovat, zápasit, chce se dokazovat, že zrovna my Čechové můžeme a dovedeme vyplniti své slovanské poslání, protože jsme vyrostli v tradicích našich buditelů a věrně jsme si zachovali všechno, čemu nás učí naše velká minulost, lásku k svobodě, a sice nejen k svobodě vlastní, nýbrž i k svobodě druhých, touhu po opravdové demokratické rovnosti všech a pocit opravdového, upřímného bratrství ke všem národům slovanským.« V květnu odejel s Hribarem a Hlibovickým do Petrohradu, kde podařilo se mu 28. května dáti korunu své propagatorské missi slovanské, sblížením Poláků s Rusy a 29. května přijetím programu pro slovanský sjezd v Praze.

O své cestě do Petrohradu, mimo referát ve Vídni poslancům slovanským, mluvil 19. června na veřejné schůzi v Praze. Den na to konala se schůze studentstva, jež přihlásilo se k jeho politickým názorům.

Z usnesení petrohradských konferencí konal se v červenci v Praze slovanský sjezd, jehož význam spočívá nejen ve faktu, že se Slované poprvé po šedesáti letech v Praze sešli za účelem solidarity, ale ve věcném výsledku jednání. O slovanském sjezdu pražském napsal do »Oesterreichische Rundschau« v srpnu obsáhlou úvahu. K návrhu Rusů byl zvolen na sjezdu předsedou výkonného výboru slovanského.

Před prázdninami na říšské radě promluvil programovou řeč, v níž ostře ohradil se proti vyděračné politice Němců, kteří pilnými návrhy obstrukčními položili podkopy vládě koaliční, a dále 8. července precisoval stanovisko proti návrhu sociálně demokratickému na zavedení všeobecného práva hlasovacího pro zemský sněm český, a dovodil, že na říšské radě nelze o věci jednati, zvláště když na sněmu jsou podané návrhy na reformu dle všeobecného práva hlasovacího.

Politická situace přiostřila se do té míry ž při sejití se říšské rady měla ráz akutní krise.

Jednání annekční, při němž dr. Kramář přednesl slovanské stanovisko reelních politiků, vzbudilo v Čechách tažení, jež v národně sociálním tisku a na schůzích počalo nařčením ze »slovanské zrady«.

Na zemském sněmu německá obstrukce, pro aktuára vzniklá, podlomila úplně půdu koaliční vládě a znemožnila odhodlání dále udržeti vládu bar. Becka. Oba čeští ministři podali demissi.

Pokus o novou koalici se rozbil, když dr. Kramář v památném 18hodinném jednání 13. listopadu 1908 odepřel vstup Čechů do vlády bez určitých záruk se strany Němců a smluvení programu vládního. 26. listopadu vzdal se předsednictví »Národního klubu« pro útoky klerikálů, kteří dosud nemohou snésti, že dr. Kramář nezvratně postavil se na odpor snaze, aby klerikální poslanec stal se ministrem krajanem a také 15. prosince se »Národní klub« rozpadl, neboť klerikálové přes usnesení klubovní hlasovali pro rozpočet,

při jehož projednávání dvěma význačnými řečmi dr. Kramář zasáhl do situace.

Němci nutili vládu k likvidaci jazykových úspěchů positivní politky naší. A když v oboru poštovním vláda vydala Mattajovy důvěrné výnosy, dr. Kramář svojí opposční rečí 4. února 1909 způsobil takovou situaci, že vláda byla nucena uzavříti říšskou radu.

Když říšská rada se v březnu opět sešla, údály se zatím tři rozhodující věci. Byla ustavena definitivní vláda úřednická, bylo provedeno protiústavní vydání pokladničních poukázek, za třetí pak byla zorganisována »Slovanská Jednota« pro opposiční postup protivládní, a v jejím čele nestojí dr. Kramář, nýbrž živly konservativně-agrární, ženoucí českou politiku z extrému do extrému. Dr. Kramář vedl pevný věcný odpor proti vládě, pilným návrhem proti vydání pokladničních poukázek přivodil vládě porážku, svému oppozičnímu přesvědčení dal výraz i při všech dalších akcích, zvláště v otázce banky bosenské, ale k obstrukci proti obchodním smlouvám postavil se zamítavě. Pro tuto obstrukci pak byla letní kampaň náhle ukončena.

V květnu před tím odejel dr. Kramář do Petrohradu na poradu výkonného výboru slovanského od 25.—29. května. Odejel za těžkých okolností: annexe způsobila hotový převrat v situaci Slovanstva a tento převrat vrhal těžké odrazy na hnutí novoslovanské. Dr. Kramář, na kterého bylo v této věci vrháno podezření, v Petrohradě svůj čistý štít nejen s pochopením situace rakouských Slovanů obhájil, ale způsobil, že bylo porozumě-

no tomu, že to byla oficiální ruská politika, která těžce zasáhla naděje rakouských Slovanů. Také na domácí půdě dr. Kramář jednal ve smyslu slovanských zásad. V březnu v komissi československé na radě říšské vyřizoval spor slezský.

Sympatie pro dra Kramáře u ruských Poláků způsobily, že dr. Glombiński zasazoval se o změnu vládní soustavy. Žel, jednání nevedlo k cíli. Poměr český vůbec se k vládě zhoršil, sankcionováním jazykových zákonů pro alpské země a demissí českých ministrů. Řeči, které dr. Kramář v Železném Brodě a ve městech své volební skupiny říšské, pronesl, byly elementárním projevem proti Bienerthově vládě.

Roku 1909 vyšly v »České politice« obsáhlé »Dějiny české politiky nové doby«, ve kterých dr. Kramář popsal dobu od vstupu Čechů na říšskou radu do přítomných dnů. Při blízkosti doby, o kterou jde, rozumí se, že dílo má především význam memoirů, psaných bezprostředním účastníkem skoro všeho, o čem jedná, a že jest současně apologií politické činnosti strany i jejího vůdce.

Literární a publicistická činnost v politickém působení Kramářovu vůbec zabírá význačnou část. Nejsou to jen knihy. Ještě častěji ujímá se péra ke glossování aktualit v listech českých i cizích, píše své články jasným, přímým, osobitým slohem. Řada pozoruhodných jeho statí, uložených v listech českých, německých, francouzských, anglických, ruských a uherských, zasluhovala by souborného vydání v knize. V r. 1909 vyšla také brožurka — nehledíc k řeči ze sjezdu místních

organisací — »O české politice,« řeč to, kterou měl 21. listopadu v pražské Plodinové burse na veřejné schůzi, svolané svobodomyslným studentstvem. Byla to po delší době v Praze veřejná schůze, jež svým účastenstvím a manifestačním rázem nemá mnoho rovnocenných. Před tím 15. listopadu na přátelském večeru ženské a studentské organisace strany promluvil osvíceně a vřele o úkolech mládeže v politickém životě a významu svobodomyslné ženy v národní a osvětové práci.

Předvánoční obstrukce Slovanské Jednoty skončila nejdramatičtějším efektem. Po 84hodinné schůzi parlamentní byl přivoděn náhle obrat pilným návrhem dra Kramáře a dra Kreka na reformu jednacího řádu ve smyslu protiobstrukčním.

Nebyl to skok do tmy, a nebylo to poprvé, co česká politika vědomě žádala odstranění obstrukce v parlamentu. Ti, kteří se divili činu dra Kramáře, neznají nejnovějších dějů politických a politického vyznání jeho, jemuž v příhodném okamžiku dovedl zjednati platnosti.

Poměr k vládě se tím přirozeně nezměnil, naopak dr. Kramář po svém návratu ze slovanských konferencí petrohradských, konaných 10.—15. února 1910, na nichž byl stanoven sofijský sjezd a zvolena rusko-polská komisse pro úpravu sporných otázek rusko-polských, byl vydán ostrým útokům a podezříváním německým a vládním. Přirozeno, že se dovedl hájiti, jak na parlamentní půdě, tak v »Nár. Listech«.

Linii opposičního postupu vedl dvojím směrem: jednak v říšské radě ostře kritisoval vládní hospodářství, potíral její půjčkovou akci, positivně pak usiloval o nápravu při projednávání budžetu ve výboru i v plénu, zvláště po té stránce je významné přijetí resoluce jím navržené, aby proti vládní tendenci bylo při příštím sčítání lidu zjišťována národnost místo obcovací řeči — a na druhé straně účastnil se akce o dohodu proti vládě a snažil se získati pro akci o změnu poměrů skupiny mimo Slovanskou Jednotu stojící. Ve Fürstenbergském paláci konaly se nezávazné rozhovory k docílení dohody s Němci ve sporných věcech. Ani tyto neměly žádoucího výsledku, neboť čeští agrárníci je náhle přerušili a ohlásili podání rámcového zákona jazykového.

O prázdninách, které nastaly předčasně pro slovinskou a agrární obstrukci v rozpočtovém výboru, vedenou proti předloze o vlašské universitě a kterou dr. Kramář přirozeně nemohl schvalovati, a pro polská usnesení o kanálovém zákoně z r. 1901, byl konán slovanský sjezd v Sofii mezi 7. a 11. červencem za čestného předsednictví dra Kramáře, s programem, jejž určil v únoru výkonný výbor. Z české strany za vedení dra Kramáře, který je předsedou slovanského odboru Národní Rady, byly vykonány důkladné přípravy. O positivním významu sjezdu napsal stati do »Nár. Listů«.

Důsledky sjezdu, který sklamal naděje odpůrců slovanského sjednocování, dostavily se v podzimních delegacích, kde dr. Kramář ve výboru jako první řečník proti rozpočtu zahraničního mi-

nisterstva vystoupil také proti předivu dohad, útoků, a záludných podezřívání, jež proti novoslovanství byly vyráběny nejen německou žurnalistikou, ale přímo oficiosními faktory této říše. Ideový souboj Aehrenthala s drem Kramářem dal ráz delegačnímu zasedání, kde tentokráte přímo či nepřímo vystupovali proti novoslovanství i ti, od nichž nebylo lze toho čekávati.

Podzimní kampani říšské rady, za níž dochází k formální demissi vlády Bienerthovy předcházely dohodovací konference sněmovní v Praze, jichž oficielně se dr. Kramář nesúčastnil, protože při zahájení akce ochuravěl v Barbo, ale přes to v kritické chvíli do jednání zasáhl. Postup stran na českém sněmu měl vliv i na postup poslanců říšských. Konečně už samo jednání v zemském sněmu jest symptomem, že v Čechách počíná nabývati vrchu smysl pro rozumnou politiku, jejíž ideje dr. Kramář hlásá od svého vstupu do aktivní práce politické.

Jednotný klub poslanců říšských stal se skutkem 25. listopadu. Dr. Kramář, který houževnatě jeho uskutečnění hlásal už v »Poznámkách« a zvláště v době, kdy byla ohrožena vývojová čára positivní politiky, také k tomuto pokusu přinesl plnou loyalitu a přesvědčení o jeho nutnosti článkem v Nár. Listech z 24. srpna a v poslední chvíli ještě na krajském sjezdu strany svobodomyslné v Humpolci 6. listopadu. Při ustavení jednotného klubu se však stala věc, jedinečná v politickém našem životě: předseda nejstaršího českého útvaru parlamentního »Českého klubu«, po agrárním klubu nejpočetnějšího, nebyl zvolen do

předsednictva. Jak je tato událost bolestná a pobuřující, ba vzhledem k osobním i věcným kvalitám dra Kramáře nepochopitelná, tak na druhé straně prokázala toto: přímo spontanně bylo projevena naší veřejností důvěra dru Kramářovi, v tisku a projevech všech stran byl uznáván mimořádný význam a hodnota jeho, a stejně i v mimočeském tisku byl dodán osobnosti dra Kramáře profil politika světového významu, politika, v němž spatřují Němci a cizina personifikaci češství, bojovného, nacionálního, toužícího a pracujícího k velikým cílům a metám svobodného národa.

Za takové situace stojí dr. Kramář přede dnem, dovršujícím padesátý rok jeho života, věnovaného české politice, v níž po dvě desetiletí jest jednou z řídících sil, a v níž všechny význačné události posledních let jsou spjaty s jeho jménem. Těch dvacet roků vývoje a práce, které suše a stručně registruje tato stať, znamenají nejen mohutné životní dílo, výraz obdivuhodné energie a talentu jednotlivce, ale i zřejmé úspěchy, rozmnožení posic, upevnění sil celku národního a přiblížení k velkým cílům.

Bylo v dvacetiletí mnoho těžkých chvil, za nichž by jiný politik opustil zodpovědné místo, nebo vzdal se své cesty a šel za hlasem, slibujícím popularitu. Za bojů a bouří pracoval. Leta trvala, než pozvolna pronikly jeho ideje ve většině národa, s nimiž vstoupil do politického života a jímž zůstává věren; nic ho nesvedlo od úkolů a cest reelní, rozumné, positivní politiky.

Je v něm veliká mravní síla, vnitřní nutnost a houževnatost, jež nedopustí, aby ustupoval, i když

se bouří proti němu veřejnost. Nevykoná nic, o čem by nebyl přesvědčen, že prospívá české věci. Jeho činy určuje ne snaha po popularitě v národě, ale jedině prospěch národa. Neučiní nic, co by odporovalo pravdě a ryzosti jeho cítění. A konečně, co je u něho hlavní a také příčinou výtek z optimismu: má hlubokou a nezvratnou víru ve vítězství spravedlivé věci české, a ta jest osou všech jeho počinů a činí jej pevným i ve chvílích nezdarů a za pochyb jeho okolí.

Miloslava Sísová.

POLITICKÁ KONCEPCE.

Kdo se v Čechách narodil r. 1860, ten rozhodující leta mladosti a mužství prožil za poměrů jiných než mládež, která dospívala v roce 1848 nebo za absolutismu, především pak v době našeho nejintensivnějšího státoprávního zápasu. Generaci z r. 1860 fudamentálky spadly ještě do dětství a byly pouhou episodou v passivním odporu a veškeré sklíčenosti, kterou nechal v českých myslích, v devatenácti letech tato generace seznala, že passivní opposice má už jen cenu formule, za kterou byla prodána, a že ta formule pro uskutečnění státoprávního snu celého národa nic neznamená, to dokázalo deset let následujících. A na sklonku těchto desíti roků sklíčená nálada se vrátila. Vedoucí strana přinášela vymoženosti, kterých nikdo nemůže popírati, avšak nic na světě nemohlo ji chrániti před tím, aby tyto vymoženosti národ neměřil velkým cílem, za který svedl svoje největší boje F. L. Rieger z r. 1848 a se svými přátely z roku 1870 a 1871 nemohl se národu líbiti jako věrný člen konservativního vládního klubu, umožňujícího vládě svými obětmi, aby trvala a sanovala, co natropila liberální ministerstva, při tom však držela status quo, a vydávajíc se za nestrannou, přestávala na tom, že necháva-

la situaci měniti ve prospěch Němců, což znamená, že zůstávala německou. Pravice sama zas nedovedla vytvořiti a pevně hájiti autonomistického programu, k němuž se přiznávala, Čechové v ní pak, cítíce stále převahu obratných taktiků z konservativního velkostatku, příliš často byli nuceni parlamentní skupině obětovati národní zájem. Vláda nepovažovala za svou povinnost krýti svoje strany. Staročeši vykonali mnoho pro školství, získali obě jazyková nařízení a měli za sebou nepopíratelné dílo hospodářské, ale byli nuceni snésti právě to, co každý viděl a co nejvíc rozhořčovalo: němčinu na papírových penězích i — na papíře alespoň — Gautschovu ordonanci, a nemohli ničeho dosáhnouti na podporu Čechů v území zněmčeném. Katastrofa velkých národních požadavků sehnula jejich mysli i pokud šlo o věci menší a vnutila jim dogma, že vládní systém, tak jak je, jest národním zájmem, neboť za ním viděli stále číhati německou liberální stranu, kterou vyhodilo ze sedla delegační hlasování z r. 1878 proti okkupačním úvěrům. A český lid na sklonku osmdesátých let cítil sice hlubokou nespokojenost, žurnalistika víc v srdcích jeho než ve skutečných poměrech zakotvená víc a víc probouzela v něm vášeň nového boje — ale žil celkem negací, chtěl něco zcela jiného, než se ve Vídni dělalo, však při tom cítil, že to už také nebude passivní odpor, a že se tedy připravuje nový obrat v národní taktice. Byla to velká národní krise. Intelligence, která hledala z tohoto zmatku cestu ven, namáhavě snažila se rozřešiti si otázku, co činiti dále. A kdo žil duchem současné Ev-

ropy, poznal cizinu a poznal životní podmínky moderní společnosti, tomu nastával problém, jak to, co měl v hlavě, uvésti v souhlas se svým sevřeným českým srdcem. Na jedné straně stálý strach před horším, a udržování systému, jenž nemohl už nic přinésti, nýbrž jenom morálně seslaboval — na druhé radikalismus, jemuž ve vědomí povinnosti obrátiti běh věcí každá zbraň byla dobrá, každý cíl dosažitelný a každý vlastní slib poctivým úsilým splnitelný, radikalismus, jenž se posud nepřesvědčil, co vlastně proti Vídni lze dosáhnouti a čemu skutečně »reale Machtfactoren«, na něž vedoucí strana stále ukazovala, brání — to byly politické formace, před nimiž stál, kdo cítil chut a schopnost vystupovati politicky. A tehdy, v prvních dnech r. 1889, málo víc než osmadvacetiletý dr. Kramář, mladý spisovatel, položil si v 1. č. III. ročníku »Času«, soustřeďujícího tenkrát pokrokovou intelligenci a svět vědecký, otázku »Co chceme?«, načrtl situaci a ráz obou stran, vystoupil proti obavám strany staročeské a vyslovil přesvědčení, že Rakousko německé bylo by pro existenci říše nebezpečnější než slovanské s mocnou protivahou Němců a Maďarů, že by nevydrželo odporu všech Slovanů, a že tedy delegace vídeňská může za všech okolností míti pevnost a sebedůvěru. Jak poměry jsou, nelze rázem docíliti státoprávních ideálů, ale přes to nutno pokračovati na té cestě. Avšak k tomu je třeba vědět, co máme chtíti, a co také můžeme chtíti, aby činnost politická byla stálým postupem k tomu cíli, je zkrátka třeba positivního programu soustavně

činnosti politické a národní, a ten autor se svými přáteli v listě chtěl připravovati. Byli si plně vědomi, že v říšské radě česká delegace jest stranou jako jiné, a že se mýlí, kdo domnívá se, že ani cíl, ani program, ani taktika se nezměnily. Věděli, že »cílem aktivné politiky jest sbírání a množení ztracené váhy politické, nabývání větších i drobnějších výhod, nenáhlé tužení sil, a vše to v rámci ústavy, aby jednou synové a vnukové deklarantů mohli postoupiti útokem po státním právu, jehož dříve přímo jsme dobývali. Jde o to, interessovati pro přání naše vládu a parlamentní frakce, míti majoritu a využívati jí.« Tak tam napsal jeden z nich, dr. Kaizl, mající už zkušenosti parlamentní, avšak týž právě z tohoto hlediska vyslovil proti straně staročeské řadu těžkých výtek. V politických hlavách ona hluboká nespokojenost, která šířila se národem proti Staročechům a výrazu došla hned sněmovními volbami toho roku, vyplývala z celé řady příčin. Střízlivý dr. Kaizl co mohl omlouval dlouhým trváním passivní opposice, která stále ještě Staročechům brání vpravovati se plně do oportunní politiky, kterou dělají, vysvětloval si i převahu a vliv šlechty talenty a politickými zkušenostmi, které měla, ale nedovedl vládnoucí straně odpustiti nedostatek propracovaného programu, jenž by jí tvořil její páteř, nedovedl jí odpustiti nedostatečný smysl pro řadu otázek, v nichž mohla stanovisko svoje řádně uplatniti — školní novela, obnovení privileje severní dráhy, meliorační fond, statut bankovní, úprava škol odborných — nedovedl jí odpustiti nedostatek organisace v

jejím klubu, následkem čehož neoceňuje náležitě dosah vládních akcí a předloh, a žádal v důsledcích toho, aby se nebála národu místo stálého mluvení o státním právu říci, jakou situace ve Vídni otázka česká vlastně má, aby otevřeně pověděla, že chce svou politiku vésti podle daných poměrů, aby však při tom nepozbývala rozvahy a pevnosti ve chtění a odpírání a konečně lépe si vedla při výběru orgánů výkonných i při vedení práce v klubu. Při tom realisté tehdejší byli přesvědčeni, že v zájmu národa jest, aby byly strany dvě, jedna umírněná, arci pevná, která jest ochotna vstoupiti k vládě i šlechtě v pevný smluvný poměr a positivně pro národ pracovati, a druhá radikální, na kterou mohou politikové vládě stále ukazovati jako na stělesněnou nespokojenost národa, strana, jež při tom jmenovitě státoprávní program nedotknutelně zachovává a je jaksi stálým svědomím strany první. Považovali národ už za tak vyspělý, aby se mohl obejíti i bez stále od Staročechů hlásané svornosti, která svým hlasatelům začasté vnucovala radikalismus dolů, kdežto nahoru zachovávali více než opportunismus, a touto novou cestou s lepším zdarem domáhá se svých cílů. Co se jich samých týče, nebyli v pochybnostech, že těžší z těchto obou, národu stejně potřebných úkolů, je ten první, a pokud strana staročeská svým chováním při punktacích nedokázala, že už její čas přešel, nebyli realisté neochotni za jistých podmínek — úprava poměru ku šlechtě, samostatnost v kulturních otázkách, reforma žurnalistiky, jakož i ona přání, která uváděl dr. Kaizl — se s ní spo-

jiti. Avšak události šly překotně, proti punktacím bylo skutečně třeba svorného odporu celého národa, a tak se tedy realisté koncem r. 1890 ocitli tam, kde se tenkrát soustředilo všecko, co znamenalo intelligenci, lásku k pokroku a svobodě a snahu po nové, lepší budoucnosti Čech — v národní straně svobodomyslné.

Ale než se tak stalo, v pohnutých dvou letech, vyplněných studiem, pobytem na Rusi a živým zájmem na životě veřejném, dr. Kramář napsal do »Času« řadu úvah, do nichž uložil výsledky své dosavadní práce na české otázce. O nich třeba tu říci několik slov

Z těchto úvah je patrno, že to, co se nazývá positivní politikou, o čem přirozeně už Staročeši měli představy, ovšem rušené jich minulostí i postavením jejich poselstva ve Vídni, co jasně měl před sebou dr. Kaizl a co ve věci velmi úsilovně hlásal žurnalista a poslanec Eim, co však teprve s drem. Kramářem došlo na tribuně, v publicistice i v politické literatuře jasné formy, bylo už tehdy, před dvacíti lety, jeho životním přesvědčením a cílem. Tenkrát jako dnes viděl na dobu dohlednou pro celý národ v Rakousku jedině možný a z důvodů geografických také žádoucí domov, a tenkrát jako dnes na otázku, jak má český národ za těchto okolností dobýti si zde uskutečnění svých ideálů, které spatřuje v obnově postavení zemí koruny České a v té míře českého a slovanského vlivu v Rakousku, která tu Čechům a Slovanům patří, odpovídal si, že sice ani v budoucnosti nesmí náš národ nikdy pozbýti oné rozhodnosti a pevnosti, kterou už to-

likrát ukázal, že však situace jeho mu současně ukládá, aby v tomto státu, na jehož trvání a sílení, zaručujícím jeho postavení vůči Německu, má zájem, hleděl si dobýti co největšího vlivu, aby dokázal nejenom, že zde nic nelze dělati proti němu, nýbrž ani ne bez něho, aby se tu všemi silami staral o svůj podíl na vládě a ustavičně stál tu jako přirozený spojenec každého kabinetu, jenž chce demokratické, spravedlivé a tím jediné uvnitř i na venek silné Rakousko. Postupem času a účastenstvím v aktivní politice přirozeně váha jednotlivých ideí snad se posunula, zkušenosti z Vídně sesílily jmenovitě přesvědčení o nezbytnosti a velikém dosahu náležitého zastoupení Čechů v centrálních úřadech — ale v celku, když dr. Kramář do národní strany svobodomyslné vstupoval, činil tak jako přívrženec programu strany, který vždycky schvaloval, a vstupoval tam s těmi politickými názory, které chová i dnes. Můžeme celkem v tuto větu shrnouti všecky ty touhy, se kterými šel mladý muž do politického života: chtěl využiti demokratického vývoje společnosti plnou měrou ve prospěch pokroku a moci českého národa.

Bylo především třeba, aby si česká veřejnost zvykla nazývati v politice věci pravým jménem. Staročeská strana pro vše, co konala, měla název »státoprávní«, a musila také arci zase snésti, že boj proti punktacím, ohrožujícím životní naše zájmy národní, veden byl rovněž ve jménu státního práva. V úvaze staročeského politika dra. Trakala byla tehdy obsažena věta: »Vyřízení

otázky národnostní v Čechách bez současného vyřízení otázky státoprávní sotva lze si mysliti.« »Po našem soudu,« napsal proti tomu dr. Kramář, »jediné národnostní otázka je poslední a základní příčinou našeho sporu s Němci. Následkem toho je však také základnou pro cestu ke smíru s nimi. Co jest jim centralismus? Zajištěním národní převahy v Cislajtanii, jen zbraní v národním boji, o který jediné jim jde. Jen pomocí centrální vlády je možná germanisace v Rakousku, je-li vůbec možná. Centralismus však sám Němcům účelem není. Doba samospasitelnosti jeho přešla, velké dnešní státy již mají vše v rukou, čeho potřebují k dosažení svých kulturních a hospodářských úkolů, dnes hlásí se všude již centralisační touhou dušená autonomie ke svému právu. Tomu se ani Němci neubrání, ba Němcům v severních Čechách, nacionálně nejsilnějším, stačí už bezprostřední pozadí německé říše a hospodářská převaha nad Čechy. Němcům jen otázka nadvlády němčiny, germanisace Slovanů je jádrem odporu proti nám, otázka státoprávní jen proto stojí tolik v popředí boje, že se pro centralisaci lépe bojuje, než pro prosté národnostní znásilňování za ní skryté, a že dále Němci při tom počítají na součinnost vysokých vídeňských kruhů, které se obávají, aby neztratily, co jim po r. 1867 ještě zbylo.« Jenom na naši národnost, ne na státní právo míří snahy po německé státní řeči, a snaha po administrativním rozdělení Čech s uznáním němčiny v české jich části míří jenom na vyhubení našich minorit, současnou však ochranu německých menšin v části české. »Ovšem, historická tradice,

hluboká a nevykořenitelná, nese každé české srdce k svatováclavské koruně. Ale pravým korunováním našeho nejvlastnějšího národního snažení mohla by koruna ta jen býti, kdybychom dovedli napřed postaviti pevné základy národního svého bytí, státního i hospodářského rozvoje. Ovšem, my představovali si kdysi pod korunovací utvoření českého státu, ale za hraběte Taaffa by ta korunovace, tak často v staročeských listech (dokud on ji způsobem, ke Staročechům skutečně bezohledným vůbec neodmítl) slibovaná, sotva byla něčím víc než ceremonií. Aby byla něčím víc, to na dozírný čas stěží je možno bez Němců. Státoprávní naše snahy daly by se v dozírné době uskutečniti jediné ve shodě s Němci, a to kdybychom se dohodli o základ a poslední příčinu našeho sporu, o otázku národnostní. S tou musí se začíti, má-li býti o nějakém smíru řeč. A tu bez ostychu pravím, otázka národnostní dá se řešiti jediné v celé říši. Jest otázkou rakouskou, jest otázkou odstranění celé národnostní otázky z celého Rakouska. Snad by se teď (1889) podařila úprava v Čechách — leč jinde, na Moravě, ve Slezsku, v Krajině nejsou ještě věci tak daleko, aby tu byly přesně ohraničené okrsky, na Moravě by tedy po smíru v Čechách začal tím úsilovnější zápas a stejně je tomu i u Slovinců, které přece nesmíme vydati Němcům, neboť zde jedná se nejen o ně, nýbrž také o nás, ježto cesta do Terstu vede přes ně jako přes nás, a až by Němci měli celý jih, teprve by se s celou silou obrátili proti nám. Až se Němci vzdají všech nadějí na poněmčení Slo-

vanů, bude ten smír možný, a potom už také nebude jim centralisace pakou germanisace, a oni snadno se snesou s myšlenkou rozsáhlé autonomie, ano budou jí vyžadovati, jako postulát moderní, jako nutnou kompensaci velikosti států a stále rostoucích úkolů na poli kulturním a hospodářském. A Němci potom smíří se snad i s myšlenkou naší koruny svatováclavské, neboť potom s novou, neznámou posud energií počne Cislajtanie hájiti zájmy své oproti druhé polovici říše a bude vší silou se snažiti o dobytí všeho, co pro své vnitřní spory na Uhry ztratila. K tomu by pak federativní zřízení této polovice říše bylo prostředkem nejlepším, neboť jednak by vyžadovalo nové jednání o účasti na společných záležitostech říše, a podruhé by vyvolalo nové seskupení zemí jihoslovanských změny, které by mohly mocenské poměry v říši opět poněkud pošinouti tam, kam patří, na stranu naší polovice.«

Kramářovo pojetí českého státního práva charakterisovati lze větou: Státoprávní snahy uvádíme v soulad s dnešními potřebami státu, stavíce je na moderní základ. Roku 1890 počala skupina kolem »Času« pracovati na návrhu lidového programu, a jeho státoprávní část vypracoval dr. Kramář. Za konečný cíl našeho politického snažení prohlašuje tu »domoci se v této polovině říše v zájmu celku zřízení federativního, poněvadž jediné federace hoví pravému prospěchu státu mnohotvárného. Základy federativního utváření jednotlivých skupin zemských se samostatným zákonodárstvím i samostatnou správou dány jsou historickým vývojem, poměry národopisný-

mi a přirozeným učleněním v zeměpisné celky a vyplývající z toho organisací hospodářskou a kulturní vůbec. V zemích koruny české nezadatelné právo historické je v přirozené shodě s hospodářskými a kulturními zájmy tohoto zeměpisného celku, jehož národnostní rozdělení pro zeměpisné rozložení obou národů je nemožné; proto žádáme pro ně jednotné zákonodárství a správu. V daných poměrech chceme využíti všeho, co ústava podává pro decentralisaci říše. V zákonodárství a správě společny zůstávají všecky záležitosti vnějšího mocenského postavení i záležitosti hospodářské, vyžadující jednotnou úpravu větších celků.« Dosavadní politice české vytýká dr. Kramář, že byla příliš úzká. Na sebe sice pro jiné zapomínati nesmíme, ale tolik musíme chtíti, aby česká politika stála se svým programem na širší půdě, spojujíc organicky naše specificky české zájmy se zájmy říše, a ukazujíc spojencům našim společné zájmy, obecnou prospěšnost politiky naší pro celou říši. Že prospěšná jest, o tom jsme přesvědčeni, neboť právě jako centralismus v Rakousku byl úkazem světovým, pro tento stát ovšem co nejméně vhodným, stejně teď náš požadavek jest nesen celým moderním rozvojem lidské společnosti a lidských snah. V differenciaci vidí celý svět podmínku kulturního rozvoje. Naše snahy nejsou historickým archaismem, ony pučí z téhož kmene, ze kterého rostou všecky lepší snahy člověčenstva po zachování individuality. Ale pro federalismus mluví také historií posvěcený úkol říše chrániti o sobě slabé národy spojenými silami všech, ono vlastní kouzlo ob-

divuhodné její životní síly, se kterou přetrvala krise tak veliké. Je to ovšem problém těžký, ale musí býti tím milejším ukázati, jak možno býti spravedlivým nejen k celku, nýbrž i ke všem jeho částem. Řešiti se dá tento rakouský problém jenom federací, kterou Rakousko skutečně bylo až do r. 1749, tedy v nejskvělejších dobách své historie. Avšak také federalisté musí počítati se skutečnými poměry, což nedostatečnou měrou činily fundamentálky, a na místo centralismu musejí postaviti něco vyššího, něco celku prospěšnějšího. Jediné utvoření skupin zemí zaručuje nutnou jednotnost celku ve věcech velikých i svobodu různým částem a zamezuje také nehistorické a nepotřebné drobení na jednotlivé země. Pro utvoření těchto skupin však jednotný princip nestačí; historický hodí se pro země české a polské, ne však pro ostatní, stejně ne princip geograficko-hospodářský, vystačující rovněž jen pro země české a Halič, a konečně nestačí princip národnostní zase v zemích českých a v Haliči. Nutno je kombinovati všecky tři, a pak dostáváme tyto skupiny: 1. Čechy, Morava Slezsko; 2. Halič a Bukovina; 3. Rakousy, Salzburk, německá část Štýrska a Korutan, Tyroly a Vorarlberg; 4. slovinská část Štýrska a Korutan, Krajina, Istrie, Gorice, Terst a Dalmacie.

»Historický vývoj je v zemích českých neporušen, co se týče právního svazku těchto tří zemí a poměru jich k rodině panovnické, vzešlého z obapolných smluv, utvořeného korunovačními přísahami a potvrzeného pragmatickou sankcí, jehož faktické utváření legislativně-administrativ-

ních poměrů uvnitř říše vůbec se nedotýká. Federativní ústrojí říše přerváno bylo ovšem ne r. 1620, nýbrž teprve roku 1749, kdy Marie Terezie zrušila českou dvorskou kancelář, která (a ne »postulátní« tehdejší sněmy) representovala legislativní moc, vzatou stavům r. 1627 obnoveným zřízením zemským. České státní právo tedy »nevyhaslo« následkem českého povstání, nýbrž česká dvorská kancelář representovala až do r. 1749 legislativní i administrativní nezávislost a jednotu českých zemí. Zrušením této kanceláře r. 1749 přerušeno sice federativní zřízení říše, pokud se týče zákonodárství a správy, státoprávní postavení koruny české se tím však v poměru k dynastii nijak nezměnilo.«

»Dnes ovšem místo absolutistických chceme instituce moderní, především generální sněm zemí koruny české s mocí zákonodárnou i dozorčí, z něhož by vycházela delegace na říšský sněm. Vedle něho byly by kraje a jejich sněmy, pokud možno jednonárodní, pro úkoly spojené s národnostní autonomií.« Rozdělení národnostního, jmenovitě pro povahu usídlení Němců, skutečné poměry ovšem tu nedovolují. Tím více za to zeměpisně hospodářská konfigurace, související i s jednotností kulturního rozvoje, mluví tu pro jednotu těchto zemí.

Říši by zůstala ponechána legislativa i správa, týkající se otázek mocenského postavení na venek, diplomacie i vojenství, a pak všech věcí, pro které moderní hospodářství ve velkém žádá jednotnost zákonodárné úpravy na územích větších. Sem patřila by i pošta, telegraf, mincovnictví,

dráhy probíhající několika skupinami zemí, mořské přístavy, cla, patenty a známky ochranné i daně nepřímé, pokud dotýkají se výroby průmyslové, konečně zákonodárství, týkající se obchodu a průmyslu ve výše naznačeném dosahu. Zákonodárným sborem byl by říšský sněm, volený ze sněmů generálních, a sám volící delegaci pro jednání s Uherskem. Především ale nechť je říši ponecháno stanovení národnostního zákona, garantujícího všem národnostem plnou rovnoprávnost, i stanovení nejvyšší instance odvolací, jakéhosi říšského soudu pro záležitosti národnostní ve všech skupinách. Jenom tak bude garantován mír a klid v celém Rakousku. Centralismus stojí tomuto míru v cestě, pro své převážně německé složení, centrální vláda je jednostranná a ve všech jazykových otázkách pohodlná, centralisace zkrátka bude a může býti jen německá a přísná rovnoprávnost při ní je nemožná. V menších skupinách se provésti dá. Poněvadž ale zde nelze vždycky národy od sebe odloučiti, všichni národové však pocit bezpečnosti a vědomí důstojného bytí nezbytně potřebují, nutno napřed říšským zákonem do všech podrobností provésti 19. čl. st. z. z. Národnostní zákon říšský nejenom neodporuje federativnímu zřízení, naopak podmiňuje jeho umožnění. Všem národům musí dána býti garancie volného rozvoje, všem musí zabráněno býti zvětšovati se na úkor druhých, slovem národnostní otázka v Rakousku smí na dále znamenati jen otázku vnitřního rozvoje každé národnosti tím, že dají se jí všecky prostředky k šíření osvěty uvnitř národa — a ne

otázkou vnějšího jejího rozmáhání. Proto nutno garantovati národní menšiny, avšak vedle toho ve všech oborech veřejné zprávy zjednati přísnou jazykovou rovnoprávnost. To by ovšem předpokládalo vzdáti se dosavadního nemorálního způsobu boje, kterým se kulturní princip národnostní stává zdrojem zhouby pro kulturní život vůbec. Avšak jenom pak bude v říši mír a možnost lepšího, organického rozvoje, až z celé říše bude odstraněna otázka národnostní jako příčina bojů.

Pokud ovšem ani na federalisaci ani na zdárné provedení této její podmínky není naděje, jest na české politice, aby hájila princip decentralisační vždy a všude i ve věcech nejmalichernějších, snažíc se využíti § 11. st. z. z. Centralistické ústavě se podrobujeme jako výrazu dnešních poměrů mocenských uvnitř říše, ale nikdy jí neuznáme za konečné řešení vnitřní úpravy celého Rakouska.

Národní strana svobodomyslná, do které dr. Kramář koncem r. 1890 se svými soudruhy vstoupil a na jejíž program byl roku následujícího zvolen na říšskou radu, vedla boj proti punktacím a Staročechům ve jménu státního práva, avšak její program z r. 1889 i 1891 je neklamným svědectvím, že větší rozhodnost, kterou v boji za práva národa od Staročechů žádala, naprosto neznamenala pro ni zásadní boření parlamentu. Adressa, kterou mladočeští poslanci ve Vídni navrhli a důvody, kterými ji jejich řečníci podpírali, je toho dokladem dalším. Co strana přinášela, bylo vskutku velikým, positivním programem národní práce, její vystoupení přesvědčilo ve Vídni i ty, kdo

v ní viděli »prazvláštní společnost« o vážnosti jejích snah, a jenom krátkozraká politika, kterou hr. Thun v Praze proti stoupencům strany, jmenovitě proti mládeži, prováděl, vydupávala takřka za zády poslanců v Praze radikalismus a znemožňovala straně provádění toho, co její program hlásal. Národní strana svobodomyslná od svých počátků byla pro positivní činnost politickou v zákonodárných sborech a v souhlasu s tím šla do Vídně sice připravena k boji, ale stejně hotova také k práci, jejíž nutnost po všem tom, co jsme prohráli v státoprávním boji, tím jasněji viděla. Čas převratů minul, šlo o to, rozpoznati situaci a vytěžiti z ní, co se dalo, postaviti si před oči, že státní právo jest sice cílem, ale na ten čas naprosto nemůže býti východiskem naší politické činnosti. Co pro ně česká delegace mohla a může dělati, jest toto: posilovati národ hospodářsky a kulturně, aby dohonil svoje národní protivníky, zjednati sobě sama váhu svou rozhodností, charakterem a kvalifikací, nedovoliti, aby říšská rada a vláda porušovaly i to rozdělení kompetence, které ponechala ústava, starati se o zemské finance, usilovati o rovnoprávnost jazykovou a tím o smír s Němci a vůbec o smír národnostní, bez něhož provedení státního práva podle lidského dohadu nelze si mysliti. Jedním slovem, česká delegace musila svoje úsilí obrátiti k tomu, aby připravovala tyto p o d m í n k y státoprávních tužeb národa, vidouc zřejmě, že na ústavní převraty pro smýšlení rozhodujících kruhů i sílu zdejších i zahraničních Němců není naděje, a federalistická majorita že se rozbíjí o nevyřízené

národnostní spory a přirozené sobectví zemí passivních.

Kterými cestami česká politika za těchto dvacet roků, z nichž šestnáct bylo politikou národní strany svobodomyslné, šla, jest známo. Vymohla si v parlamentě kvalitou svých zástupců místo vynikající, a hr. Badeni, jenž provedl z toho důsledky, dopomohl jí k tomu jistě skvělému zadostiučinění, že rozptýlil příšeru státní němčiny, vznášející se nad punktacemi. Ovšem, vnitřní úřední čeština jazykových nařízení měla jenom upraviti situaci pro to, co musí chtíti každý státník na špici Rakouska, jenž něco velkého chce: měla Čechy učiniti rovnocennými s Němci a usnadniti jim tak provedení česko-německého smíru se všemi následky, které by pro poměry v parlamentě měl. Nepodařilo se to, Badeni padl a s ním o 2 roky později i jazyková nařízení. Trvale si je ovšem český národ vzíti nedal. Ale obě tyto koncesse Němcům znamenaly takovou poklonu směrodatných činitelů před německým vetem, že na ně nemohlo býti jiné odpovědi než české veto proti oběma vládám následujícím. A to znamenalo, že národní strana svobodomyslná je zase zatlačována tam, kam sice, považujíc to za nutné, s veškerou rozhodností šla, v čem však současně viděla politiku jenom od vlády vnucenou, kterou by jinak sama nezvolila, poněvadž věděla, že má síly a schopnosti dost, aby s většími úspěchy a s většími sypatiemi spojenců pokusila se o přiblížení národa k jeho velkým cílům cestou positivní parlamentní činnosti. Proto také, když po pádu Körbrova kabinetu nastoupila vláda, která

se k českým požadavkům počala chovati jinak, jmenovitě projevila smysl pro spravedlnost českých požadavků v otázce vnitřní úřední řeči a když postavila se na stranu stoupenců volební opravy, poslanci národní strany svobodomyslné zařídili své chování k bar. Gautschovi podle toho, a stejně bylo tomu i za následující vlády Beckovy.

Činnost dra Kramáře v těchto letech líčena je v jiné části tohoto spisu. On smýšlel stejně jako strana o tom, co se za daných poměrů dá vykonati pro české státní právo, jeho jako stranu stále provázelo přesvědčení, že jediná na ten čas možná cesta k tomu cíli je sesilování českého národa, on stál s vládou na druhé straně barrikády, když tam stál hr. Badeni, a konal svou povinnost na svém místě dole, když se na místě hr. Badeniho nalézal baron Körber. V českém národě ani v Rakousku není politika, jenž by byl s takovou otevřeností, s takovým bezpodmínečným přesvědčením o nutnosti mluviti o sobě pravdu napsal svoje memoiry a současně apologii, jimiž jsou dra Kramáře »Poznámky« (1906) a »Dějiny české politiky«. (1909.) Patří to, myslíme, také do vylíčení politické koncepce státníkovy, vzpomenouti, jak dovede také jednati podle svého přesvědčení, že je v politickém životě nezbytno mluviti pravdu, jakmile to jen taktické ohledy dovolí, a s jakou upřímností tam, kde se chyby staly, se k nim přiznává. Zdá se, že jmenovitě politická posice naší intelligence závisí od toho, bude-li se vždy mluviti k lidu s takovou otevřeností, kterou ukládá zájem na dobré věci, jako to činí vůdce národní strany svobodomyslné. A těmto jeho vlast-

nostem, ovšem spolu i přirozenému pudu zjednávati svým názorům souhlas a resonanční půdu, sluší přičísti velký podíl na politické výchově české veřejnosti. Zásluhou řečnické, publicistické a literární činnosti dra Kramáře česká veřejnost o mnoho přiblížila se k pochopení skutečné situace českého národa. Parlamentarismus není už pro ni tajnou alchymistickou kuchyní, kde několik zasvěcených provádí tajemné kousky. Parlament stal se českému národu nikoliv stělesněním centralismu, který v něm nutno ničiti, nýbrž místem, na kterém otvírají se české delegaci široké možnosti uplatniti sebe i národ a podporovati jeho kulturní i hospodářský rozvoj, zkrátka zjednati mu náležitý podíl na výhodách, které přináší demokratický vývoj společnosti všem, kdo si v něm dovedou najíti svoje místo. Od té doby, co dr. Körber počal českou obstrukci přemáhati bezohledným užíváním § 14., počalo se v české veřejnosti poněkud jinak souditi o tom, komu vlastně parlament prospívá a kdo ho dovede tak snadno postrádat, přestal se v něm napořád vidět jenom kus pouhého centralismu a leda nejvýš ještě tribuna pro vylíčení stesků českého národa. Když volební opravou odstraněn byl velkostatek, stal se parlament i ve svém složení aspoň přibližným obrazem říše. A tu již bylo docela zřejmo, k o m u by prospívalo zásadní boření této instituce, kde jsou Němci menšinou, třeba menšinou mnohem silnější, než jich ve skutečnosti jest. Dru Kramářovi náleží zásluha, že podle této situace nejenom ve Vídni dovedl jednat, nýbrž i publicisticky pracoval k tomu, aby v české veřejnosti

nebylo zbytečného zmatku, aby národ věděl, co jeho poslanci chtějí, a tito aby jednali s jeho vědomím a vůlí a ne pod stálým tlakem obavy, co tomu v české veřejnosti, zvědavé, kdy už jednou když ne centralismus, tedy aspoň parlament se rozpadne, budou říkat.

Dvacet let nepřetržité politické činnosti, k tomu v postavení několikráte čelném a stále vynikajícím, je nejen velkou politickou školou, nýbrž provázeno je i nepřetržitou vlastní i veřejnou kritikou politické koncepce. Kdyby byla jenom dílem citu anebo abstraktní konstrukcí, ta doba by stačila, aby ji smetla. Na druhé straně, byl-li program, se kterým politik nastoupil svou životní cestu a do něhož jistě každý vloží to nejlepší, co ví a chce, správný, bude velmi zajímavo a poučno, jakého tvaru nabyl ve výhni oněch dvacíti let. A dvakrát bude to poučno, víme-li, že politická koncepce dra Kramáře v podstatě zůstává dnes tatáž, jako tenkrát před dvacíti lety, že na otázku, co jest cílem českého národa, dnes jako tehdy odpovídá: státní právo, co však je důležitější, že na otázku, po kterých cestách by český národ k tomuto cíli k plnému národnímu a státnímu životu mohl dojíti, aby byl na venek silný a vnitřně zdravý, svobodný a na nikom cizím nezávislý ve svém intellektuálním a mravním rozvoji — odpovídá rovněž dnes jako tehdy, jda za svým programem positivní národní činnosti. To jsou výsledky poznání vlastního. Co pak veřejnost o těchto principielních otázkách českého politického usilování soudí, na to nutno podle našeho mínění hledati odpověď ne tak v tom, jak

se staví k jednotlivým politickým stranám, nýbrž jediné v tom, co tyto strany dělají a co říkají jejich vůdcové. A tu dlužno konstatovati, že jednak není v Čechách strany, která by byla ve svém zásadním stanovisku oproti říšské radě státoprávnější než národní strana svobodomyslná, neboť taková strana by tam zkrátka nesměla vstoupit, jednak že vedoucí poslanci strany národně-sociální přečasto v základních otázkách vyslovili zásady, které se nijak neliší od zásad dra Kramáře, jmenovitě ne od oné, že cesta k uskutečnění českého státního práva nevede převraty, nýbrž positivní činností parlamentární. Na tom nic nemění, že úspěchy na oné cestě docílené učí se obyčejně česká veřejnost uznávati až tehdy, jestliže nám je počnou bráti.

Jaká je situace našich státoprávních snah ve Vídni? »Pro naše žaloby na porušení našeho státního práva nemá v parlamentě nikdo ani smyslu, tím méně sympatie. Aby druzí byli pro naše požadavky, musíme jim ukázati, že jejich vyplnění je prospěšným, a to nejen jim samým, nýbrž i státu. A žaloby na křivdy našemu jazyku, našim snahám kulturním, najdou sice u mnohých porozumění, avšak přirozeně nám každý odpoví, že ten, kdo chce tak mnoho, jako státoprávní samostatnost, nesmí žalovati na útisky v srovnání s tak velikým chtěním přece jen méně závažné, a jsou-li ty křivdy těžší, než chceme a dovedeme snášeti, poradí nám, abychom hleděli jim odpomoci opuštěním svého negativního stanoviska a zahájením politiky positivní. Žádá-li se však, abychom zásadní opposicí přivedli parlament a tím

i centralismus ad absurdum, viděli jsme posud leda tolik, že to jenom svádí strany jinak sobě velmi vzdálené k utvoření většiny proti nám a dává tak vládě možnost, neohlížeti se na naše žaloby. Ostatně národ náš jako druzí přece jen na konec chce od parlamentu positivní práci, zejména hospodářskou, a na dlouho nedovede se klidně na to dívati, jak vláda za jeho těžké oběti daňové podporuje jiné. Cíl naší politiky však přes to všecko nemůže býti jiným, než aby český národ mohl se zase státi nositelem státní myšlenky v zemích koruny České, vracených k staré státní samostatnosti. K tomu nám pomáhá jenom právo historické, neboť každá přirozenosprávní theorie stačí jen ku odůvodnění národní samostatnosti, ne však osobitosti zemí koruny České, jíž vzdávati se bylo by z hospodářských důvodů přímo politickým hříchem. Ale ovšem, politika nezačíná teprve obnovením obsahu našeho státního práva, poněvadž za normálních poměrů nevidět možnost brzkého jeho uskutečnění. Ani, kdyby následkem velikých krisí vnitřních nebo vnějších nastala chvíle vhodná pro přeměnu vnitřního ústrojí říše, pak je přímo povinností české politiky, aby byla pohotově. Než i tu bude hlas náš spíše slyšen, nebude-li obyčejnou melodií principiálního státoprávního radikalismu, které všichni už uvykli, nýbrž bude-li mohutným projevem veliké strany, která celou svou politikou dokázala, že jí jde nejenom o země České, nýbrž také o sílu a rozkvět celé říše. Pro poměry normální, zejména v nové sněmovně, vede však jiná, slibnější cesta k našim posledním cílům, cesta si-

ce také dlouhá, ale ne suchou pouští odříkání se všech výhod parlamentární politiky, nýbrž taková, která by nás sílila kulturně a hospodářsky, abychom bez bázně mohli hleděti v budoucno, i kdyby historické události přivedly nás v poměry nové, kde by se jednalo především jenom o udržení naší národnosti. A cesta ta je politika volné ruky, politika ochotná podporovati každou vládu, která k nám je spravedlivou, a odhodlaná každou potírati, která nevyplňuje povinnosti státu k národu českému, politika sílení politického, kulturního a hospodářského vlastní prací i pomocí všeho toho, co dáti může moderní stát. A politicky silnými můžeme se státi jen tehdy, staneme-li se takovým činitelem ve státě, jakým máme a můžeme být podle své početnosti a podle svého významu pro celý stát.

Proto musí býti volba parlamentní taktiky, od obstrukce až k povolení vládních požadavků, ponechána výhradně poslancům, a ti musejí míti právo a možnost dělati také něco jiného, než co chce lid, když káže jim tak jich svědomí a znalost poměrů parlamentárních. Poněvadž už teď každý vidí, že na převraty státoprávní v normálních poměrech pomýšleti nelze, a že tudíž musíme k cíli postupně — vzpomeňme jen, co vody nalila do svého vína strana neodvislosti v Uhrách — řekněme si už jednou upřímně, že zanecháme konečně všeho koketování s radikálně-státoprávním »bořením« centralismu a že půjdeme ku předu s volnýma rukama, s plnou svobodou jednání, bez výčitek svědomí, i kdyby se zdálo, že politikou svou na chvíli podporujeme centralismus. Jsem

hluboce přesvědčen, že k svému státoprávnímu cíli dojdeme spíše, budeme-li mezi těmi, se kterými stát počítá, než budeme-li ve věčné, principielní opposici, tedy stranou, se kterou pro velké úkoly státní vůbec nelze počítati. Co stát a s ním i obyvatelstvo potřebuje k zevní bezpečnosti a k nákladům na moderní správu, to se státu povolit musí, a neučiníme-li tak my, povolí to druzí, a ne zadarmo, naopak, na naše útraty, a tím dráž, čím větší budeme my dělati opposici. Proč neměli bychom my činiti totéž, a povoliti vládě, pro co si najde na konec většinu, ale za positivní prospěchy našemu národu? A každá vláda, bude-li moci spoléhati na naše hlasy, najde také snadněji většinu pro naše požadavky, než dovedli bychom my sami.«

»Rozumí se samo sebou, že cílem této politiky je nejenom zjednání starých, historických práv národu českému, nýbrž také ozdravění celé říše a tím takové její vnitřní sesílení, aby odpírati mohla všem svým nepřátelům vnitřním i zevním. Nutno se tu zbaviti jisté dvojakosti, způsobené rakouskou politikou v národu českém. Ve Vídni nám tak často vytýkají nedostatek rakouského patriotismu. Právem. Nám zdá se totiž, že jsme lepšími přáteli Rakouska, když toho rakouského patriotismu ve smyslu vídeňském, centralistickém, nemáme a míti nemůžeme, než kdybychom z opportunistických důvodů někomu namlouvali opak. Avšak rakouský problém leží hloub a nedá se řešiti tak pohodlným způsobem, jako je úcta k jistým barvám, emblemům atd. Rakouský problém je v tom, aby český, polský, slovinský, německý

patriotismus byl zároveň eo ipso dobře rakouský, čili aby český národ cítil se tak šťastným a pro budoucnost v Rakousku bezpečným, že by v zajištěné existenci říše, v její síle a mohutnosti viděl také vlastní sílu a rozkvět i zajištěnou budoucnost. Nikdo by nám ovšem nemohl míti za zlé, kdybychom chtěli naprostou samostatnost a nezávislost zemí koruny České. My plnili všecky své povinnosti k společné říši, jak převzali je naši předkové při jejím utvoření, že by je však říše plnila k nám, nelze říci. Ale bylo by přec jenom fantasmagorií mysliti na utvoření takového samostatného státu. Všeobecným přesvědčením všech lidí vážně u nás o politice myslících je, že v daných poměrech evropské a světové politiky zachování Rakouska, ovšem Rakouska jiného, vnitřně lepšího, je nejvážnějším zájmem našeho národa. Ať už se soudí o všeněmecké politice jakkoli, nelze přece oddisputovati přirozený, nutný směr hospodářské, a tedy také v moderních poměrech politické expanse německé říše. Situace je taková, že jí zbývá jenom blízký Východ, Balkán a Malá Asie, a tam si Německo také s celou energií a pravou německou systematičností připravuje budoucnost. A mezi Německem a tímto budoucím útočištěm německého vývozu leží Rakousko a zejména naše království České. Přes nás má zkrátka dolů nejblíže a nejbezpečněji, potřebuje přístav v Středozemním moři a bude se tudíž starati, aby aspoň hospodářsky opanovalo tuto cestu na východ, aby mohlo s rakouskými drahami počítati jako se svými a s Terstem jako se svým přístavem. Cestou k tomu je nejužší

celní spojení — a důsledkem takové celní unie je politická odvislost slabšího na mocnějším. To vše pak bude urychleno, podaří-li se Uhersku docíliti samostatného celního území. Předlitavský průmysl bude se musit chrániti i před německou konkurencí v Uhrách a cesta k tomu je daná: dohoda o celní sblížení s Německem. Všemu tomu zabrániti je nutno životním zájmem českého národa — i habsburské dynastie. Nikdo nepopře každému jasný a očividný fakt, že může žíti náš národ v Rakousku poměrně ještě v nejlepších podmínkách pro svůj rozvoj kulturní, politický, hospodářský, prozíravá politika rakouská musí v nás tedy viděti nejpevnější oporu samostatnosti a nezávislosti říše, tak že ve vlastním interessu musí se konečně starati o posílení a rozkvět národa českého. Jestliže toho posud nekonala, nesmíme se přece jen vzdávati naděje, že konečně pozná, kde je její životní zájem. Každý pokus Německa silou zachvátiti Rakousko narazil by arci na odpor, který by Německo sotva zmohlo — ale daleko nebezpečnější je mírné, nenásilné sesílení vlivu Německa v Rakousku, které by přirozeně mělo za následek trvalou převahu Němců u nás. Nejnebezpečnější je zajisté celní sblížení, neboť jakmile by se utvořilo samostatné celní území uherské, nikdo by v Evropě vlastně nesměl protestovati, kdyby se vyplnil sen Všeněmců a Předlitavsko vstoupilo v celní jednotu s Německem, poněvadž by se jednalo s vnitřní, hospodářské záležitosti obou říší — a přece bylo by po hospodářství a tím i politické samostatnosti Rakouska.«

Do jaké míry tyto r. 1906 vyslovené obavy před sesílením německého vlivu v Rakousku a nebezpečím z toho plynoucím byly oprávněny, vývoj annekční krise ukázal víc než dost.

»Není jiné pomoci, položení našeho národa v srdci Evropy a utváření mocenských poměrů mezinárodních nutí nás víc než kdy jindy hledati v silném, vnitřně zdravém Rakousku nejlepší ještě zabezpečení budoucnosti našeho národa. Ovšem, jenom takové Rakousko má pro nás tento vážný význam, které nechce býti německým, nýbrž spravedlivým ke všem národům. Ale zrovna tak je samozřejmo, že je v našem nejvlastnějším zájmu, abychom celou svou silou se o to přičinili, aby Rakousko takovým se stalo. A to je po mém skromném soudě možno jen cestou positivní politiky.«

Stojíme-li na stanovisku positivní politiky a odezíráme-li od okamžitého složení kabinetu, které máme před sebou nejbližší politické cíle?

»V ničem není vidět takovou slabost naší posice a takové ponížení našeho národa v říši, jako v tom, že skoro celá státní správa v centrálních instancích je v rukou německých. To je přímo nesnesitelné. V parlamentě Němci většinu nemají, ale převážná většina ministrů jsou vždy Němci, a ministerstva jsou tak německá, že je to pro neněmecké národy přímo ponižující.« My to ovšem do značné míry sami zavinili, napřed passivním odporem a později výlučnou starostí o říšskou radu a legislativu, při čemž zapomínali jsme na státní správu, která je v Rakousku činitelem daleko mohutnějším. »V této příčině musí

se státi náprava, a sice důkladná, ne povrchní. Jako jsme se vzdali passivity oproti říšské radě, musíme také žádati, aby národ náš v ústřední správě státní byl zastoupen, jak to odpovídá jeho významu pro stát. Musíme chtíti, aby jednotliví úředníci ministerští, pokud toho potřeba žádá, nejen česky uměli, nýbrž aby byli našinci, poněvadž jen tak budou rozuměti také našemu životu a našim potřebám, a tedy také aktům. Aby se těm rozumělo, nestačí znát jazyk — nutno znáti také životní poměry, z kterých vyrostly. Rovněž tak je to s přípravnými pracemi pro předlohy zákonodárné. Silou i bezprávím, využitkováním všech slabostí našich přivedli centralismus k vítězství a nás donutili, abychom hledali uplatnění svých požadavků ve Vídni, a musejí si tudíž dáti líbiti jako přirozené a samozřejmé, že chceme na jejich centralismu míti takový podíl, jaký nám patří. A my musíme ho dobývati, my svým vlivem musíme alespoň z veliké části naplniti všecky obory státní správy, ať je to vídeňské bureaukracii vhod čili nic. Shledá-li, že si takto centralismus nepředstavovala — pak ať nás uvolní, ať nám dá v českých zemích, co nám patří, a my jí ve Vídni překážeti nebudeme. Nejdeme tam z lásky, nýbrž z donucení. V sesílení našich posic ve Vídni, v ústřední zprávě a v nové sněmovně, je pro náš národ dvojí výhoda. Jednak seslabí se tím dosavadní výlučně německý charakter rakouského centralismu, jednak v této změně samotné, je naděje v decentralisaci a v konečné vyplnění našich národních tužeb a přání. Definitivní ztrátou většiny na říšské radě Němci

ztratí zájem na centralistickém parlamentě, a počnou-li se slovanské strany uplatňovati i ve správě, pak tento nový stav věcí ve Vídni dokonce ztratí mnoho ze svého půvabu pro Němce, z nichž velká část dokonce centralistickou není a byla jí pouze z ohledů národnostních. Přirozený z toho následek musí býti snaha dojíti v jednotlivých zemích k národnostnímu vyrovnání na základě ochrany jednotlivých národností a pak přenechání všeho, co nutně na říšskou radu nepatří, sněmům.«

Oba v zemích českých žijící národové jsou tak silni, že úplné vítězství jednoho nad druhým je za normálních okolností nadobro vyloučeno, stejně však je patrno, kterak boj oběma hospodářsky škodí a váhu českých zemí v říši uměle zmenšuje. Je tedy životním zájmem obou dojíti k nějaké formě spolužití, abychom mohli svých společných zájmů hospodářských společně se zastávati anebo je bojem aspoň nepoškozovali. »Od smíru nelze více chtíti, poněvadž by to v praktické politice byl zbytečným idealismem. Čeští Němci ještě nezapomněli, že byli oni na vrchu — teď mají si zvykati rovnoprávnosti. Přiznejme sami, že je to dost těžké, zejména dnes, kdy jsou kapitálově silnější.« Ovšem, než přišla evropská krise zemědělská, byli jsme bohatší my. Chápali jsme se však velmi málo průmyslového podnikání, a co jsme měli, vzal nám krach r. 1873 a světová zemědělská krise. Se vzestupu, který následoval, měli už prospěch skoro výhradně jenom Němci, jejich kraje se industrialisovaly, kdežto naše selské se odlidňovaly a mladí, zdraví lidé stěhovali se do německých továren a dolů a do

Vídně. Toto stěhování tvoří kus národního problému, ten však naprosto nesmí býti řešen asimilací našich menšin. Němci mohou býti spokojeni s tím, že mají lacinou českou práci, a nesmějí vedle ní chtíti ještě také duši českého člověka. Naše menšiny nikoho neponěmčí. my však rovněž nedáme je poněmčiti. Ovšem, theorie o revindikaci zněmčeného území je přímo dětinskou fantasií, poněvadž Němci jsou hospodářsky tak silni, že dovedou každý útok na svou državu lehce odraziti. My musíme státi pouze na tom, aby každý Čech v celém království došel svého práva ve svém jazyku, bez tlumočníka, od řádných úředníků, zrovna to platí také pro Němce a tomu musí býti vyhověno buď úředníky druhé národnosti nebo takovými, kteří druhý jazyk dokonale ovládají. Nechtějí-li však Němci dopustiti, aby každý jejich úředník uměl česky, pak ovšem také české úřady museji byti tak zařízeny, aby také všichni čeští úředníci, nemuslili uměti německy. »Ovšem, kdo chce výše, na místa ústřední správy, ten musí uměti oba zemské jazyky, poněvadž na dělení zemské správy pod žádnou podmínkou nepřistoupíme. Pro každého českého politika jest základním předpokladem každého pokusu o smírné řešení jednotlivých sporných otázek zachování naprosté celistvosti zákonodárství a správy v zemi. Proto máme nejvážnější důvody politické, poněvadž nemůžeme připustiti připravování německých okresů ku snadnějšímu oddělení od českých, dále proto, poněvadž nemůžeme své menšiny vydati na pospas německé správě, na kterou bychom neměli vlivu, a konečně i hospodář-

ské zájmy obou národů žádají zachování celistvosti království, poněvadž se prostě nedají territorialně odděliti, ježto vyrostly z geografické konfigurace Čech. Čím loyalněji se Němci postaví na stanovisko celistvosti království, tím lehčeji bude nám smluviti se o takovou úpravu veřejné správy, která by dodávala možnost každému z obou národů starati se o své specielní zájmy, zejména kulturní, bez zbytečného vměšování se národa druhého.«

V jazykové otázce dr. Kramář stojí na stanovisku Gautschových nařízení. »V praxi se neobyčejně osvědčila a nevyžadují také znalost obou jazyků ode všech úředníků. Stačí, když při každém úřadě státním alespoň jeden úředník, kterému přísluší věcné rozhodování — v okresích se silnými menšinami ovšem více — zná oba jazyky zemské, při sborových soudech pak celý senát«. Ovšem musily by se odstraniti ještě některé zbytečné ostatky německé řeči služební, zejména ve správě finanční, dále musíme pak žádati náležité šetření svého jazyka ve správě státních železnic a v četnictvu.

»Když by byl takto zaručen základní princip jazykového práva v Čechách, že by totiž každý příslušník obou národů ve svém jazyku všude tu došel svého práva, nečinilo by velkých obtíží také zřízení krajů. Arci by se nesměly tvořiti jenom na základě národnostním, nýbrž musilo by se náležitě dbáti hospodářské souvislosti jistých okresů, a za druhé nesměly by to býti departementy, podřízené přímo ministerstvu. Krajské zřízení naopak musilo by býti opravdovým pro-

středkem k decentralisaci, místodržitel musil by býti třetí instancí ve všech věcech zákonodárství zemského a tudíž zodpovědným sněmu, a také třetí instancí v oněch záležitostech ústřední správy státní, v kterých by krajské úřady byly instancí druhou. Sněm království Českého stal by se tak plnoprávným sborem zákondárným se zemskou státní správou, ne jako dnes, kdy je sice základním sborem zákondárným, ale bez odpovídající tomu zodpovědnosti státní správy v oboru jeho kompetence, dvojitý charakter zemského výboru by mohl býti odstraněn, a zemský výbor by zůstal jenom nejvyšší autonomní instancí v zemi a správcem zemského jmění — také finance zemské by musily býti v duchu tom reorganisovány — a pak by se část pravomoci zemského sněmu i zemského výboru mohla přenechati krajským sněmům a krajským zastupitelstvím. Zavedení krajského zřízení by tedy bylo neobyčejně dalekosáhlou reformou veškerého našeho zřízení zákonodárného a správního. Ovšem místodržitelství by musilo zůstati jednotné a zejména gremiální rozhodování by musilo zůstati jazykově naprosto nerozděleným. Též co se týče druhých úřadů, bylo by dojista z české strany daleko více ochoty k takovému jich upravení, aby opravdu vyhovovaly přáním obou národů. kdyby Němci zanechali svého přímo nemožného stanoviska, že všecky úřady v německých krajinách musejí býti čistě německé. Jakmile Němci přestanou na celistvost naší vlasti útočiti, ba víc, stanou se jejími obhajci, poněvadž poznají, že jim hospodář-

sky prospívá, a že je možno zaříditi se velmi svobodně a neodvisle politicky i národně také v celistvém království, pak z naší strany bude dojista větší ochota uznati, že přirozená je touha každého národa býti spravovánu vlastními úředníky, příslušníky vlastního národa.«

»Co se pak týče školství, nenajde se u nás asi odporu proti tomu, aby každý národ sám spravoval své kulturní záležitosti, a jen musíme žádati, aby pravomoc Vídně v této příčině byla súžena na nejmenší míru, a abychom mohli o veškeren svůj kulturní život starati se sami. Němci v poslední době s neobyčejnou horlivostí žádají však národní rozdělení daňové za tím účelem, aby si každý národ své kulturní potřeby platil sám. Na prvý pohled je to požadavek dojista oprávněný, ovšem za dvou podmínek, předně, že doposud spravedlivě bylo měřeno v této příčině oběma národům, a za druhé, že možno takové rozdělení lehce provésti a že se pro ně najde spravedlivé dělidlo.« A tu je především známo, že my se už na německé potřeby kulturní dost a dost naplatili, v době passivního odporu, kdy se o ně pečovalo s nesmírnou jednostranností a kdy mimo to daň pozemková a domovní, kde náš podíl je tak veliký, ve výnosu daní přímých hrály převážnou úlohu. Co se pak dělení týče, pak z důvodů sociálních nelze naprosto pomýšleti na dělení daní dle zásady personální. Zbývalo by jediné rozdělení territorielní, které by však, když by se přirozeně vyloučila daň z veřejných podniků, rozhodně Němcům nepřinesla žádných zvláštních výhod. »Jsme přece jen oba v Čechách příliš vy-

spělými, abychom se musili obávati, že bez korektury daňového národnostního katastru musila by jedna nebo druhá národnost býti poškozena.«

»My jsme silni nacionální myšlenkou, která nás všecky oživuje a činí schopny k obraně, nesmíme se tedy diviti, že Němci žijí týmiž ideami. A národní snahy jdou k samostatnému národnímu žití ve všech oborech veřejné správy. Dvojjazyčný patriotismus, jak tane na mysli ještě snad naší šlechtě, je anachronismem. Problém je, najíti rovnováhu mezi přirozeným a oprávněným tímto snažením obou národů a kategorickým požadavkem jednoty země, nutným z důvodů státní politiky i politiky hospodářské, a mimo to upraviti poměr národních menšin, které se tvoří a budou tvořiti z našich zvláštních poměrů hospodářských, ačkoliv musíme všecko dělati, aby průmysl v našich krajích tak zkvétal, aby odliv našeho obyvatelstva v německé kraje se zmenšoval. Nelze opravdu viděti žádné výhody pro náš národ v zalidňování německých krajin naším dělným lidem. Naše menšiny nemají tam na růžích ustláno, a kdyby našly tytéž podmínky pracovní doma, ani by jim nenapadlo choditi do Němec. Umožniti jim to, kde je to vůbec možno — ložiska uhlí ovšem přenésti nemůžeme — je přední povinností naší hospodářské politiky.« Chrániti je arci musíme a budeme.

O vyrovnání s Němci dlužno usilovati v prospěchu českých zemí. »Byli jsme v politice svědky takových převratů, že bylo by chybou naprosto nevěřiti v možnost restituce vnitřního obsahu našeho státního práva. A za normálních po-

měrů s možností takovou proti vůli Němců počítati nelze. Proto nutno spatřovati jedinou možnost uskutečnění obsahu státoprávních našich snah, třeba bez formálního provedení všeho toho jako slavnostní restituce našeho státního práva, v dohodě s Němci. Centralismus byl pro ně jedinou možností vládnouti celému Rakousku a tak udržovati se stále při moci v zemích, kde byli menšinou. Když pak ztratili na říšské radě většinu, byli přec jen velmi silnou a nebezpečnou menšinou, zejména pomocí německé bureaukracie, se kterou se vzájemně podporovali.« Když přišel Badeni a také to počínalo se měnit, podnikli zoufalý boj, ač jim hrozilo, že zničí pramen své umělé síly, centrální parlament v jeho dosavadním složení. Podařilo se jim to, ale obstrukcí českou byl výsledek německé značnou měrou paralysován. Konečně volební reforma oslabila je opět. Počínají tedy přenášeti ochranu svých zájmů z centra do zemí, poněvadž ochraně centra více nevěří. A tak přišli Němci na Moravě k názoru, že po dobrém dá se udržeti víc, než po zlém.

»Bude-li nám vrácena vnitřní řeč úřední a zřízena druhá universita na Moravě,« psal dr. Kramář počátkem r. 1906, není vážných překážek, abychom společně s Němci konečně hájili hospodářské zájmy českých zemí a také kulturní. My jsme oba vlastně představitely liberálního směru v politice a centralismus má kromě národnostní i jiné stránky, které dnes vypadají jinak než před lety. Dříve byl také představitelem liliberalismu — může se to říci dnes? Co se pak týče společných zájmů hospodářských, cítíme

všichni, jak na sobě hřešíme, že pro národnostní spory nedovedeme hájiti přímo životní své zájmy proti Uhrám, a jak upřílišněný centralismus je přímo brzdou a překážkou každého rozvoje pro ty, kdo jsou hospodářsky nejpokročilejší, poněvadž v zákonodárství rozhodují představitelé těch, kteří v hospodářském rozvoji jsou za námi ještě velmi pozadu.«

»Na těchto praemissách dlužno stavěti naděje, že sami Němci stanou se zastanci silné decentralisace v zákonodárství a správě, poněvadž poznají, že jim to jest hospodářsky výhodnější. A tu reorganisace veřejné správy mohla by býti nejlepším prostředkem k umožnění nové, lepší doby vnitřních poměrů rakouských. Zákonodárný charakter dnešních sněmů ovšem by pak byl vyjádřen také zodpovědností místodržitelů sněmům v oboru jich zákonodárné působnosti. Tím a krajským zřízením položili bychom základ k novým poměrům, tato forma veřejné správy ukázala by se daleko zdravější než centralismus, a rozšiřováním kompetence zemských sněmů a místodržitelství dalo by se bez velkých převratů dojíti alespoň do jisté míry k tomu, k čemu by se bylo došlo, kdyby Marie Terezie nebyla r. 1749 tak nešťastně přervala zdravý rozvoj personální unie rakouských států k silné, mohutné unii reální — zejména, kdyby se pak šlo ještě o krok dále, a spojily se jednotlivé, zejména menší země ve skupiny, jak odpovídá to vývoji historickému, aby pro záležitosti nepodléhající kompetenci říšské rady utvořeny byly větší, ku vyplnění vážných úkolů vnitřní správy lépe způsobilé zákonodárné

i administrativní skupiny. Otázka, zda nutno tento vývoj sankcionovati staletou posvěcenou formou korunovace nebo dědičného holdování, jak bylo v zemích rakouských, dojista by potom nebyla tak palčivou, jako nyní.«

»Bude ovšem přední povinností právě českého poselstva využitkovati všech okolností příznivých tomu, aby se reforma vnitřního ústrojí Rakouska nesla tímto směrem. Jak poměry jsou, nejsme dosti silni, abychom silou vymohli si přetvoření Rakouska, ale naše myšlenka o rozumném ustrojení říše, o spravedlnosti ke všem národům, o zabezpečení všech národních menšin, o sesílení pravomoci sněmů a odpovídající jí decentralisaci správy je tak silná, svou vnitřní oprávněností tak přesvědčující, že je jenom potřebí, aby byla prováděna energickou, ale také rozvážnou delegací, aby našla i u jiných toho pochopení, kterého je potřebí, aby se stala skutkem.«

Takové jest přesvědčení, které průběhem své šestnáctileté činnosti získal dr. Kramář o cílech a methodě české politiky.

Otřásly jeho správností události následující?

Nesmí se především zapomínati, že »Poznámky« byly psány ještě před prvními všeobecnými volbami do říšské rady dle nového volebního řádu, že tedy počítalo se v nich s velkým, jednotným a disciplinovaným českým klubem, jenž pro positivní politiku je nezbytným předpokladem. Co volby přinesly místo toho, je známo, a že český národ na složení, disciplinu a především kvalifikaci své delegace, zvolené na základě volební reformy, od které právem tolik očekával, nemů-

že býti příliš hrd, je nezvratno. Mluví-li se tedy o katastrofě positivní politiky, pak nechť se také uzná, že tkví především v tom, že byl zmařen její přirozený předpoklad — silná, jednotná a kvalifikovaná delegace.

Pak přišel chebský případ a jazyková anarchie u německých soudů v Čechách, kde Němci s nepopíratelnou obratností vytvořili si za vnitřní úřední češtinu u soudů, zaváděnou via facti, kompensační objekt jiný, využivše při tom slabé stránky české posice. Ta byla ovšem způsobena nikoli slabostí české politiky, nýbrž novým soudním řádem, ve kterém v jistých případech při souhlasných rozhodnutích dvou prvních instancí vylučuje se další stížnost. Jak při tom z německé strany neodvislosti soudcovské bylo zneužito, je do nebe volajícím faktem. Rozhořčení české veřejnosti nad tím je víc než pochopitelné. Neměla ovšem přehlížeti, že chebský případ měl četné předchůdce za doby staročeské, že tedy nejvyšší soud pod vlivem Schmerlingovým, jenž byl jeho předsedou, tuto praxi německých soudců potvrzoval, nyní však že nejvyšší soud a vrchní soud stály pevně na nařízeních Stremayerových. Když však jsme už na tuto otázku kladli takovou váhu, že následkem toho i Němci použili v této věci veškerého svého vlivu, pak jsme měli působiti nejen parlamentním zakročováním, nýbrž také svépomocí, retorsí našich soudců, která by Němce jistě brzy donutila obrátiti.

Poněvadž vláda bar. Becka v této věci nápravu zjednati nedovedla, bylo po přátelství mezi ní a českým národem. Jednojazyčnost na dráze

Teplice-Poříčí a německá obstrukce na českém sněmu to dokončily. Mimo to si v Praze ještě velmi zbytečně začali s demonstracemi proti buršáckým bumlům — Němcům se vůbec zas jednou podařilo dostati Čechy tam, kde je míti chtěli, do nejostřejší opposice, a německý tisk, který se neštítí ničeho, doplnil to osočováním z velezrády, jmenovitě když se Němcům podařilo dostati pražskou ulici do konfliktu se státní mocí. Vše bylo aranžováno tak, aby se na rozhodujících místech stala přímo axiomem lež, že český národ je podvratným elementem. K tomu přistoupily i vládní návrhy zákonů na úpravu jazykových poměrů v Čechách a na zřízení krajských vlád, naprosto nepřijatelné, jmenovitě pro rozdělení okresů, neboť se tím v Čechách provádí úplné rozdělení země a zřízení německonacionální administrativní a soudní správy v krajích německých.

To jsou vše události a poměry velmi smutné, jedno však bylo při tom všem beze vší pochyby pozorovati: čím dále trvá česká opposice, tím více se v české veřejnosti počíná jinak souditi o době, která předcházela, tím více také radikální předáci slevují ze svých požadavků, jmenovitě když už nejde strkat všecko na jednu stranu a národ se počíná ptáti, co oni sami v té žádané opposici politického dokázali, za čímž ovšem obyčejně následuje ještě daleko nepříjemnější otázka, jaké hospodářské koncesse odtamtud přinesli, otázka, kterou přece nemohou jen tak odmítati ti, kteří prohlašovali, že positivní politika uvádí národ do otroctví vlády za věci, které přicházejí samy sebou. A vůdce strany národně-sociální po-

važuje už stav veřejného mínění v Čechách za tak vyspělý, že se neostýchá hájiti zásady, že český národ je první oporou říše, poněvadž z ní nemůže ven a má na ní opravdový zájem, a že jest povinností české delegace, aby usilovala o parlamentarismus, což znamená parlamentarisaci a podíl na vládě. Také každé jednání o smír s Němci neprohlašuje už za nové punktace, nýbrž doznává, že je smíru třeba a že trvání jeho prospívá jenom našim společným protivníkům. Na českém sněmu radikální strany s loyalitou, kterou nelze, až na nepatrné výjimky, popírati, zúčastnily se také jednání o úpravu poměrů v zemi. Události, které těžko bylo lze předvídati, ukázaly, že půda nařízení je v jazykových otázkách skutečně vratká, a víc nežli dříve uznává se dnes, že není principielně proti zájmům českého národa, aby na místo nařízení vstoupil vhodný, s jeho schválením usnesený jazykový zákon.

Co znamenají všecky tyto okolnosti pro positivní politiku?

Nikdo nepopírá, že pokus s ní skončil na poprvé nepříznivě. Ale úsilná snaha, se kterou se Němci vynasnažili zástupce českého národa z vlády vypuditi, rozdíl mezi stavem, který panoval za účasti Čechů ve vládě a po ní, parlamentní zkušenosti prvních poslanců, zvolených na základě nového volebního řádu v nové sněmovně a vůbec události posledních dvou let neobyčejně také oslabily horlivost těch, kteří z důvodů agitačních neostýchali se prohlašovati vše to, co český národ nepříznivého potkalo, za následek positivní

politiky. Idea positivní politiky trvá neztenčena, poněvadž nezměnilo se nic z oněch základních podmínek našeho národního bytí, ze kterých vyplývá. Jenom v jednom směru události přinesly nám důležité poučení, a to zní: koalice stran nemohou býti tvořeny bez pevně smluveného programu. Česká politika nedá se více zaskočiti něčím podobným jako byla chebská aféra. Na této podmínce dr. Kramář setrval, když se chystal nový Bienerthův kabinet, a jenom s touto podmínkou se česká delegace může zúčastniti jakékoliv příští parlamentní kombinace.

Politika národa, jenž tolik ztratil, jako my, není snadná. Musí býti vždycky připravena, že vedle všech překážek vnějších narazí i v myslích na onen smutek, který tam budí historie našeho hrdinství, naší samostatnosti a kulturní velikosti a našeho pádu. Je-li tato politika jenom oportunní, volí si jenom okamžité cíle a nedbá ničeho jiného, pohybuje se na okraji propasti, která zeje mezi historií českého státu a střízlivými potřebami dne, a zmizí v ní. Je-li však radikální, má v sobě hned rozpor dvojí. Nedovede se rovněž ubrániti, aby její výsledky nebyly měřeny minulostí a mimo to i tím velkým, co neváhá slibovati, čeho však za daných poměrů nikdy nemůže dosáhnouti. Pociťuje však vedle toho nepřetržitě i palčivý rozpor mezi bojem a cílem, o kterém mluví, a mezi střízlivými potřebami dne. Těch nelze se sprostiti, protože vyplývají z celkového rázu doby; každý chce zkrátka žít, a nikdo nemůže zavříti oči před tím, jak velkou úlohu v tom hraje moderní stát. Bořiti jeden den centralistický

parlament, druhého dne však vymáhati subvence, školy, dráhy a povolovati obchodní smlouvu, jest velice nedůsledné, ještě horší však jest, že je to nutné — nehledě ani k tomu, že ještě větší nedůsledností jest při tom na př. platiti daně. To je politika falešná, nemůže počítati na trvalou důvěru národa, bez níž nelze v demokracii nic trvalého vykonati a na konec ukáže jenom, že byla klamem a mrháním sil.

Těchto rozporů však není třeba. Sto let nového života nevzalo sice a nemohlo vzíti národu jeho historickou, ale přineslo mu mimo to i novou demokratickou hrdost. Je to sebevědomí muže, jenž chce ku předu a jemuž nic nemůže ublížiti, že počítá s danými poměry. Přinesli jsme si víru v sebe a v práci a nic nám nemůže brániti, abychom ve svůj prospěch neužili všech daných prostředků. Nikdo nám už nesmí říci, že chceme, aby dějiny šly nazpátek; naopak, my chceme, aby šly stále ku předu, poněvadž se při tom nemáme ani toho nejmenšího báti, poněvadž při tom vždy můžeme jenom získat, poněvadž nám to pomáhá dohánět druhé, poněvadž se nám za vlády demokracie daří tím lépe, čím je tato vláda opravdovější, poněvadž zkrátka pokrok svobody a emancipace společnosti jest současně pokrokem svobody a emancipace českého národa. Positivní politika počítá na celé čáře s charakterem moderního společenského vývoje a sebevědomí, které národu dává, nemá se co báti poznání, že ve vývoji není skoků, poněvadž i bez katastrof dovede vésti národ ku předu. To by ovšem bylo jenom půl povinnosti, kdyby pouze národu dovedla u-

snadňovati život. Avšak má před sebou i samostatnost českých zemí, má velký cíl, bez něhož by nebylo plného národního života, a dovede tedy plně ospravedlniti důvěru, kterou od národa žádá.

Dr. **Karel Hoch.**

SOCIÁLNÍ A NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ NÁZORY.

Od počátku své rozsáhlé činnosti publicistické a zvláště poslanecké byl dr. Kramář neúnavným hlasatelem sociální reformy, přesvědčivým a horlivým zastancem hospodářsky i politicky slabých oproti silným, výmluvným apoštolem ušlechtilé demokracie, která, jak pravil na studentské manifestaci pro zřízení akademického domu dne 27. listopadu 1910, »všechno činí pro zvýšení mravní, kulturní a hospodářské síly širokých vrstev lidových«.

V předlitavském parlamentě nebylo a není mnoho poslanců tak ucelených, demokratických a pokrokových názorů sociálních a právě těmito názory a svou činností na tomto poli získal si dr. Kramář mnoho přátel a ovšem i nepřátel nejen mezi svými krajany, nýbrž i u ostatních rakouských národů.

*

Mám-li charakterisovati sociální názory dra Kramáře vzhledem k vlivům, jež na ně působily, sotva mohu najíti lepších slov, nežli jsou ta, kterými nedávno »Prager Tagblatt« charakterisoval dra Kramáře vůbec. I ve svých sociálních názo-

rech jeví se dr. Kramář »Západoevropanem, který tíhl tak prudce k Východu«. Neboť na sociální a národohospodářské názory jeho, pokud o tom mohu souditi, mělo rozhodný vliv nejen jeho odborné studium národohospodářské a politické v Praze, v Berlíně, v Strassburce a Paříži, především názory jeho znamenitých učitelů, prof. Kaizla, jehož přednášky budily v Praze v prvních letech 80tých rozruch, a zvláště profesora berlínské university, nejrozhodnějšího a nejčelnějšího zastance t. zv. státního socialismu, dra Adolfa Wagnera, jemuž věnoval svou první práci a jehož tak vděčně a uctivě vzpomenul ještě po dvaceti letech ve svém známém otevřeném listě z 6. října 1909, nýbrž mocný vliv měla na ně i ruská literatura a pobyt v Rusku. Rusové, zejména Dostojevský a Tolstoj, utvrdili dra Kramáře, ačkoliv s nimi ve všem nesouhlasí, v hluboce ethickém pojímání sociální otázky, jež chválí ve své kritice Schmollerových Studií k literárním dějinám státních a sociálních věd (Athenaeum 1888). Kramářovi jest otázka sociální, jako Masarykovi, nejen hospodářským, nýbrž i ethickým problémem, k čemuž se ještě vrátím.

V Německu, kde se stát za císařství neobyčejně konsolidoval a zabíral vlivem nových názorů stále nové a širší obory působnosti, pohlíželi t. zv. kathedroví socialisté, jejichž radikálnější křídlo tvoří právě »státní socialisté«, na stát a jeho úkoly, zejména na poli národohospodářském a při řešení stále naléhavějších problémů sociálních, zcela jinak, nežli angličtí liberalisté

a přívrženci vládnoucí individualistické theorie národohospodářské. Hospodářská krise, pociťovaná od r. 1875, jejímiž příčinami se obírá Kramářův článek »Z pathologie moderního hospodářství« (Athenaeum 1889), způsobila přívržencům individualistické theorie národohospodářské veliké rozpaky. »Vymyslili si krásná pravidla pro hospodářský proces« — praví dr. Kramář — »formulovali je v několik axiomů — a pak bez obtíží řešili nejspletenější problémy. Harmonické ústrojí se však porouchalo. Produkce sice rostla do nekonečna, ceny klesaly — ale bez blahodárných účinků, jež si od toho slibovali, píšíce theorii politické ekonomie jako velikou báseň o nekonečném pokroku lidstva.« Marně vysvětlovali latentní krisi hospodářskou, tím trpčeji a bolestněji pociťovanou, poněvadž široké vrstvy zatím zvýšily svůj »standard of life«, svůj způsob života, více méně nahodilými, i směšnými příčinami, depreciací stříbra, dokonce i ztrátami evropských kapitalistů v Jižní Americe, v Turecku a v Egyptě a jinak. I ti, kdož si nepřáli — a to byli právě »kathedroví« socialisté — uskutečnění převratných cílů krajních socialistů, zejména ne odstranění veškerého soukromého vlastnictví k výrobním prostředkům, k půdě a kapitálu, obávajíce se, že by sociální převrat odstranil i to, co je na nynějším stavu nesporně dobré, cítili přece, že příčiny hospodářské krise vězí hlouběji, t. j. v samé organisaci společnosti, v kapitalistické soustavě hospodářské, v nadvýrobě, v soustavě svobodné soutěže a v křiklavě nespravedlivé distribuci. Nestotožňujíce se s náhledy a s cíly krajního socia-

lismu, uznali, že socialistická kritika theorie ekonomického individualismu má v mnohém pravdu. Viděli vzrůstati propast mezi chudými a bohatými. Velkovýroba zachvacovala všechna odvětví, dala vznik novým, nikdy netušeným, ničila malé a kapitálově slabé podnikatele a stále širší vrstvy lidové uváděla v úplnou, přímo otrockou závislost. Spekulace se úžasně rozmohla ve všech hospodářských oborech, nelekala se nejhorších prostředků v zápase, který rozpoutala svobodná soutěž a v němž vítězili často nejprohnanější a nejnesvědomitější, hromadíce nesmírná bohatství, zatím co nespokojenost širokých vrstev, o svůj chléb stále nejistějších a stále odvislejších a malomocnějších, hrozivě vzrůstala. Neměly-li rozpoutané síly vésti k převratům, které mohly skončiti ohromnými, nenahraditelnými škodami pro celou společnost, bylo třeba, aby stát neobmezoval se na pouhou »roli ponocného«, které se posmíval Lassalle, aby se chopil iniciativy a zasáhl v další vývoj žádoucími reformami sociálními, hospodářskými a finančními, aby, jak praví Wagner, »přechod z epochy státoobčanské v epochu sociální stal se způsobem poměrně nejlepším, nejdůmyslnějším a všem zúčastněným konec konců nejprospěšnějším.« O to šlo státním socialistům, ne o pouhé utišení pobouřených mass, o podání »cukrátka zároveň s bičem«, jak se posmívali jejich sociálně demokratičtí odpůrci. Nedívali se na socialistické hnutí jako na plod pouhé agitace, nýbrž viděli v něm plod moderního společenského vývoje. Věříce, že ze socialistické kritiky nynější soustavy hospodářské a ze socialistických

ideí se osvědčí, co je v nich správného, a toho uznávali dost, stanovili, aby umožnili přechod cestou mírnou, program stát. socialismu, program »positivní politiky sociální«, žádajíce: lepší řád výrobní, větší zamezení možnosti využívání hospodářských konjunktur na útraty druhých, všestrannou péči státu o povznesení širokých mass, sestátnění všeobecně užitečných podniků (dolů, dopravních ústavů, bankovnictví, pojišťování atd.) a sociální berní politiku, kterou se má zasahovati v rozdělení důchodu a majetku a v soukromou spotřebu.

Jako žák Adolfa Wagnera, vůdce školy státních socialistů, zastával, hájil a hlásal dr. Kramář vždy jeho pojetí moderního státu s neustále rostoucím okruhem působnosti. Na tomto pojetí moderního státu, jemuž se přisuzují tak ohromné a dalekosáhlé úkoly, umožňující mu zasahovati do všech hlubin hospodářského života, spočívá také základní myšlenka Kramářovy positivní politiky o získávání moci ve státě.

Již v kritice Kaizlovy »Finanční vědy« (Athenaeum 1888) ujímá se dr. Kramář zastanců t. zv. státního socialismu proti nevědeckým výtkám. S Kaizlem utkal se Kramář ostatně častěji pro tyto své názory. Ve zmíněném již článku »Z pathologie moderního národního hospodářství« polemisuje s přívrženci individualistické theorie národohospodářské, zejména s jejich názory o příčinách hospodářské krise, prokazuje, že výroba nesmí býti ponechána sama sobě, že stát musí zasáhnouti, poněvadž nesmí dopustiti její úpadek,

ježto úpadek výroby znamená i úpadek nejširší vrstvy spotřební — dělnictva. Ostatně theorie o volném rozvoji všech sil výrobních byla již prolomena výrobci i státem. V kartelech, které vznikly jen jako nutné konsekvence poměrů, výrobci dobrovolně se koalovali k zamezení škodlivých důsledků nadvýroby a neobmezené soutěže, Stát uznal, že musí výrobu chrániti. Na venek učinil tak ochrannými cly. Nesmí však také připustiti, aby výroba, proti cizině chráněná, doma se vysilovala zhoubným bojem. Musí připustiti koalování producentů, ale současně musí také chrániti dělnictvo, donutiti kartely ke zlepšení stavu dělnictva, ke zvýšení jejich mzdy, k ustálení jejich postavení, aby nezáviselo na zvůli továrníka. Nestačí, jestliže stát chrání dělníka jen nepřímo. Se stejnou rozhodností jako vyrabitele musí stát také dělníka i přímo chrániti svým sociálně politickým zákonodárstvím. Principielně musí zasáhnouti nejen do výroby, nýbrž i o distribuci. »Na poloviční cestě se nemůže zastaviti, chce-li dosíci svého posledního úkolu: cestou mírnou, cestou zákonodárství a správy přetvořiti kapitalistickou výrobu, aby přestala býti nekonečným bojem mezi kapitálem a prací, v kterém poslední, slabší, přes všecky fráze o svobodě aneb snad právě následkem těchto podléhá.«

*

Ovšem pouhé zasahování státu i nejlepšími zákonnými ustanoveními nepostačí. Jest potřebí mnohem více. Řekl jsem již, že dru. Kramářovi jest otázka sociální nejen hospodářským, nýbrž i ethickým problémem. Jest

přesvědčen, že sociální reforma není možná bez nápravy duševního i mravního života individuí. Všechny snahy o pouhé hmotné zlepšení zůstanou na konec bezvýslednými, i vítězství sociálních revolucí nebude vytouženým počátkem lepší budoucnosti, nýbrž jen pramenem nových běd a spoust, zárodkem nových zoufalých zápasů, nedojde-li zároveň k mravní nápravě společnosti. Náprava není však možna individualistickou morálkou anglických a amerických reformátorů, nýbrž jen v duchu učení Tolstého, v duchu pravé lásky k bližnímu, v duchu altruismu, v duchu — slovanském. Ruský národ je ve svých základech tak sociální, tak altruistický, že posud odolává i modernímu hospodářskému individualismu.

Tento svůj názor vyložil dr. Kramář v článku »U hraběte Tolstého« (Čas 1890), hlásal jej v parlamentě i studentstvu. R. 1890 vykonal delší studijní cestu po Rusku a navštívil také hraběte Tolstého v Jasné Poljaně. Tolstému se nelíbily Kramářovy názory o zasahování státu ve výrobu a v distribuci. Také nesouhlasil Tolstoj s tím, že by chudáku bylo lépe, kdyby se mu dala mzda, kterou zaslouží. Bude mravně lepším? Bude šťastnějším? S tím zase nesouhlasil dr. Kramář. Soudil, že jsme lepšími jenom proto, že máme prostředky, abychom se tomu naučili.

Kdežto socialističtí reformátoři západoevropští usilují jen o zlepšení hmotného stavu nižších tříd, jehož chtějí dosáhnouti násilnou revolucí, američtí duchovní reformátoři a také v jistém smyslu Tolstoj usilují jenom o zvýšení mravní úrovně širokých vrstev lidových. Dr. Kramář však slu-

čuje obojí snahu. Musí se usilovati jak o povznesení materielního postavení, tak i o zvýšení mravní a kulturní úrovně lidu. Nesmí se zapomínati na jednu snahu pro druhou. Jasně precisoval dr. Kramář tento svůj názor v parlamentě dne 10. října 1891 v debatě o návrhu zákona o berních úlevách pro novostavby s dělnickými byty: »Nestojím sice na stanovisku těch, kteří hledají všechnu spásu pro sociální otázku v mravním povznesení dělnictva a otázky hmotné staví do druhé řady, doufajíce, že zlepšení nastane samo sebou; přece však myslím, že mravní stránka sociální otázky zaujímá stejně důležité místo, jako hmotná, že se podmiňují navzájem a že se nesmí na jednu pro druhou zapomínati.«

V témž smyslu mluvil dr. Kramář také k mladé generaci na sjezdu studentstva severovýchodních Čech v Hořicích dne 3. září 1892 a v Železném Brodě dne 13. srpna 1893, důtklivě ji vyzývaje, aby se zabývala otázkami sociálními. Otázka sociální, pravil, nerozřeší se pouhým hmotným zlepšením hospodářského stavu nižších vrstev, neboť to bo boj přivedlo jen o stupeň výš, ale nezastavilo jej. Musíme usilovati jak o hmotné, tak i o mravní povýšení nejen širokých vrstev lidových, ale také tříd privilegovaných, o srovnání sociálních protiv nejen povýšením nejnižších, nýbrž i obětavostí vyšších. Otázka sociální musí se řešiti ne ze strachu před dělnickou revolucí, nýbrž z lásky a soucitu k trpícím, v duchu pravého křesťanství, v duchu učení Dostojevského, Tolstého a jiných ruských spisovatelů. Ve Slovanstvu individualismus nejméně příkře se vyvi-

nul. Musíme býti Slovany nejen slovy, frázemi, ale celým svým životem, opravdu slovanským, sociálním a bratrským! —

*

Vylíčiv Kramářovo materielní i ethické pojímání sociální otázky, mohu snad přistoupiti k jeho názorům o jednotlivých otázkách, které pod jménem sociální otázky shrnujeme. Nejdůležitější otázkou sociální jest přirozeně otázka dělnická. Zejména my Čechové, soudí dr. Kramář, nesmíme v ní viděti pouhou otázku dělnictva, nýbrž životní otázku velké části našeho malého národa, kus naší národní otázky, poněvadž dělnictvo tvoří velikou část našich 6 milionů. Ježto síla a štěstí národa našeho nezávisí na několika boháčích, nýbrž na hospodářském blahobytu a na hospodářské síle nejširších vrstev, musíme tyto široké vrstvy chrániti a pokud možno hospodářsky posilovati. »Chceme v duchu sociální spravedlnosti býti národem silným ve svých massách, ne bohatstvím jednotlivců na úkor milionů« — volá dr. Kramář na studentském sjezdu v Hořicích. Vzhledem k tomu jest český demokratism docela vysvětlitelný, nutný a přirozený. Není planou frází, jest nám životní potřebou! — Prohlašuje, že by bylo přímo bezcitné, žádati od českého dělníka oběti za národnost a nestarati se zároveň o to, aby dělník mohl také žíti, jako ti druzí, a pomýšleti na něco jiného, než na chléb, aby ušel hladu. A tak chceme-li dělníka zachovati svému národu, a o to musíme usilovati tím spíše, poněvadž jsme národem malým, musíme se po-

starati, aby dělník nebyl prací vysilován, aby byl zabezpečen v nemoci a na stáří, aby hmotné jeho postavení bylo zlepšeno, aby jeho žena mohla se více věnovati své rodině a výchově dětí.

Při tom nesmí se zapomenouti na důležitou otázku, na otázku bytovou. Musíme se také postarati o levné byty, aby se dělníkům umožnil spořádaný život rodinný. Ve zmíněné již debatě o otázce bytové dne 10. října 1891 vzpomíná dr. Kramář Schönbergova výroku: »Otázka bytová jest kardinálním bodem sociální reformy«, vzpomíná hrozných líčení o bytových poměrech anglického dělnictva, jež podal Marx podle úředních anglických novin, připomíná, jak líčí Singer bytové poměry našich dělníků v Trutnově, jak je líčí zprávy našich živnostenských inspektorů, a vyvozuje z toho, že otázka bytová jest otázkou, stojící v popředí veliké řady sociálních otázek, poněvadž zdravé a levné byty, umožňujíce spořádaný rodinný život, jsou hlavní podmínkou mravního povznesení dělnické třídy.

Při důležitosti dělnické otázky jest skoro pochopitelno, že mnozí vidí v otázce sociální pouze otázku dělnickou. Nicméně jest to příliš veliká jednostrannost. Dr. Kramář často připomíná, že stejně důležitá a naléhavá jest také otázka našeho malého rolnictva a živnostnictva. V Hořicích i v Železném Brodě odporučoval dr. Kramář důtklivě studentstvu také studium těchto otázek. Malé rolnictvo a malé živnostnictvo, pravil, jest bohužel dnes už také v takovém stavu, že je naprosto potřebí, aby váž-

ně se pomýšlelo na prostředky, jak zachrániti je před úplnou záhubou.

V kandidátní řeči, kterou se ucházel dr. Kramář r. 1890 o mandát v Hořicích, prohlásil, že stát jest povinen obírati se otázkou předlužení selských statků. Stát nesmí připustiti, aby politicky i hospodářsky veledůležitý stav rolnický byl předlužením statků zničen. Bylo by velice škodlivé, kdyby se připustilo, aby se tvořila na jedné straně obrovská latifundia, patřící šlechtickým velkostatkářům nebo snad průmyslovým baronům, a na druhé straně, aby lid selský klesl na pouhé chalupníky. Kdyby se to stalo, pozbyl by sociální řád, spočívající na soukromém vlastnictví, svou nejlepší oporu, pozbyl by rolnického lidu s jeho příslovečnou láskou k vlastní půdě. Aby tomu předešel, musí stát zasáhnouti pomocně úpravou dluhů hypotečních. A v debatě o drahotě masa dne 30. listopadu 1910 prohlásil dr. Kramář, že jest ode dávna přesvědčen, že zemědělství potřebuje jisté ochrany. Bylo by přímo šílenou politikou: chtíti vyvolati proletářské poměry v zemědělstvu. Už jako Čech nemůže býti nepřítelem zemědělství, neboť český národ jest srostlý s rolnictvím.

Stejně vřele a horlivě ujímá se dr. Kramář také maloživnostníků. V článku »Motory a nástroje pro malé živnostníky« (N. L. 1892) obírá se otázkou maloživnostenskou. Ve velikém boji maloživnostnictva s výrobou kapitalistickou jde o záchranu širokých vrstev lidových před úplným proletarisováním. Zachránění tak důležitého hospodářského i politického faktoru, jakým je

živnostnictvo, jest velevýznamné pro klidný sociální rozvoj společnosti. Na to musí státní správa pamatovati, nechce-li se dopustiti těžkého hříchu. Stát musí i zde pomocně zasáhnouti a zjednati živnostnictvu možnost využitkovati nových vynálezů a strojů pro živnostenskou výrobu. Živnostnictvu musí se, pokud se to srovnává s živnostenskou výrobou, umožniti i používání mechanických motorů. První krok v tomto směru stal se přijetím návrhu dra Mengra, aby ze státních prostředků dáno bylo 10.000 zl. na opatřování strojů pro malé živnostníky. Tento obnos byl dru Kramářovi přirozeně směšně malým. Bylo by potřebí, praví, aspoň 250.000 zl. ročně. Dr. Kramář přimlouvá se ve zmíněném článku, aby zemský sněm přispěl k stejnému účelu, přimlouvá se za zřízení technologického musea v Čechách, jež by výstavami, praktickými cvičeními, zkouškami atd. sloužilo k poučování živnostníků, kterémužto úkolu dnes také znamenitě vyhovuje. Ku vzdělání živnostnictva třeba též zřizovati odborné školy řemeslnické a pokračovací. Jest dobře známo, jak horlivě se zasazoval dr. Kramář téměř rok co rok v rozpočtovém výboru o zřizování těchto škol.

Ovšem maloživnostnictvo nesmí se spoléhati jenom na státní a zemskou pomoc. Musí si také hleděti pomoci samo. Práce a výkony malého živnostnictva musejí se zdokonaliti a zlepšiti, aby vynikaly nad strojovou výrobu. Jedině pak budou moci úspěšně s ní konkurovati.

Také o úřadníky, profesory, státní zřízence a sluhy staral se dr. Kramář vždy

horlivě. V článku »Otázka úřadnictva samosprávného« (Čas 1889) žádá, aby samosprávné úřadnictvo bylo stejně kvalifikováno, stejně vzděláno, také stejně čestně i materielně postaveno jako úřadnictvo státní. Účinně se dovedl zasaditi o zlepšení existenčních podmínek středoškolských i vysokoškolských profesorů. Mimořádných profesorů universitních zastal se tak důtklivě, že i mimořádní profesoři vídeňské university zaslali mu děkovný přípis.

V nedávné debatě o drahotě masa připustil dr. Kramář, uznav tuto otázku za otázku celého středního stavu i dělnictva, že za nynějších drahotních poměrů, nebude-li zjednána brzy odpomoc, objeví se nutnost obírati se velmi vážně otázkou drahotních přídavků pro státní úřadníky a sluhy.

V téže debatě ujal se dr. Kramář průmyslu proti přehnané agrární politice, kterou byl náš vývoz decimován, Také drahota zasáhla těžce náš průmysl, poškodila velice spotřebu průmyslových výrobků. Nutí-li zmenšení vývozu a konsumu průmyslových výrobků stále k redukci výroby, jak tu možno mluviti o rozmachu průmyslu? Dojde-li mimo to následkem nynějších drahotních poměrů ku zvýšení mzdy dělníků, kteří jsou za těchto poměrů v situaci skutečně zoufalé, zvýší se náklady výrobní tak, že průmyslníci a živnostníci budou úplně nezpůsobilí k soutěži. »Prozíravá politika nesmí nechati dojíti ke katastrofám!«

Za nejpalčivější otázku sociální považuje dr. Kramář otázku ženskou. Jest opravdu in-

teresantní, jak vřele dovedl o této důležité otázce promluviti už v prvních letech 90. Na studentském sjezdu v Hořicích dne 3. září 1892 vybízel mladou generaci, aby si všjmala také této otázky. V málokterém problému sociálním, pravil, potkáváme se s takovými předsudky jako právě v tomto. Kdo jednou prohlédl si statistiku ženské práce, ženské mzdy, ženského hladu, ženské úmrtnosti a ženské mravnosti, toho hrůza musí pojati nad tím, kam jsme to přivedli s frázovitou humanitou našeho století! Co tu obětí industrialismu, bezcitného individualismu, hrabivosti našeho věku! A tyto ubohé, ztýrané ženy mají býti matkami nového pokolení, nejen fysicky, nýbrž i mravně! My mluvíme krásné, zvučné fráze o povolání ženy býti matkou, strážným duchem rodiny, a milliony žen mají svůj rodinný život jen v továrně, jen s tíží se jim zákonem vybojovalo několik neděl, aby mohly po porodu zůstati doma, a z tohoto rodinného života má vzrůstati nová generace? A to všecko jen, poněvadž je ženská práce levnější, poněvadž ženy lépe lze vykořisťovati, vše to jen, aby triumfoval nelidský zákon neobmezené konkurence! A podívejte se na statistické cifry ženského proletariátu ve velkých městech, na hroznou tu úmrtnost a mravní pokleslost, za které nejméně jsou vinny tu ubohé oběti bídy a nouze! — Ne, ženská otázka není jen otázkou hlasovacího práva žen, jest to otázka možnosti, aby miliony žen mohly po lidsku žíti, aby mohly také vykonávati své veliké povolání, vy-

chovávati nové generace, aby rodinné poměry nižších tříd našich bez jejich viny nebyly tím nejhroznějším, co splodil ten slavený industrialism našeho věku! Podívejte se na zmučenou, vysílenou dorůstající generaci našich továrních krajů, čtěte jen výkazy o procentech nezpůsobilých při odvodech, podívejte se na mravní poměry továrních měst a míst a bude vám jasno všem, oč se tu jedná.

Velice vážnou jest také druhá stránka ženské otázky, ženské vzdělání. Národ bez vzdělaných žen, praví dr. Kramář, bude vždy žíti jen polovičním životem. Veškeré kulturní interesy, umění, literatura, ba i věda, musejí najíti v ženách zrovna tak horlivé pěstitele jako v mužích, má-li se státi kulturní život opravdu věcí celého národa. Postavení ženy ve společnosti není u žádného slovanského národa takové, jako u nás. Jen se podívejme na ruské, polské ženy a uvidíme, co je v nás německého. V »barbarském« Rusku, kde jsou ruským ženám přístupny skoro všecky stupně vzdělání, soustřeďuje se zájem o literaturu, umění a vědu v rodinách a ne v hospodách, jako leckde na západě.

*

Při řešení jednotlivých otázek sociálních dlužno pamatovati na souvislost hospodářských zájmů. Dr. Kramář výslovně na to poukázal v »Poznámkách o české politice«. Nutí-li nás pokračující hospodářský rozvoj viděti také v

otázkách hospodářských životní otázky národní a v hospodářských organisacích jednotlivých tříd nezbytné a důležité články sociální organisace národa, nezapomínejme, že chovají v sobě také plno nebezpečných, pro malý národ velmi nebezpečných prvků rozkladných. Zda-li nás nemusí lekati rostoucí třídění našeho malého, ještě nesamostatného národa propastmi stavovských zájmů, vidíme-li, jak se v nich tříští jeho politická síla?! Kterak má prospívati nesporné kulturní a hospodářské sesílení, o kterém se tolik mluví, má-li v zápětí nebývalé tříštění sil? Jest opravdu vážnou povinností nás všech, aby se propast třídních a stavovských zájmů mezi jednotlivými vrstvami našeho národa nebezpečně neprohlubovala. Národu zdravé a prospěšné řešení jednotlivých otázek sociálních a hospodářských musí se díti s ohledem na celek. »Hospodářský život státu nebo národa není jen prostým součtem zájmů a potřeb jednotlivých skupin, které možno uspokojiti bez ohledu na druhé, nýbrž složitým organismem, jehož jednotlivé zjevy posuzovati dlužno v souvislosti s celkem.«

Také v drahotní debatě dne 29. listopadu 1910 poukázal dr. Kramář na souvislost hospodářských zájmů jednotlivých vrstev: »Říkají-li agrárníci, že průmysl jest přímo interesován na ochranných clech zemědělství, jest to pravda. Průmysl jest zajisté interesován na rozkvětu zemědělství, ale zemědělství ještě více na rozkvětu průmyslu.« Na tuto souvislost nesmí se tudíž zapomínati!

Dr. Kramář uplatňoval vždy s důrazem svoje sociální názory, zejména v parlamentě, nejen vůči voličům. Příležitosti k tomu poskytly mu zastaradé řády rakouské přirozeně dosti. Jsa přesvědčen s Lassallem, že stát neudržují ti, kdož pijí čokoládu, a že nejsilnější dovedou nejvíce křičeti a nejvíce se brániti, pokládal za svou přední poslaneckou povinnost vystupovati proti požadavkům, které mu se zdály příliš neodkrytě zastávati se zájmů tříd hospodářsky silnějších, jimž dosud bylo tolik ulevováno. Této povinnosti také dostál. Po dvacet let své poslanecké činnosti podporoval nebo dokonce stál v čele každé akce, jež měla za účel hospodářské, politické a kulturní posílení nejširších vrstev lidových. Vytknu ještě jenom nejdůležitější případy. Jest dobře známo, jak horlivě se zasazoval dr. Kramář vždy o všeobecné hlasovací právo.

Méně již jest známo, jak uplatňoval dr. Kramář své sociální názory při projednávání berních předloh. Stál důsledně na stanovisku sociální berní politiky. Zejména v prvních letech 90. býval obyčejně dr. Kramář vedle prof. Kaizla v parlamentě řečníkem mladočeského klubu o finančních předlohách. Povolán byl k tomu svými odbornými vědomostmi, jimiž záhy získal si v kruzích parlamentárních mnoho úcty a vážnosti. Ovšem jeho vážná spolupráce ve výboru poplatkovém, v berní komisi a v komisi valutové nezdála se mnohým dost oposiční a dr. Kramář byl také jedním z »odborníků«, proti kterým se svolávaly v Čechách schůze s programem: »Potřebujeme-li odborníků nebo charakterů?«

Dne 4. února 1892 prohlásil dr. Kramář jako generální řečník proti návrhu zákona o zdanění bursovního obchodu, že stát musí se vyhnouti zdání, jakoby vyměřoval břemena způsobem nestejným a nerovným. Volání mass po dani bursovní jest přirozené. Schudlý rolník, malý muž, jenž se v potu tváři namáhá, aby dal státu, co na něm požaduje a ušel exekutorovi, jenž jej ruinuje, musí pociťovati, že není vše v pořádku, ukládají-li se tak veliká břemena nejslabším. Slyší o bohatství bursy, o milionech, jež tam možno lehko získati a jest přirozeno, že chce, aby stát od bursy stejně bezohledně požadoval, co žádá na něm. Neví, že na burse nejsou sami Kroesové, že bursa má také svou sociální otázku, své malé a chudé lidi. Ačkoliv dr. Kramář uznává požadavek vydatné bursovní daně za oprávněný, soudí, že není potřebí na odůvodnění jeho spílati burse »jedovatých stromů«. Bursa, pravil, jest hromosvodem našeho celého kapitalistického řádu hospodářského. Spílá jí každý, kdo chce spílati dnešnímu hospodářskému řádu a nemá odvahy proti němu se vysloviti. To socialisté jsou v tom ohledu mnohem důslednější! Jak možno chtíti, aby na burse zavládla morálka, když není možno docíliti, aby ovládla náš obyčejný hospodářský život a to proto, že nynější řád hospodářský jest založen na zkracování slabších silnějšími a na boji všech proti všem. Bursa jest pouhým zrcadlem dnešního řádu hospodářského. Nezmění ji žádné deklamace a opatření, dokud vláda bezmezného individualismu nebude nahrazena ví-

ce sociálním — nikoliv socialistickým — řádem společenským. Jenom pak bude nutným orgánem oběhu statků, hospodářské výměny a nikoliv současně také velikou hernou. Proto mohl by se vysloviti pro daň bursovní jen z důvodů berně politických, z důvodů spravedlivého rozdělení břemen, nikoliv však z toho důvodu, aby hra na burse se obmezila nebo odstranila. K boji proti větrným mlýnům by se nepropůjčil. Ovšem obchody bursovní dlužno přísně rozlišovati, individualisovati a podle stupňů zdaniti. Zejména dlužno odlišovati obchody pouze prostředkující od čistě spekulačních. Tyto měly by se vydatně zdaniti, ony mírněji. Také konstatoval dr. Kramář, že osnova Bilińského zavádí něco jiného, než se původně zamýšlelo. Místo bursovní daně chce zavésti jednoduchou daň z obchodu s cennými papíry. To bylo již dávno příkazem spravedlnosti. Bylo anomalií, že vedle poplatků za převod nemovitostí neměli jsme tak dlouho protiváhy v dani z obchodů s cennými papíry! Žádal také, aby se snížil ještě více poplatek z převodů nejmenších nemovitostí. Přesvědčen jest však, že spravedlivé a vydatné zdanění bursovního zisku jest možné toliko vzestupnou daní z osobního důchodu a z dědictví. Jenom pak se uleví nespravedlivě postiženým malým poplatníkům, rolníkům a maloživnostníkům.

Zdržel jsem se při této řeči, abych mohl uvésti interesantní názory dra Kramáře o burse. Již před tím vzbudila velikou pozornost řeč dra Kramáře o reformě přímých daní, kterou promluvil dne 18. listopadu 1891. Již v této řeči žádal

zavedení obecné progressivní daně důchodové a vydatné daně dědické, aby se mohlo spravedlivě uleviti chudším poplatníkům, nyní přetíženým netoliko daněmi spotřebními, nýbrž i daněmi přímými. Ministr financí Steinbach uznal dne 20. listopadu 1891 Kramářovu řeč za velevýznamnou a poslanec za obchodní komoru brněnskou a národohospodářský spisovatel dr. Neuwirth, obíraje se Kramářovými názory, prohlásil, že nikdo nepopře, že poslanci čeští osvědčují oposici plnou svěžesti a pracovitosti až překvapující. »Národním Listům« ovšem nebyla řeč Kramářova dosti oposiční. V berním výboru, k projednání Steinbachových předloh o reformě nejdůležitějších daní přímých zvoleném, byl dr. Kramář spolu s poslancem Formánkem, jak sám konstatuje v »Dějinách české politiky nové doby,« oporou ministra Steinbacha proti většině výboru, které se příčila Steinbachova sociální politika berní. Steinbach, jenž nenáviděl úzkoprsý německý liberalism a cítil s nižšími vrstvami, ve svém exposé výslovně prohlásil, že cílem předloh jest spravedlivé vyrovnání daňového břemene, lepší a snesitelnější jeho rozdělení přibráním daně schopných elementů, jež dosud daňové povinnosti unikaly. Ježto po několik let podařilo se přičiněním Dunajewského zachovati budžetní rovnováhu, vedla k podání předloh jenom skutečná potřeba reformy. Předlohou žádán byl pro stát jen pravidelný roční dva a půl procentní přírůstek, přebytku mělo se použíti na slevy daně pozemkové, domovní a živnostenské. Dru Kramářovi podařilo se v subkomitétu pro daň živnostenskou docíliti, že kon-

tingent daně živnostenské se počítati měl od roku 1892 a ne od roku 1893, jak předlohy žádaly, takže vláda nemohla toho použíti k vyšroubování daňového výnosu. Také docílil, že týž kontingent nemá růsti ročně o 2·4 proc., ýbrž jen o 1·2 proc.

V řadě článků »Reforma osobních daní přímých« (Čas 1892) vyslovil se dr. Kramář o předlohách ministra Steinbacha celkem velmi sympaticky. Srovnával je s předlohami dřívějšími, z kterých vanul duch bezohledného hospodářského liberalismu a které, jako předlohy Dunajewského, měly převážně fiskální účel, uvítal je, jako znamení toho, že názor o pojímání sociálních úkolů státních se počíná i v Rakousku měniti, o čemž svědčily již novela k živnostenskému řádu, zákony o živnostenském dozoru a o pojišťování dělnictva. Se zadostiučiněním konstatuje, že v předlohách jeví se opravdová snaha vyhověti mnohému přání a odpomoci různým steskům zemí, obcí i okresů. Uvítal blahovolné stanovisko předloh k záložnám a společenstvům. Zemským financím přiznáno bylo v nich 20 proc. výnosu nové osobní daně důchodové. vzdají-li se země pro sebe a pro ostatní autonomní korporace práva k přirážkám. Tím měl býti učiněn, jak se praví v motivech, první krok k osamostatnění zemských a autonomních financí; poskytnutím vlastních příjmů měly býti zbaveny nutnosti hledati uhrazení svých potřeb hromaděním přirážek ke státním daním, čímž nespravedlivost dosavadního rozdělení břemene daňového byla jen nesnesitelně zvyšována. Malým obcím poskytovaly předlohy úlevu ustanovením, že zaváděly při dani živ-

nostenské zásadně jenom zdanění celého výnosu na místě závodu, ať je to filiálka nebo ne. Továrny bývaly dosud prohlašovány za pouhé filiálky závodů hlavních a v místě placena jenom malá daň. Daňovými předlohami upravena byla z výnosových daní jen všeobecná daň živnostenská (výdělková), daň na podniky povinné k veřejnému účtování, daň ze služného a daň rentová. Dříve již upraveny byly daň pozemková a daň domovní v různých kategoriích. K této plné soustavě daní reálných měla přistoupiti osobní daň důchodová. Uzákoněna byla reforma přímých daní osobních teprvé za Badeniho zákonem ze dne 25. října 1896. Dr. Kramář obírá se ve svých článcích jednotlivými daněmi, konstatuje opravdový pokrok ve smyslu požadavku všeobecnosti a spravedlnosti a v duchu sociálném. Ovšem reforma daňová přijetím předloh nebude ještě dokonána. Třeba ještě dobré daně dědické, progressivní i dle stupňů příbuzenství — děti a rodiče co nejméně a jen v dalších stupních příbuzenství ostřeji — a progressivní i dle obnosu dědictví. Minimum, od daně osvobozené, nebudiž vyměřeno úzkoprse v míře příliš nízké. Daň dědická budiž z větší části daní zemí a samosprávných korporací. Těmto nechť se dostane 60 procent, státu jen 40 proc. jejího výtěžku. Tím by se jen uspíšilo osamostatnění finančního hospodářství samosprávy, k němuž je nejlepší cestou odevzdání části daní výnosových a podílu na progressivní dani dědické.

Potom bylo by nutno přistoupiti k reformě daní nepřímých. Třeba opravdu odstraniti

anebo zmírniti daně, jež chudině nelítostně zdražují každé sousto, všechny potřeby životní. Také náš řád poplatkový, který tolik tíží zase třídy nejslabší, dlužno reformovati.

Z těchže důvodů žádal dr. Kramář již ve svém spisu »Rakouské papírové peníze od r. 1848« a ve své řeči dne 18. listopadu 1891 odstranění malé loterie, jež by se ve spořádaném státním hospodářství finančním neměla vyskytovati. Ve zmíněném spisu nazývá malou loterii charakteristickým zjevem rakouských finančních poměrů. Není dosti na tom, že valutové hospodářství činí obchod hrou, stát sám zavádí nejzhoubnější hru, která ničí — bez všeho přehánění — tisíce existencí a to nejslabších!

Ve smyslu svých sociálních názorů pokládá dr. Kramář záložny a výrobní společenstva za daleko důležitějšího činitele našeho hospodářského života než spořitelny. Ovšem i u těchto dlužno rozeznávati veliké a bohaté ústavy od menších. Dne 16. února 1892 podal ve výboru poplatkovém obšírný referát o peticích Jednoty záložen českých, v níž se žádá zrušení dvouprocentního poplatku z úroků volných vkladů. Přimlouval se za úlevy pro záložny. K jeho vývodům přidali se všichni řečníci, takže návrh byl ve výboru přijat jednohlasně a dr. Kramář ustanoven referentem pro sněmovnu.

Značnou účast měl dr. Kramář také v akci o nápravu měny. Její nutnost prokazoval již ve zmíněném svém spise »Rakouské papírové peníze od r. 1848, jejž vydal německy r. 1886 a věnoval svému učiteli prof. Wagnerovi, přimlouval se za

ni ve sněmovně dne 3. července 1891, pojednav o ni soustavně. Konstatoval zhoubné důsledky porušené valuty: nepevnost cen a znemravňující bursovní hru. Navrhl měnu jednotnou, a to zlatou. Pro tuto také hlasoval v komisi valutové, do které byl zvolen za české poslance spolu s Kaizlem a Eimem, a hájil ji proti prof. Suessovi a Neuwirthovi, kteří se zastávali měny dvojité. Prohlásil, že dovedou-li se obětovati ohromné miliony na výdaje vojenské, dlužno přinésti také oběť v tak důležité reformě hospodářské. Také svým hořickým voličům. vysvětlil dr. Kramář, jak si nápravu měny představuje. Dlužno, aby se přechod stal bez náhlých změn. Proto se přimlouval za zachování zlatky a pro ražení půlzlatníků, t. j. korun v dostatečném množství jakožto peněz drobných; vyslovil se však proti veškerému ponechání státovek a také proti stříbrnému courantu. Musíme míti měnu čistou a dosažení té jest jen otázkou útrat, jež nebudou přílišné, bude-li stát participovati větší měrou na zisku Rakousko-uherské banky. Také se zastával dr. Kramář rozhodně názoru, že není potřebí nuceného placení hotovými k udržení valuty v rovnováze, vyvracel námitky, že bude obtížno opatřiti dostatečné množství zlata, ježto rozvojem odúčtovacího obchodu klesne spotřeba kovových peněz a stříbro i při zlaté měně zůstane v oběhu, že si oběh nežádá zlata, že se může nasytiti bankovkami, zvláště v Rakousku, kde jsme zvykli papírovým penězům. Oproti námitce, že nejsme schopni udržeti své zlaté peníze, konstatoval, že své zlato můžeme chrániti diskontní politikou cedulové banky.

V otázce obchodních a celních smluv nedovedl se dr. Kramář, jak prohlásil v debatě o nových obchodních smlouvách se státy středoevropskými dne 12. ledna 1892, vyšinouti na výši svobodné tržby nebo ochranného cla. Soudil, že časy těchto romatických theorií asi již minuly jako v jiných otázkách hospodářských. Poskytují sice stále ještě látku ke skvělým kapitolám v různých učebnicích, ale v tvrdém životě hospodářském stali jsme se již mnohem střízlivějšími. Dnes uzavíráme obchodní smlouvy, abychom dosáhli co možná největších prospěchů pro domácí výrobu. V budoucnosti budeme míti co činiti s velkolepými uzavřenými obchody. Z ochranářské politiky jednotlivých států přejdeme k uzavřeným skupinám celých dílů světa.

Ve svém studiu nárohospodářském obíral se dr. Kramář zejména otázkami finančními. Většinu svých článků uveřejnil v »Athenaeu« a ve starších ročnících »Času«, v těchto pod značkou »L. E.« a »— ř —«. K článkům, které jsem již uvedl, mohu snad ještě připomenouti články o »Zemské bance« (Čas. 1889), v nichž vytýká její význam pro úvěr komunální a meliorační. Učiní konec závislosti našich obcí na peněžním trhu vídeňském. Chtěl by, aby Zemská banka byla ústavem tak mocným a tak vedeným, aby se stala mohutným střediskem, ze kterého by byla provedena pevná organisace českého hospodářství. Uznává zřízení Zemské banky za jedno z velmi závažných aktiv staročeské strany. Také do Ottova slovníku naučného psal pod značkou Kmř. — Několik let zabýval se

dr. Kramář ve Vídni též archiválními studiemi o finanční a správní historii rakouské. Menší práce z tohoto oboru uveřejnil v různých odborných časopisech.

V duchu svých sociálních názorů přimlouval se dr. Kramář v parlamentě dne 5. července 1892 za reformu právnických studií universitních. Žádal, aby se umožnila evoluce z individualismu naší právní vědy k socialismu. Stát zasahuje vždy více do sociálního života, jeho úřadníci mají nejtěžší a největší úkoly, mají zasahovati v obrovský boj sociálních protiv, aby je mírnili a vyrovnávali, mají býti strážci sociální spravedlnosti, i jest potřebí, aby měli správné, předběžné vzdělání, aby stáli na vyšší sociálních problémů. A právě k tomu zde má býti universita!

Dr. **Karel Franzl.**

STÁTOPRÁVNÍ NÁZORY.

Dr. Kramář nebyl přesvědčeným státoprávníkem hned v době svých příprav k politické činnosti. Měl o českém státním právu, jak sám doznal v lednu t. r. na schůzi na Malé Straně, jisté pochybnosti, jež vznikly pravděpodobně jednak z politických nezdarů a neúspěchů českého státoprávního programu, jednak byly asi vyvolány všeobecnou pochybovačností, vyznačující tolik nový směr tak zv. realistický a nezastavující se ani před národními našimi paladii; ani státoprávním programem, jenž po 30 let tvořil úhelný kámen naší politiky.

Avšak pochybnosti ty nevzklíčily v žáku a odchovanci francouzské vysoké politické školy, aby nebyly dozrály v plné a bohaté klasy. Dr. Kramář se vší svou houževnatostí, pílí a touhou po zjištění pochybného věnoval se 4 a půl leta studiu veřejné správy rakouské v archivech vídeňských

Výsledky byly překvapující: změnily rázem mladého skeptického vědce v oddaného a vytrvalého obhajce a hlasatele českého státního práva, politika v strážce dosavadních kusů a v dobyvatele toho, co nám jest odpíráno z dobrého práva našeho.

Poprvé proklamuje Dr. Kramář své státoprávní přesvědčení a formuluje svůj státoprávní program v návrhu realistické družiny na aktuelní český politický program — jenž byl většinou jeho prací i jeho myšlenkou v r. 1890 v týdenníku »Čas«, roč. IV.

Avšak nespokojil se jenom s programovým tvrzením, nýbrž rozvádí a odůvodňuje je článkem: Federalisace Rakouska, jenž svou novotou a jasným a určitým stylisováním vzbudil ve všem českém tisku přímo rozruch, polemiky i vážné úvahy. Později r. 1895 rozšířil Dr. Kramář svůj původní náčrtek na »politickou brožuru«, »studii«, »články«, psané v Barbo, uveřejňované v »Zeit«, určené veřejnosti německé, pro nás však ne bezcenné a přeložené v knížce: »České státní právo«.

Ačkoliv nás spisovatel této »politické brožury nechce unavovati obšírným vylíčením výsledků svých archiválních studií z doby Josefa I., Karla VI. a Marie Terezie« — a jest toho litovat — přes to podařilo se mu nade vší pochybnost dokázati, že osudnou dobou pro naše státní právo nebyly náboženské nepokoje a nešťastná porážka na Bílé Hoře, jak tvrdili zastanci teorie o propadlých právech, nýbrž klidně se odbývající reformy osvícenských panovníků: Marie Terezie a syna jejího Josefa II., pokračovatele v centralistickém a násilném díle matčině.

Bitvou na Bílé Hoře — dokazuje dr. Kramář — byly způsobeny národu nenahraditelné škody po stránce národní, ale naprosto jí nebylo rozhodnuto o samostatnosti a neodvislosti zemí koruny

české, jejich jednotě, nedělitelnosti a neodlučitelnosti a o smluvním poměru mezi dynastií a korunou českou. Neboť tehdy jednalo se jen o to, bude-li nadále v zemích českých vládnout stavovská oligarchie a vedle ní bezmocný král, hračka šlechty, či mocný absolutistický král. Spor byl rozhodnut pro tohoto.

Od té doby mohl král »měniti zákony a dávati nové« ze své absolutistické moci a podle své vůle — byl tedy »výhradným zákonodárcem« v zemích království českého pro vnitřní život ústavní — ale nemohl a neměl právního titulu ani po stránce formální ani materielní k tomu, aby cokoliv měnil na poměru království českého k dynastii habsburské, na suverenitě zemí koruny české a na celistvosti a neodvislosti českého státu vůči ostatním zemím pod habsburským rodem jsoucím. Nešetřil-li by totiž král těchto právních základů, pozbyl by eo ipso také svého právního a zákonného důvodu pro dědičnost a posloupnost na trůně českém.

Dr. Kramář také ukazuje jak všecky tyto právní podklady po bitvě na Bílé Hoře nejen byly hájeny, nýbrž i prováděny. Ferdinand II. kladl opravdový důraz v Obnoveném zemském zřízení na zákonnou dědičnost na trůně českém; v přísežné formuli v majestátním listě z 29. května 1627 přislíbil hájiti a zachovávati práva království českého; moc zákonodárnou a správní, k níž jako absolutistický panovník byl oprávněn, vykonával prostřednictvím české dvorské kanceláře, která představovala naprostou zákonodárnou a správní samostatnost zemí koruny české; rovněž na sně-

mech generálních, vztahujících se na všecky země české, nebylo nic měněno.

Tento stav vedle korunovačních přísah byl zvláštním slavnostním způsobem utvrzen a pro všecku budoucnost zaručen přísahami, když stavové čeští přijímali t. zv. pragmatickou sankci, t. j. novou smlouvu s rodem habsburským o dědičnosti a posloupnosti vzhledem k české koruně.

Někteří se domnívají, že tímto státním aktem personální unie, jakou do té doby bylo spojení státu českého s ostatními zeměmi rodu habsburského, stala se unií reální. Dr. Kramář — po mém soudě velmi zdařile — hájí tu »krajní názor«, že ona neodlučitelnost a nedělitelnost zemí, v pragmatické sankci vyslovená, vztahovala se jedině a jedině na jednotu států pouze vzhledem k dynastii.

Při té příležitosti nezamlčuje dr. Kramář, že se tvořily centrální úřady: dvorská komora, válečná rada, dvorská tajná rada, a připravovaly tak půdu reální unii. A byť samy ještě nebyly skutečnými ústředními orgány s t á t ů habsburských — byly totiž považovány za úřady osobní, t. j. osoby královy — přes to ukazují nám směr, kterým by se byl bral pravděpodobně vývoj samostatných území, spojených dynastií habsburskou, kdyby nebýval násilně přerušeň Marií Terezií.

Dr. Kramář myslí, že by se samostatné celky byly sotva bránily centralisování některých odvětví správních; a to proto, že moderní politika hospodářská, mocenská i sociální vynucuje si sama velkých územních jednotek, a protože instituce takové byly by jen k prospěchu zemí. Touto

přirozenou cestou byla by vznikla zdravá reální unie, na zisk celé říši i jejím samostatným částem.

K tomu ovšem naprosto nebylo třeba, aby Marie Terezie beze všeho oprávnění, bez zákonného podkladu proti své korunovační přísaze a slibům slavnostním o své újmě zrušovala zákonodárnou a správní samostatnost zemí koruny české, jak učinila zrušením české dvorské kanceláře r. 1749. Dr. Kramář právem vidí v tomto centralisačním činu osvícené panovnice násilné zasažení do právního stavu království českého, křivdu a bezpráví na českém státním právu a bezohlednost k českému národu, neboť zrovna tehdy přinesl tento pro zachování zemí českých rodu habsburskému největší oběti a ještě nebylo zapomenuto, že representanti koruny české b e z e v š í n á h r a d y dobrovolně změnili řád posloupnosti ve prospěch Marie Terezie.

Svým jednostranným rozhodnutím mohla Marie Terezie sice vytvořiti nový stav, po př. zákony, ale stav ten byl, jest a bude protiprávním, protizákonným, právně neplatným, dokud nebude změněn v předešlý. Neboť způsoben byl bez schválení a svolení stavů, jimiž rovněž nikde a nikdy za právní nebyl uznán! Tak se stalo, že české státní právo bylo vzato z užívání, nebylo však zrušeno a jsouc nepromlčitelné, trvá dodnes ve své celistvosti, platnosti a úplnosti, jak o tom ostatně svědčí ještě korunovace a řada dokumentů z doby 19. stol.

Dr. Kramář však při všem svém horoucím zanjetí pro velké, právně neporušené a nepromlči-

telné právo koruny české na samostatnost a neodvislost nepřezírá událostí a pohnutek, které vedly velkou panovnici rakouskou k dílu centralisačnímu, pro nás tak neblahému. Byl to strach před ztrátou koruny české; bála se totiž, aby se neopakovala historie s králem Bavorů. Byl to král pruský, jehož úspěchy, sílu a slávu hledala v centralisované správě Pruska, zapomínajíc, že její státy měly za sebou různý staletý historický vývoj a různý vývoj právní, že byly různorodé po stránce hospodářsko-geografické a národnostní. Proto vzor její selhal a brzdil jenom hospodářský a kulturní rozvoj národů a státní. Konečně nemalý vliv na Marii Terezii v této příčině měly: povaha panovnice samé a nové proudy hospodářské a sociální politiky.

Takovýmto způsobem vzniklo mechanické dílo státního centralismu, »výtvor silné osobnosti«, ale ne »státnického ducha«, uvažujícího všecky kulturní, hospodářské a historické složky, o něž jedině může se opírati velký zdravý celek. Tak také byly vneseny do ústrojí státu zárodky vnitřních bojů. Dílo cenralismu jeví se nám potom jako násilné, nepotřebné a neúčelné.

Novější studie, obírající se českým státním právem, jsou věnovány pravidelně době, kterou dr. Kramář položil za nejdůležitější: r. 1749—1848. Zvláště zvěčnělý velký učitel říšských dějin na české universitě a neúmorný badatel historicko-právní prof. Bohuš Rieger, svými menšími pracemi přispěl k objasnění snah centralisačních v oné době. Přirozeně, že v některých věcech přináší nový detail, nebo jej podrobněji vykládá (na

př. česko-rakouskou dvorskou kancelář) a že klade na některé události větší důraz (na př. na zavedení konstituce r. 1848); celkem však v podstatě na linii, drem Kramářem naznačené, nezměnilo se v dosavadním badání nic.

Poznali jsme, jak o právním základě českého státního práva soudil dr. Kramář jako historik a právník. Jak politik?

Kde se naskytla příležitost uplatniti výtěžky studií a hájiti stanovisko českého státního práva, dr. Kramář učinil tak. Činil tak při státoprávních adressách na sněmu českém a velmi výrazně při projednávání renunciace následníka trůnu Františka Ferdinanda v říšské radě r. 1900. Neboť v tomto případě se jednalo o právo, které »stojí nedotčeno, v plné síle«: o právo posloupnosti na trůn český.

Tehdy čeští poslanci na návrh dra Kramáře nesúčastniti se vůbec jednání ani v komisi,, ani v plénu sněmovním, čímž dali na jevo, že neuznávají říšskou radu za právní půdu pro otázku posloupnosti a dědičnosti na trůně českém, a upozornili na právní důsledky, které by jednou mohly vzniknout pro dynastii tím, že renunciace nebyla předložena sněmům zemským, jako jediným nositelům smluvního poměru mezi rodem panovnickým a korunou českou.

Dr. Kramář dále jako politik žádá restituci českého státního práva, t. j. obnovení českého státu — ovšem v rámci nynější říše a tak, aby tím nebylo poškozeno mocenské postavení říše a nebyly činěny překážky politice hospodářské a sociální, jež se rozvíjejí se zdarem jenom na vel-

kých teritoriích. Ba, i když nejlepší jeho přátelé a vynikající politikové, jako Kaizl, Eim, nesouhlasili s ním v tomto nejvyšším ideálu politickém, »politický romantik« a »naivník« — tak říkali dru Kramářovi — se ho nevzdal.

V těchto svých studiích dotýká se dr. Kramář různých otázek: centralisace, decentralisace, federativního Rakouska, autonomie národní a pod. O těchto věcech však šíře pojednáno bylo v části politické.

Nás tu zajímá ještě soud Kramářův o ústavních pokusech z 2. polovice minulého století, o příčinách prohry v boji státoprávním a uherském státním právu.

Rozborem ústavy prosincové z r. 1867 dospívá dr. Kramář k úsudku, že byla celkem povahy federalistické, že však přes to znamená posílení centralismu. Neboť na centralistické organisaci správy nebylo změněno nic a spory, které touto rozdílností principů správních a legislativních vznikaly, končily vítězstvím praxe, t. j. správy nad »teoreticky konstruovanou legislativou«.

Nejednotnost stanovisek v zákoně o moci vládní a výkonné, a s druhé strany v zákoně o moci zákonodárné zvlášť neblaze působila na činnost a význam sněmů. Ačkoliv tyto po stránce zákonodárné podle ústavy »stojí výše než říšská rada«, ačkoliv »pro zákonodárství byly vlastně základem a pravidlem« a vysílaly na říšskou radu delegáty, přes to přese všecko nemají moci, aby svá usnesení provedly — činí tak vláda, jež však může provésti usnesení proti jeho duchu a není za to zodpovědna — aby donutily vládu k še-

tření a řádnému provádění zákonů. Podle zemského zřízení vláda není sněmům vůbec zodpovědna. Krom toho nedostává se sněmům dostatečných finančních prsředků a tak činnost jejich upadá na úroveň sborů automních. Podobným nedostatkem exekutivy trpí také zemský výbor.

Důsledky z ústavy, tak nelogicky a nejednotně budované vedou k názorům, diametrálně si odporujícím a neřešitelným. Tak tomu jest na př. v otázce ministerstva orby, ve věcech školství i obecního zřízení.

Už z důvodů uvedených — nehledě ani k státoprávním — žádá dr. Kramář, aby logicky neudržitelná budova ústavní z r. 1867 byla změněna a postavena na jednotný princip v zákonodárství i správě.

Podle mínění Dra Kramáře boj státoprávní byl prohrán hlavně proto, že jsme sami neznali českého státního práva, čili že »nedovedli jsme svou politiku věcně a vědecky zdůvodnit.« Tato neurčitost zvlášť jasně se jeví ve fundamentálkách, které podle úmyslu svých tvůrců měly být ústavou zbudovanou na historickém právu českém: upravovaly však nepřesně státoprávní poměry zemí českých a osvojovaly si právo bez dohody a souhlasu ostatních zemí rakouských měniti ústrojí Rakouska. Avšak z toho, že na př. Palacký v r. 1848 nebyl pro státní právo české, že nebylo mezi českými politiky jednotnosti v názoru na vývojové fáse a právní základy jeho, z toho ovšem nelze ještě dovozovat, že jsme porušili právní kontinuitu českého státu.

Další chybou státoprávní politiky staročeské bylo to, že korunovace, t. j. symbol českého státního práva, byla přeceňována, že byli jsme vedeni šlechtou, čímž pozbyli jsme sympatií Evropy demokratické a liberální, že proti centralismu nepostavili jsme se v místě, kde vznikl a rostl, kde jsme se měli dohodnout o federativním konečném ústrojí Rakouska, že jsme zapomněli na hospodářské své zájmy i »administrativní hospodářské spojení s ostatními zeměmi« a konečně, že příliš sledovali jsme svůj vzor politický: Maďary.

Ale v Uhrách, jak Dr. Kramář ukázal v článku o státoprávním vývoji v Čechách a Uhrách v »Uj Magyar Szemele«, byly poměry daleko příznivější pro úspěšný boj o samostatnost. Uhry dovedly využít každé změny ústavní ve svůj prospěch (pragmatická sankce; r. 1749 atd.), uherská šlechta znala dobře svých práv, dynastie korunovací sama snažila se připoutati si lid a co je hlavního: v Uhrách bylo komitátní zřízení, které živilo ve všech vrstvách trvalé vědomí státní samostatnosti a svéprávnosti.

Shrnujeme: Dr. Kramář prvý z českých praktických politiků věnoval se vědeckému bádání o právních základech českého státního práva a prvý zjistil, že svévolné porušení jeho padá do let 1749—1848, že naše právo na samostatnou a jednotnou správu i zákonodárství v zemích koruny české nebylo cestou legální nikdy porušeno, že mu nebylo nikdy zadáno a v důsledku tohoto názoru žádá restituci českého státu za šetření mocenského postavení říše.

Fr. Stašek.

NOVOSLOVANSTVÍ.

Nejmladší sice, ale tím svéráznější a smělejší mezi svéráznými a smělými myšlenkami Dra Kramáře jest myšlenka novoslovanská. Pro ni jest dr. Kramář milován a ctěn těmi, kteří mu rozumějí, s ním cítí a souhlasí; optimistou a snílkem je nazýván těmi, kteří novoslovanství v přílišném svém pessimismu nemohou porozumět a chápat a dokonce hlasatelé bezohledného »pudu na Východ« i »na Jih« troufají si za pozorovatelného souhlasu »sekundantů na Dunaji« osočovati dra Kramáře za zrádce na Rakousku.

A přece je jisto, že, jsou-li nebo mohly-li by být konsekvence novoslovanské myšlenky dra Kramáře politickými, že jsou anebo mohly být takovými zrovna ve smyslu idei státu rakouského uvnitř i zevně. Kulturní a hospodářské sblížení slovanské — a o nic jiného se novoslovanství Kramářovo nesnaží — urychlily by nacionální vývoj rakouských Slovanů, a urychlení jejich vývoje znamená přece především také uspíšení vyrovnání mezi nimi a Němci, po případě i mezi Slovany v Uhrách a Maďary. Dr. Kramář netajil se nikdy tím, že netouží po slovanském Rakousku a v důsledku toho také odmítá politicky motivovaný austroslavismus

v nejhlubším přesvědčení, že slovanské Rakousko, i kdyby bylo možné, nezbytně by mělo v zápětí konflikt se slovanským Ruskem, jak dějiny konfliktů mezi Ruskem a Polskou dokazují. Dr. Kramář nechce tedy Rakousko slovanské, rovněž ale nechce Rakousko německé, nýbrž Slovany i Němce volné při rozvoji jejich národní individuality, kulturně i hospodářsky soutěžící a společně v Rakousku vládnoucí a rovným dílem šťastné. »My Slované,« pravil dr. Kramář ve své pražské řeči dne 19. června 1908, po příjezdu z první slovanské konference v Petrohradě, »neděláme politiku světových převratů.«

Moderní slovanství, tak jak je dr. Kramář pojímá, nemůže býti a není nikomu na světě nebezpečno, jen snad tomu, kdo chce zlo Slovanstva; po druhé však není nebezpečí politické v tom, co ono chce, neboť vůbec vylučuje státobornou politiku. Novoslovanství stojí úplně na základech těch států, v nichž Slované žijí, nechce znáti — a to se týče zejména nás Čechů — dvojitého vlastenectví, ale chce sjednocením svých složek dosáhnouti a míti ten význam, který národům těm — a opět toto platí především o nás a Slovanech v Rakousko-Uhersku — patří a pro Slovanstvo je potřebným.

Z Berlína vyšel první výstřel proti novoslovanství, kterým toto hnutí a zejména jeho otec, dr. Kramář, před celým světem byl stigmatisován jako zrádce Rakouska; v historii anexe Bosny a Hercegoviny a zvláště po provedené anexi jejich i v Rakousku tyto berlínské žaloby

našly ochotné posluchače, třeba že dr. Kramář, zrovna v zájmu Rakouska, postavil se pouze proti těm, kteří myslí, že Rakousko má dělat avantgardu a předbojovníka německého vlivu na Balkáně, čili vlastními slovy Kramářovými: »Největší překážkou německému »Drang nach Osten« je Rakousko silné spokojeností svých národů.«

A když dr. Kramář takto upřímně zjasnil naši posici vůči státu, ve kterém žijeme, vyložil vliv slovanského sblížení na zachování evropské rovnováhy takto: »Tato naše posice, která nás chrání před každým podezříváním, musí býti každému, kdo nechce záhubu Rakouska tím, že by učinil Rakousko německým, poněvadž německé Rakousko bude slabší než sousední Germania a musí padnouti do klína Germanii, každému, kdo si nepřeje hospodářského sblížení Rakouska a Německa, které by vedlo ke ztrátě samostatnosti Rakouska, neboť budeme-li postupovati svorně, tím snáze se ubráníme každému nebezpečí, které by z Rakouska udělalo předvoj germanisace. V tom je síla naší posice. Tomu všichni rozuměli a proto já také věřím, že slovanská myšlenka půjde ku předu, neboť nikde nevidíme odpor u těch států, ve kterých Slované žijí. Naše posice je sympatickou a musí býti sympatickou všem národům v Evropě, kteří chtějí zachování dosavadní evropské rovnováhy, a kteří se proti tomu brání, aby Německo se stalo říší od moře Severního až k Perskému zálivu.«

Tato stať není však psána pro polemiku s obmyslnými výklady pangermánských apoštolů, nýbrž za tím účelem, aby v ní byla formulována novoslovanská myšlenka dr. Kramáře, její vznik, vývoj a dosavadní výsledky. Proto otázku: co jest novoslovanství, jaký je jeho podklad? nejlépe si zodpovíme ze vzpomenuté už řeči Kramářovy tímto citátem: »V celém Slovanstvu se cítí, že je nejvyšší čas, aby proti kulturní a ekonomické, přímo grandiosní organisaci německé stála kulturní a ekonomická organisace celého Slovanstva, která by nejen kulturní a hospodářskou prací, ale i systematicky jednosvorně hájila každou píď slovanské půdy, která by hájila každou slovanskou duši proti germanisaci.«

Takové je vyznání víry Kramářova novoslovanství a tedy — tato přirozená obrana Slovanů proti pangermánskému »Drangu nach Osten« i »nach Süden« že by mohla být myšlena protirakousky? Přece Rakousko ve svých oficielních projevech samo se brání proti výtce, že by prý germanisovalo, že je ve službách »Drangu nach Osten« i »nach Süden«...

Ve vzniku novoslovanství není ideologie ani pouhé náhody; logická konsekvence světových událostí žene Slovanstvo přímo elementární mocí na novou dráhu politiky slovanské, aby se konečně sešlo a spojenými silami se bránilo proti tomu, co celé Slovanstvo ohrožuje, proti — pangermanismu!

Vznik slovanského vědomí u dra Kramáře sluší hledati v jeho uvědomělém češství. K jeho prohloubení přispěl v dru Kramářovi jeho pobyt

v Rusku v r. 1890, jehož poznatkovou žeň uložil dr. Kramář ihned potom v »Dojmech z Ruska«, v »Čase« publikovaných. Ale formulaci novoslovanství přivodila teprve ona »logická konstellace světových událostí«, kterou dr. Kramář sám pojmenoval »jarem slovanským«, t. j. změna Ruska od základu a s tím souvisící přeměna celého nazírání ruského na Slovanstvo. V Rusku novém rodí se idea demokratické svobody, která nemůže platiti jen pro jednotlivce, nýbrž i pro všechny slovanské národy. Dr. Kramář sám volá Rusy nejprve k nacionalisaci a zrovna ve slovanství hledá záruku, že ruský patriotismus nezvrátí se v úzký ruský šovinism. Praví s poukazem na porážku vojsk ruských v Mandžursku: »Rusové cítí vnitřní potřebu dohody s velkým světem slovanským proto, poněvadž se necítí tak nepřemožitelnými jako dříve.

Tuto velkou myšlenku, toto velké slovanství mohou nalézti jen ve slovanství novém, ve slovanství moderním, které může býti založeno na základech úplně demokratických, v tom slovanství, které hlásá svobodu, volnost, bratrství všech slovanských národů.«

Ale na druhé straně »ruská společnost cítí postup germanisace, vidí ho na Balkáně, vidi ho v Cařihradě i v Malé Asii. Ona cítí, že tu pouze nejen o západní Slovany, nýbrž že tu jde o životní zájmy samého Ruska.*)

*) I ruská vláda už to vidí a cítí, jak dosvědčuje vládní předloha, v listopadu dumě podaná, proti německým kolonistům v západním Rusku.

Rusové počínají to cítiti, poněvadž dobře vědí, že tento kulturní a hospodářský rozvoj svojí systematickou kolonisací na slovanské půdě zachvacuje kus slovanské půdy za kusem; vidí, že je v tom nebezpečí nejen pro Poláky, Čechy i Jihoslovany, nýbrž že je to systematická práce, která konečně půjde i na velké těleso ruské říše. Zejména německá politika maloasijská, která je vyznačena bagdadskou drahou, dotýká se tolik životních zájmů Ruska, že ti, kteří nechtějí být slepými, vidí, že tento postup germanisace, tento mírný klidný postup bez války jest daleko nebezpečnější než otevřený boj na poli válečném.«

Tedy v Rusku se cítí potřeba obrany proti germánskému nebezpečí, a dr. Kramář na základě znalostí poměrů ruských, věcných i osobních, konstatuje, že se cítí potřeba spojiti Slovany k této velké kulturní a hospodářské práci, hned však dodává: podmínkou tohoto spojení jest především odklizení sporu rusko-polského, poněvadž, dokud tento spor jest trnem v těle Slovanstva, není ani pomyšlení, aby Slovanstvo začalo novou dobu. Slovanská myšlenka může snad být bez jednotlivého národa, pak ale to bude jen slovanství kusé, vnitřně nezdravé a hlavně nemožné na základech moderního slovanství.

A tím vlastně dospíváme k charakteristice, vlastně k nejdůležitějšímu charakteristickému rysu novoslovanství: vedle demokracie je to požadavek, že Slovanstvo musí přiznati každému slovanské-

mu národu plná práva slovanské národnosti, čili, jak to ostře vyslovil dr. Kramář v telegramu, zaslaném z Krymu do Varšavy v září r. 1909 ke dnům české návštěvy u Poláků v záboru ruském: »Není Slovanem, kdo utiskuje druhý slovanský národ.« Tento požadavek je stěžejním principem novoslovanství a rozpoznatkem mezi jím a politickým slovanstvím staré ruské školy, t. j. slavjanofilstvím, panslavismem.

Dr. Kramář velmi kriticky a ovšem i spravedlivě vede rozpoznatkovou čáru mezi slavjanofilstvím a novoslovanstvím: »Staré slavjanofilství« — tak je charakterisoval — »přirozeně vyrostlo nejen z filosofie doby, ale ono přímo vyrostlo také z ruského autokratismu a na druhé straně z tohoto autokratického charakteru Ruska, k němuž se řadí pravoslaví. Staré slavjanofilství vykonalo svoji velkou misi. Na tradicích starého slavjanofilství musí vzejíti nový život. Stát (ruský) musí spočívati na moderních základech rovnosti, volnosti a bratrství. Síla moderního Ruska, síla moderní myšlenky demokratické je tak veliká, že dokonce i vyznavači starého slavjanofilství docela otevřeně přiznávají, že musí revidovat základ svého programu.«

Staré slavjonofilství nepočítalo s Poláky nebo je dokonce i vylučovalo ze slovanské rodiny — novoslovanství Kramářovo nezná Slovanství bez Poláků a proto chce především odklizení sporu rusko-polského.

A tu dospíváme ke kapitole, která je nejskvělejší stránkou novoslovanských snah dra Kramáře. Tu zasáhl dr. Kramář do historického problému, který plní dějiny ruské, polské, pruské i rakouské, do problému, který u nás byl často pojímán falešně, právě ve smyslu slavjanofilském, do problému, který zaměstnává v přítomné době Rusko i Německo a zvláště toto. A tu, v tom poměru Německa k problému polskému vůbec a k problému rusko-polskému zvlášť musíme jedině hledat zdroj všeho toho věšení dra Kramáře na kříž hanby velezrádce na zájmech německých, recte velkoněmeckých, neboť řešení problému rusko-polského methodou novoslovanskou zburcovalo nejen špatné svědomí v Německu, nýbrž i dobré svědomí v pokrokové Evropě, jak to dosvědčil živý ohlas první petrohradské konference novoslovanské v květnu 1908 a pražský sjezd v červenci téhož roku v tisku francouzském a anglickém.

Pro nás Čechy vedle cti všeobecně uznané vůdcovské úlohy v novoslovanství mají snahy dra Kramáře o odklizení sporu rusko-polského ješ ě také specielní, nepodceňovatelný význam poučný a informativný o poměrech, v nichž Poláci žijí v Rusku, zejména však v Německu, o ideách polského nacionalismu a reálných politických programech moderní polské společnosti, a tu zejména opět v Rusku. Dr. Kramář přiblížil českému politickému intelektu i srdci tyto novodobé realné snahy polské, jejich osobnosti a organisace, a tu

zvlášť reálného politika polského v Rusku, Romana Dmowského, jenž ideově, methodou politickou i osudově má tolik společných rysů s drem Kramářem.

Dr. Kramář přiblížil nám knižní zobrazení novodobého problému polského: jeho iniciativě děkujeme za český překlad knihy Romana Dmowského: »Rusko, Německo a Poláci«*), jejíž obsah v nejstručnějším obsahu zde klademe:

Poláci v prvotních dobách bránili se proti západu. Doba tato jest jejich nejslavnější největší dobou historickou. Hájili se proti německým křižákům a ubránili Polsku. To je první perioda. Pak nastala druhá perioda, ve které bránili se východu. Tu nastala doba jejich ponížení. Po celé devatenácté století doufali v znovuzřízení Polsky za pomoci západních mocí a celá jejich politika byla obrácena na východ. Ale na konci 19. století tím, co se stalo v Německu, v Poznani byly jim docela otevřeny oči. Oni viděli tento veliký fakt a ten je pro budoucnost neobyčejně důležitý, poněvadž dnes Poláci dívají se na tu věc jinak, i kdyby Němci chtěli svoji poznaňskou politiku změniti. Oni vidí, že přes všechnu porušťovací politiku nepodařilo se Rusům poruštiti ani jediného polského sedláka a to proto, poněvadž polský sedlák je kulturně a hospodářsky silnější než ruský. Ale na druhé straně vidí, že

*) Kniha R. Dmowského: „Rusko, Německo a Poláci“, vyšlo v českém překladě Jaroslava Rozvody, nákladem a vydáním „Českého Čtenáře“ v Praze.

v Poznani je poměr obyvatelstva polského a německého úplně jiný, že polský sedlák má proti sobě silné německé obyvatelstvo, tím že je jejich postavení horší, že se tam tíže dovedou ubrániti proti germanisaci než proti Rusku.

Kromě toho řetěz německých kolonií v ruském Polsku, který se táhne od hranic německých a který vrcholí v Lodži, sídle německého průmyslu, otevřel Polákům více oči, než cokoli jiného.

Logický závěr tohoto poznání polského jest obsažen v této přihlášce R. Dmowského k novoslovanství za ruské Poláky, učiněné na petrohradské konferenci r. 1909: »Vidíme, že celou frontu svého postavení musíme obrátit na západ. Musíme se brániti celou silou svého postavení proti postupujícímu germánství. V tomto boji proti germánství vidíme, že musíme být Slovany. Nesmíme se zříkati slovanství. My jsme Slovany beze všech podmínek...«

To je hluboké, historické odůvodnění obratu v polské politice a dr. Kramář konstatovav je, vyvodil z něho proti Rusku: »Ale tím větší je povinností ruskou, když Poláci takovou posici politickou zaujmou, když říkají, že jim záleží na silném, mocném Rusku, aby Rusko v nich nevidělo svoje nepřátele, nýbrž aby v nich vidělo jednu z nejdůležitějších složek pro velké Rusko, aby jim dalo svobodu národního vývoje a samosprávy, na kterou mají právo. Toto významné poznání, že je možný společný interes obou národů, Rusů i Poláků, tato nutná síla moderního slovanství dá-

vá naději, s jakou doufali v logické důsledky těchto poměrů... jakmile se Rusové dovedou přesvědčiti, že Poláci celým svým položením k nebezpečí, které je ohrožuje, jsou přímo nuceni v interesu záchrany své národnosti hledati ve sjednoceném a silném Rusku svoji nejpevnější oporu, zrovna tak Rusové najdou v usmířených Polácích jednu z nejlepších pomocí v naléhavých otázkách ruských... a překážky mezi nimi jsou překonány...«

Pro Rusy a Poláky je tedy slovanské sblížení dle myšelnek Kramářových osvobozením z dosavadního stavu, který tíží oba národy, který tíží celé Rusko.

A takové jsou složky, z kterých vyrostlo »nové slovanské jaro...«

— — — — — — — — — — — — — — —

K tomuto vylíčení připojujeme ještě to, co už je v hnutí novoslovanském historické a dále kapitolu o nynějším stavu novoslovanství.

V květnu r. 1908 a sice 27. května, mohl dr. Kramář přikročiti konečně k realisování své myšlenky, vyslovené v jeho »Poznámkách o české politice«: V Petrohradě, na konferenci slovanských delegátů, sešli se Rusové a Poláci z ruského záboru Polsky s delegáty slovanských poslanců rakouské říšské rady drem Kramářem, drem Ivanem Hribarem a Hlibovickým. Za Poláky vedl vůdčí slovo poslanec v hosudarstvenné dumě Roman Dmowski, za Rusy hlavně člen gosudarstvenného sovětu a vůdce strany zvané

»okťabristé« Krasovskij, vůdce strany zvané »kadeti« prof. Miljukov, vůdce ruské strany nacionalistické Krupenskij, prof. Kovalevskij a prof. Filevič.

Hlavním předmětem konference bylo především, položiti, řekli bychom mravní základy shodě ruskopolské; k tomu se nesla celá činnost dra Kramáře, o němž napsala petrohradská kadetská »Rječ«, že »pro samotnou možnost podobné schůze a podobného rokování byla přítomnost jeho (dra Kramáře) nevyhnutelně nutna«. Věcný význam této konference pro řešení otázky ruskopolské vylíčil týž list v tomto zjištění: »Dosud se o ruskopolské dohodě mluvilo v Rusku jen jako o thematu vnitřní politiky, která rozdvojovala politické strany ruské. Nyní po slovanské návštěvě (vPetrohradě) vystupuje polská otázka opět jako část společné slovanské otázky. Současně s tím změnilo se i stanovisok samotných Poláků.« Poznamenáváme, že »Rječ« jest orgánem strany, z níž vanul slovanské vzájemnosti až dosud vstříc jen chlad a kriticismus.

Těchto dvou úspěchů — totiž položení oněch mravních základů shody ruskopolské a věcného významu jejich pro řešení otázky ruskopolská — osobních úspěchů, jak zřejmo z citátu ze »Rječi«, dra Kramáře, bylo nevyhnutelně potřebí jako fundamentu pro dějinný konkrétní úspěch petrohradské konference, který spočívá ve stanovení tohoto podkladu příští činnosti slovanských národů v kulturním a hospodářském směru: 1. návrh knížete Tru-

beckého na uspořádání Všeslovanské výstavy v Moskvě r. 1911. 2. Zřízení veliké slovanské banky. 3. Svolání slovanského sjezdu do Prahy na 12. července r. 1909. 4. Zjednání lepších styků mezi knihkupci slovanských národů. 5. Rozšíření sokolské organisace zejména v Rusku. 6. Federace slovanských lidových vzdělavacích spolků.

Jaký rozruch, jaký dojem udělala petrohradská konference a její výsledky v tisku ruském a polském, lze stručně vtěliti ve slova: radostný, nadějný; jaký dojem v tisku Slovanstvu nepřátelském, o tom citujeme z petrohradského dopisu vídeňské »Neue Freie Presse« (Petrohradský slovanský týden««) ze dne 16. června 1908 toto:

»Naši hosté z Rakouska, Karel Kramář, Hribar a Hlibovickij, vykonali div: polsko-ruský smír, zdá se, že jest uskutečněn. Vůdce polské frakce v říšské dumě Roman Dmowski oznámil na poradě dne 27. května v bytu Maxima Kovalevského mezi třemi hosty a vlivnými ruskými politiky a »muži veřejnosti« konané, bezpodmínečné připojení se Poláků ku všeslovanské akci a celý květinový déšť nejkrásnějších slibů a nejsmířlivějších řečí snesl se na Poláky z úst ruských vyjednávatelů a z rohu hojnosti ruského tisku.

A to vše učinili tito hosté, především ale pan Kramář. Oznámili celému světu, ještě než dne 25. května přijeli do Petrohradu, že hlav-

ním cílem jejich cesty jest rozřešení polsko-ruské otázky, neb aspoň navázání dorozumívací akce mezi oběma svářícími se bratry. A dříve než Dmowski pronesl v sezení dne 27. května svá dle náhledu ruského tisku »historická« slova, proslovil Karel Kramář smiřovací řeč. A učinil ještě více. Způsobil v půlhodinné rozmluvě, kterou měl dne 26. května mezi čtyřma očima s ministrpresidentem Stolypinem, že mohl se svými druhy nastoupiti zpáteční cestu přes Varšavu a zabývati se v polském hlavním městě těmitéž »kulturními«, všeobecně slovanskými záležitostmi, které ho spolu s pány Hribarem a Hlibovickým poutaly po šest dnů k ruské residenci. — Tak otevřel též pan Stolypin Polákům aspoň zadní dvířka svého srdce. Před několika měsíci nebyl by zcela jistě dal jako ministr vnitra svoje svolení k vyjednávání neloyálních Poláků s cizími parlamentárniky.«

Učme se z »Neue Fr. Presse«: Takový byl tedy první historický čin novoslovanství. — —

*

Druhým, ještě větším byl sjezd slovanský v Praze v červenci r. 1909. Již hlasy slovanských časopisů předpovídaly událost dějinnou, jíž průběhem sjezdu a jeho výsledkem tato předpověď byla potvrzena. Nejhorlivěji psaly před sjezdem listy polské; »Dziennik Polski« napsal: »Jen úplná upřímnost může přinésti prospěch; přinesla by jej nejen Polákům, ale i Rusům, kdyby Rusko rozvinulo prapor poctivé politiky slovanské, založené na svobodě a rovnosti. Jediným základem slovanské solida-

rity může být boj s národem německým. Slované všichni musí se vysvobodit spojenými silami ze veliké, ať kulturní, ať ekonomické, závislosti na němectví. Ne nenávist a pomsta nás musí dělit od světa německého, ale odpor k nespravedlnosti.«

Sjezd slovanský v Praze zburcoval však také lepší svědomí německé: »Brandeburger Zeitung« vytkla, že novoslovanské hnutí Kramářovo má na svědomí protipolská politika pruská a usoudila: »Kdo věci hlouběji uvažuje, nemůže pochybovati, že jde o reakci proti zhoubné politice pruské proti Polákům. Zaslepení junkerské způsobuje, že vláda pruská nevidí, že vliv slovanský roste, že činí Rakousku nemožným setrvání v trojspolku, zatím co v Prusku dopouští se jednoho omylu po druhém. A nelze se divit, že živly slovanské pěstují politiku odvety za tuto nekulturní politiku. Jak dlouho ještě toto nesmyslné pronásledování Poláků a ten gigantský podvod fanatismu budou šlapat nejen právo a spravedlnost, ale i ohrožovati bezpečnost říše?«

Dne 12. července uvítala Praha česky a královsky první hosty slovanské, delegaci jihoslovanskou v čele se županem lublaňským Ivanem Hribarem, delegaci polskou v čele s Romanem Dmowským a hr. Olizarem, delegaci ruskou s členem gos. sovětu Krasovským, členy dumy Lvovem, Maklakovem, redaktorem Stachovičem a j. v čele. Celkem přijelo do Prahy delegátů: chorvatských 4, srbských (z Rakouska) 2, z království 4,

slovinských 4, bulharských 3, staroruských z Haliče 5, polských 18, ruských 22, českých delegátů bylo 20.

Dne 14. července zvoleno předsednictvo sjezdu a sekretáři a sice předsedou dr. Kramář, místopředsedy zástupcové národností: za Rusy M. V. Krasovskij, Poláky M. Chyliński, Slovince I. Hribar, Chorvaty L. Babič-Gjalski, Srby G. Geršič a za Bulhary S. Bobčev; sekretářem českým a zároveň generálním zvolen dr. Vr. Černý, ruským V. P. Svjatkovskij, polským hr. Potocki, slovinským dr. Vošnjak, chorvatským dr. Lorkovič, srbským Baljak a bulharským dr. Kalinkov.

Sjezd jako fakt sám o sobě a jeho velezdařilý průběh ukázal nejen velikost myšlenky novoslovanské, její životaschopnost, ale neméně i to, že dr. Kramář byl osou, kolem níž se celé jednání točilo, že byl on tím blahodárným živlem, který svou nadšenou vírou v myšlenku novoslovanskou, svou positivní činností, svou na všechny delegáty přímo suggestivně působící osobností, dovedl překlenout propast dělící dosud Rusy a Poláky.

Pražský sjezd postavil usnesení konference petrohradské korunu tím, že jménem všech delegátů ruských člen gosudarstvenného sovětu Krasovskij navrhl resoluci, která v dějinách slovanských, zejména v dějinách rusko-polské otázky znamená historický mezník; tento historický dokument zní.

»Přípravný sjezd slovanských delegátů uznává, že idea slovan-

ského sblížení je života schopná a plodotvorná a prohlašuje, že vše, co je nevyhnutelné k ukončení nedorozumění mezi slovanskými národy, může býti dostiženo jen všeobecně přiznaným a provedeným principem rovnoprávnosti a svobodného rozvoje národního a kulturního života každého národa.«

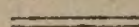
Tato resoluce, která úplně polské delegáty uspokojila, jak prohlásil vůdce Poláků z ruského záboru, jest největší a nejvyšší vymožeností hnutí novoslovanského. Je sice pravda, a hodně smutná, nezapírejme si toho, že novoslovanství dosud nedospělo dále, ba že dokonce tak slibné jeho začátky náhle byly na svém postupu a rozvoji zastaveny, že na »slovanské jaro« padl mráz a sežehl stroho jeho první květy ... ale jako po jaru přichází zima, aby opět ustoupila novému jaru a jako se zmrzlými květy nehyne símě jejich a jádro, nýbrž žije, aby květ vypučel opět v nový život ... tak pomine i mráz, který skosil první květy novoslovanství, neboť jádro, símě jeho žije.

Neanalysujme příčiny toho, proč na slovanské jaro padl mráz; leží zajisté v nás Slovanech, a leží i mimo nás. Myšlenka novoslovanská žije, už proto žije, že konference petrohradská i pražský sjezd prokázaly její život a schopnost a plodotvornost; už proto žije, že letošní slovanský sjezd v Sofii, jehož se Poláci následkem

nových protipolských skutků vládních kruhů ruských oficielně nesúčastnili, neopustil fundamenty, pražským sjezdem položené, a v neposlední řadě žije a bude žít, protože věříme, že dr. Karel Kramář bude žít v něm a s ním. Slovanský veletok už vznikl a sbírá síly . . .

Jos. St. Hevera.

OBSAH.

/ 58 C f

3 0112 115325588

TISKEM DRA ED. GRÉGRA A SYNA V PRAZE.
NÁKLADEM „ČESKÉHO ČTENÁŘE“.

Cena K 1·50